

P.4/4

PAŃSTWA AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

ROCZNIK 46

zeszyt **1**

1978

OSSOLINEUM

KOMITET REDAKCYJNY

MARIA DEMBOWSKA — redaktor naczelny
CECYLIA DUNINOWA, JOANNA GRABOWSKA
MARIA LENARTOWICZ (sekretarz redakcji), LEON ŁOŚ
HENRYK SAWONIAK, HANNA ZASADOWA

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOSNAWSTWA I INFORMACJI
NAUKOWEJ

Opracowanie:

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki VI p. tel. 20 33 02

Adres Wydawnictwa:

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN, 50-106 Wrocław, Rynek 9

INFORMACJA DLA AUTORÓW PRAC PRZYGOTOWYWANYCH DO PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO

Redakcja zamawia materiały u autorów, ewentualnie na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu. Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Maszynopisy materiałów zamówionych powinny być przygotowane według dostarczonej autorowi instrukcji. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 46

1978

Zeszyt 1

TRESC

Artykuły

TADEUSZ WALICHNOWSKI: Funkcje materiałów archiwalnych i zadania archiwów państwowych w Polsce	3
ANNA ROMAŃSKA: Z rozważań nad zakresem działania biblioteki centralnej	13
LEON ŁOŚ: Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 25-lecie istnienia Akademii	25
ALICJA ALTENBERGER: Biblioteki i wydawnictwa dla niewidomych. Zarys informacyjny	43

Opinie. Poglądy. Propozycje

TERESA SŁUŻAŁEK: Z problematyki zakresu terytorialnego bibliografii regionalnych (na przykładzie <i>Bibliografii Śląska</i>)	53
---	----

Recenzje

Terminologia informacji naukowej

BS 5408:1976 <i>Glossary of documentation terms</i> (Krzyszyna Tittenbrun)	59
--	----

Słownik skrótów

H. Sawoniak: <i>Międzynarodowy słownik akronimów z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych</i> . Wrocław 1976 (Janina Pelcowa)	64
--	----

Encyklopedia bibliotekarstwa polskiego

<i>Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego</i> . Wrocław 1976 (Ewa Pawlikowska)	68
--	----

Badanie potrzeb użytkowników

W. Kunz, W. J. H. Rittel, W. Schwuchow: <i>Methods of analysis and evaluation in information needs</i> . München 1977 (Ewa Stępnikowa)	73
--	----

Problemy autorstwa korporatywnego

E. Verona: <i>Corporate headings. Their use in library catalogues and national bibliographies. A comparative and critical study</i> . London 1975 (Wanda Sokołowska)	77
--	----

Przegląd piśmiennictwa i wydawnictw informacyjnych krajowych (<i>Alicja Olejnik</i>)	85
Kronika krajowa	91
Kronika zagraniczna	94
Wydawnictwa otrzymane	99
Auŕorzy	100

CONTENTS

Articles

TADEUSZ WALICHNOWSKI: Polish state archives: their functions and aims (Summary — 12)	3
ANNA ROMAŃSKA: Towards specialization of central research libraries (Summary — 24)	13
LEON ŁOŚ: Warsaw Library of the Polish Academy of Sciences during the 25 years of the Academy (Summary — 42)	25
ALICJA ALTENBERGER: Libraries and editions for the blinds. An outline (Summary — 52)	43

Opinions. Views. Suggestions

TERESA SŁUŻALEK: Some problems of the territorial scope of the regional bibliographies (illustrated with the <i>Silesia Bibliography</i>)	53
Reviews	59
News from the country	91
News from abroad	94
Publications received	99
Contributors	100

TADEUSZ WALICHNOWSKI

FUNKCJE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH I ZADANIA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH W POLSCE

Nowoczesne zadania archiwów państwowych w Polsce wynikają ze ściśle określonych funkcji materiałów archiwalnych będących źródłem informacji o dotychczasowym życiu narodu, jego doświadczeniach, dobroku i przeszłości historycznej. Służąc potrzebom obywateli materiały archiwalne odgrywać winny istotną rolę w działalności państwowej, przede wszystkim w rozwoju socjalistycznej gospodarki narodowej, kultury i nauki; upowszechniać winny prawdę o Polsce w kraju i poza jego granicami, służąc międzynarodowej wymianie informacji naukowej¹.

Archiwa państwowe² mają za zadanie gromadzenie i zabezpieczanie wszelkiego rodzaju akt, dokumentów, korespondencji, ksiąg, dokumentacji finansowej, technicznej i statystycznej, map i planów oraz fotografii, filmów, nagrań dźwiękowych i wideofonowych a także innej dokumentacji, bez względu na sposób jej wytwarzania.

Zebrany i zabezpieczony materiał archiwalny podlega opracowaniu naukowemu. Będąc przedmiotem informacji spełnia szczególnie ważną funkcję dla potrzeb nauki, służąc planowej działalności państwa socjalistycznego. Nie ma dzisiaj miejsca dla poglądów zawężających funkcje materiałów archiwalnych, a tym samym zadania archiwów. Archiwa państwowe nie są i nie mogą być tylko składnicami materiałów archiwalnych; są one placówkami naukowo-badawczymi dysponującymi ciągle uzupełnianym państwowym zasobem archiwalnym. Sprawują one ponadto nadzór merytoryczny już na przedpolu archiwalnym, w archiwach

¹ Na fakt ten zwraca uwagę referat naczelnego dyrektora archiwów państwowych wygłoszony dn. 2.12.1976 r. na ogólnokrajowym naradzie dyrektorów centralnych i wojewódzkich archiwów państwowych (*Aktualne zadania archiwów państwowych w Polsce*. „Archeion” 1977 s. 9–25).

² Obok archiwów centralnych z siedzibą w Warszawie (Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych i Archiwum Dokumentacji Mechanicznej) czynne są wojewódzkie archiwa państwowe w następujących miastach: Białystok, Bydgoszcz, Częstochowa, Malbork (siedziba WAP Elbląg), Gdańsk, Jelenia Góra, Kalisz, Katowice, Kielce, Koszalin, Kraków, Leszno, Lublin, Łódź, Nowy Targ (siedziba WAP Nowy Sącz), Olsztyn, Opole, Piotrków Trybunalski, Płock, Poznań, Przemysł, Radom, Rzeszów, Siedlce, Zyrardów (siedziba WAP Skierzwice), Suwałki, Szczecin, Sandomierz (siedziba WAP Tarnobrzeg), Toruń, Warszawa (Archiwum Państwowe m.st. Warszawy), Wrocław, Zamość, Zielona Góra. W tych miastach wojewódzkich, gdzie nie zostały dotąd utworzone wojewódzkie archiwa państwowe, czynne są na okres przejściowy oddziały archiwów państwowych, podporządkowane administracyjnie najbliższemu znajdującym się wojewódzkiemu archiwum państwowemu. Archiwa państwowe w Polsce podlegają naczelnemu dyrektorowi, nad którym zwierzchnictwo służbowe sprawuje minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki.

zakładowych i jednostkach organizacyjnych, które tworzą materiały archiwalne w ich pierwszym stadium, często jeszcze niedostępnym dla badaczy.

Z powyższych wstępnych funkcji materiałów archiwalnych i zadań archiwów wynika, że tzw. działalność podstawowa archiwów państwowych, polegająca na gromadzeniu, zabezpieczaniu, opracowaniu a następnie udostępnianiu materiałów archiwalnych, jest nieodłącznie związana z pracami naukowobadawczymi i informacją naukową.

W miarę rozwoju archiwów, pod wpływem narastającego zasobu archiwalnego wzrasta działalność podstawowa archiwów i znaczenie naukowej metody badawczej. Samo gromadzenie i zabezpieczanie materiałów archiwalnych bez naukowego działania opartego na doświadczeniach, bez teorii, która z reguły towarzyszy każdej ważniejszej działalności, oznaczałoby zawężenie zadań archiwów i wyeliminowanie nauki z działalności praktycznej państwowej służby archiwalnej, ze szkodą dla tej służby i jej pracowników. W takiej sytuacji materiały archiwalne nie mogłyby spełniać swych ważnych funkcji określonych na wstępie.

W całym świecie, pod wpływem rozwoju rewolucji naukowo-technicznej, wzrasta rola nauki i rozszerzane są badania naukowe służące działalności praktycznej. Nadszedł więc czas, w którym archiwistyka uzyskała wszelkie dane ku temu, aby rozwinąć się jako samodzielna dyscyplina naukowa, posiadająca swoją teorię i tkwiąca głęboko w praktyce, tj. w działalności podstawowej archiwów, z której wywodzi się i której winna służyć. Pogląd ten został zaprezentowany podczas I Konferencji pracowników naukowobadawczych archiwów państwowych w Poznaniu dn. 28.4.1977³.

Nie da się dzisiaj już odgraniczyć pracy naukowej i pracy archiwalnej nienaukowej (często mylnie określanej jako działalność „podstawowa” dla odróżnienia od działalności „naukowej”). Codzienna praca archiwów państwowych (z wyłączeniem pracy usługowo-administracyjnej i czynności technicznych) nie może być wyłączona poza zasięg nauki. Zdecydowana większość pracowników wykonujących działalność podstawową w mniejszym lub większym stopniu pracuje naukowo, realizując pomocnicze lub zasadnicze zadania naukowe archiwów, w zależności od przygotowania, doświadczenia i możliwości wynikających ze sprawowanej funkcji służbowej. Wszyscy razem przyczyniają się do rozwoju archiwistyki jako dyscypliny naukowej i realizacji codziennych zadań archiwów, nakreślonych w planach państwowej służby archiwalnej PRL.

Pracownicy naukowcy archiwów państwowych, którzy posiadają status pracownika naukowobadawczego, zobowiązani są dodatkowo do pracy nad uzyskiwaniem kolejnego stopnia naukowego. Ponadto powinni oni publikować swój dorobek naukowy, uczestniczyć czynnie w zjazdach,

³ Por. *Działalność naukowa archiwów polskich*. Warszawa 1978.

konferencjach i zebraniach naukowych, kształcić młodą kadre naukową, służyć ekspertyzami i konsultacjami w sprawach służbowych związanych z funkcjonowaniem archiwów i rozwojem archiwistyki.

Pałącym problemem wymagającym rozwiązania jest ciągle niewystarczająca ilość pracowników naukowobadawczych ze stopniami naukowymi doktorów i doktorów habilitowanych⁴. Zaniedbania na tym odcinku są duże i nieproporcjonalne w stosunku do wiedzy i możliwości pracowników państwowej służby archiwalnej w Polsce. Stworzenie właściwego klimatu wokół pracowników podnoszących swe kwalifikacje i wyzwalanie ich ambicji naukowych przyczynić się winny w poważnym stopniu do zmiany istniejącej sytuacji w kierunku korzystnym dla rozszerzenia zaplecza naukowego archiwów państwowych.

Pracownicy działalności podstawowej nie posiadający statusu pracownika naukowobadawczego korzystają z tych samych praw co pracownicy naukowobadawczy, jeśli pracują nad podnoszeniem swego stopnia naukowego⁵. Uczestnictwo tej kadry w zespołowych badaniach naukowych na prawach samodzielnych pracowników realizujących określone problemy naukowe wyrównuje różnice, jakie występowały do niedawna pomiędzy pracownikami naukowobadawczymi i tymi, którzy ze statusu tego nie korzystają.

W drugiej połowie 1976 r. podjęto w państwowej służbie archiwalnej szereg przedsięwzięć mających na celu stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju badań naukowych. Między innymi dn. 28.9.1976 r. został utworzony Zakład Naukowo-Badawczy Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (ZNBA NDAP)⁶, mający za zadanie prowadzenie badań własnych oraz koordynowanie badań problemowych i terenowych w centralnych i wojewódzkich archiwach państwowych. Rozpoczęto planowe kształcenie kadry naukowej, zrewidowano plany naukowobadawcze oraz przystąpiono do zorganizowania badań regionalnych pod kierunkiem zespołów regionalnych przy wojewódzkich archiwach państwowych.

Postulaty wielu polskich pracowników nauki, którym zawsze bliskie były sprawy archiwów i którzy często wypowiadali się za ich naukowym kierunkiem działania, doczekały się realizacji i uznania ze strony władz państwowych. W ten sposób spełnione zostały postulaty czołowych polskich archiwistów: Kazimierza Konarskiego, Józefa Siemieńskiego, Aleksandra Gieysztor, Andrzeja Tomczaka i innych.

Kierując się wzrastającymi zadaniami służby archiwalnej w różnych

⁴ Na 215 pracowników naukowobadawczych (stan do dzień 1.1.1976) w państwowej służbie archiwalnej zatrudnionych jest: 1 profesor zwyczajny, 3 profesorów nadzwyczajnych, 6 doktorów habilitowanych, 57 doktorów.

⁵ Pismo okólnie nr 4 naczelnego dyrektora archiwów państwowych z dn. 23.3.1977 r. w sprawie ulg i świadczeń przysługujących pracownikom państwowej służby archiwalnej przygotowującym prace doktorskie lub habilitacyjne. 1977 maszyn. NDAP.

⁶ Zarządzenie nr 58 ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki z dn. 28.9.1976 r. w sprawie zmiany statutu organizacyjnego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

dziedzinach życia państwowego i naukowego w zakresie polskiej kultury i gospodarki narodowej dokonano w początkach 1977 r. korekty centralnego planu badawczego państwowej służby archiwalnej na l. 1977-1980. Uzupełniono go nowymi tematami, głównie z zakresu źródłoznawstwa i edycji źródeł, archiwoznawstwa, teorii i metodyki archiwalnej, ustroju władz i organizacji prac biurowych. Dodatkowe tematy zgłosiły zarówno poszczególne pracownie ZNBA NDAP, jak i centralne oraz wojewódzkie archiwa państwowe. Włączone zostały ponadto do centralnego planu badawczego tematy prac doktorskich i habilitacyjnych oraz niektóre monografie, tak z zakresu archiwistyki, jak i innych dyscyplin naukowych. W ten sposób wszystkim w zasadzie pracownikom państwowej służby archiwalnej, chcącym podnosić swe kwalifikacje naukowe, stworzono właściwe warunki do uzyskiwania kolejnych stopni naukowych. Spowodowało to nie tylko statystyczne zwiększenie ilości badań naukowych przewidzianych w bieżącym planie pięcioletnim, ale także faktyczny wzrost zainteresowania działalnością naukową w archiwach, zarówno starszej, jak i młodszej generacji archiwistów.

Centralny plan pracy ZNBA NDAP na l. 1976-1980 w ostatecznej swej wersji zawiera 184 prace. Większość tych prac przygotowywanych jest jednoosobowo, pozostałe — w międzywojewódzkich zespołach problemowych, w zespołach naukowych centralnych i wojewódzkich archiwów oraz w poszczególnych pracowniach ZNBA NDAP.

Pełna realizacja bieżącego planu pięcioletniego wzbogaci archiwistykę polską pracami z zakresu teorii i metodyki archiwalnej. Wśród wielu prac z tej dziedziny na specjalną uwagę zasługują te, które mają rozstrzygnąć o niektórych zasadach gromadzenia, przechowywania, opracowywania i udostępniania archiwaliów w praktyce polskiej służby archiwalnej, definiując pojęcia związane z formułowaniem ogólnych zasad archiwistyki. Badania z zakresu teorii i metodyki archiwalnej obejmują m. in. prace nad terminologią archiwalną oraz prace, które będą wyjaśniać problemy kształtowania narastającego zasobu archiwalnego (w tym również dokumentacji audiowizualnej i technicznej), metody porządkowania i inwentaryzacji materiałów archiwalnych, sposoby prowadzenia ewidencji i sporządzania pomocy naukowych, związanych ze sprawami przechowywania i udostępniania archiwaliów.

Nie czekając na pełne zakończenie badań i ich ocenę, która może w niektórych wypadkach okazać się negatywna, a rezultaty wysiłku naukowego — nieprzydatne, już teraz śmiało inicjuje się dyskusję wokół prowadzonych badań w toku licznych zebrań naukowych w archiwach i ZNBA NDAP, wykorzystując również w tym celu łamy czasopism fachowych, sympozja i konferencje.

Wyjątkowo ważną rolę ma tu pełnić *Archeion*, czasopismo specjalistyczne, wydawane przez ZNBA NDAP. *Archeion* winien udostępnić swe szpalty dla omawiania życia naukowego archiwów. Wymaga to pilnego

ukształtowania profilu czasopisma, tak by było ono bliżej spraw, znajdujących się na warsztacie badawczym archiwistów.

Problemy ustroju władz i organizacji prac biurowych zajmują wiele miejsca w bieżącym pięcioletnim planie naukowobadawczym. Jest to niewątpliwie odbiciem istniejącej sytuacji w archiwach państwowych, które oczekują rezultatów badań polegających na poznawaniu organizacji i funkcji twórców zespołów archiwalnych, a tym samym — poznawaniu organizacji jednostek administracji, ich systemu biurowego, wytwarzającego i przechowującego akta w różnych okresach. Ta dziedzina archiwistyki, na pograniczu historii ustroju państwa i prawa polskiego oraz prawa administracyjnego i państwowego, znalazła wśród pracowników naukowobadawczych wielu zainteresowanych. Oczekuje się, że do końca bieżącego planu pięcioletniego otrzymamy pierwsze rezultaty badań, które pozwolą archiwistom na dobór właściwych metod w zakresie działalności podstawowej. Badania ustroju władz i organizacji kancelarii powinny przyczynić się do wyjaśnienia wielu problemów praktycznych w państwowej służbie archiwalnej (np. selekcji archiwaliiów).

Wśród prac z dziedziny archiwoznawstwa na pograniczu prawa międzynarodowego i teorii archiwalnej na specjalną uwagę zasługują te, które dotyczą problemów rewindykacji archiwaliów polskich znajdujących się poza granicami państwa polskiego. Plan pracowni rewindykacji ZNBA NDAP przewiduje zarówno opracowanie informacji na ten temat, jak i przedstawienie argumentów naukowych w sprawach rewindykacyjnych⁷.

Pięcioletni plan naukowobadawczy byłego Biura Prac Naukowych NDAP przewidział badania nad źródłami do dziejów województw zachodnich i północnych Polski (1945–1950). W ten sposób zapoczątkowana została systematyczna praca (przejęta następnie przez pracownię edycji źródeł ZNBA), przygotowująca edycję źródeł unikalnych, dotyczących oświaty i kultury, problemów ludnościowych i zagospodarowywania tej części Polski.

Badania źródeł do dziejów Polski Ludowej i prace edytorskie, jak również fakt zorganizowania wydzielonej pracowni do tego celu w ZNBA, nie są dziełem przypadku. Edytorstwo źródeł zyskuje swoją rangę w archiwistyce i powinno być kontynuowane w pracach naukowych archiwów⁸. Wychodząc z tego założenia, w ZNBA podjęto na szeroką

⁷ Por. T. Walichnowski: *Przynależność terytorialna archiwaliów w stosunkach międzynarodowych*. Warszawa 1977.

⁸ Konieczność wydawania materiałów źródłowych uzasadnił I Kongres Nauki Polskiej, podkreślając, że jest to ważne zadanie nauki polskiej. Od tego czasu Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych wydała 15 tomów *Źródeł Archiwalnych*. W toku przygotowania znajdują się dalsze tomy. Ta niezmiernie ważna seria publikacji „źródeł małego formatu” cieszy się dużym zainteresowaniem historyków w Polsce i za granicą. Znajdują to zrozumienie u archiwistów polskich, którzy w trakcie swych codziennych zajęć ujawniają niezbrane materiały źródłowe, zasługujące na opublikowanie — w celu zainteresowania szerszego grona badaczy i dydaktyków.

skale prace wstępne, zmierzające do powierzenia wydzielonym zespołom badawczym w archiwach wojewódzkich opracowywania źródeł archiwalnych do dziejów miast oraz województw stanowiących obszar działania archiwów. Zespoły badań regionalnych przy wojewódzkich archiwach państwowych będą miały ważną rolę do spełnienia, szczególnie w województwach zorganizowanych w 1975 r. w wyniku reformy administracyjnej państwa. Podnosić one będą rangę naukową archiwów w województwie, wysuwając się na czoło życia naukowego⁹.

Omawiając udział archiwistów państwowej służby archiwalnej w pracach nad edycją źródeł należy zwrócić uwagę na ich wkład w wielotomowe dzieła Polskiej Akademii Nauk i Akademii Nauk ZSRR, dotyczące historii stosunków polsko-rosyjskich i polsko-radzieckich. Stało się już zasadą, że do tego rodzaju prac włączani są każdorazowo pracownicy naukowcy państwowej służby archiwalnej.

Ma to ważne znaczenie wobec zamiarów Instytutu Krajów Socjalistycznych Polskiej Akademii Nauk rozszerzenia badań nad historią stosunków polsko-bułgarskich, polsko-czechosłowackich i polsko-niemieckich przy współudziale Akademii Nauk Bułgarii, CSRS i NRD. ZNBA NDAP będzie wszechstronnie uczestniczył w tych ważnych przedsięwzięciach naukowych.

Plan naukowobadawczy ZNBA przewiduje opracowanie do końca 1980 r. wielu niezbędnych archiwalnych pomocy naukowych. Na czoło wysuwane są prace priorytetowe z zakresu pomocy ewidencyjno-informacyjnych: przewodniki po zasobach archiwów, przewodniki po zespołach, których twórcy obejmowali zasięgiem swego działania obszar całej Polski lub kilku województw, inwentarze, pomoce wyższego rzędu (sumariusze, indeksy). Ponadto przewiduje się opracowanie przewodników po zespołach obejmujących obszar jednego województwa, inwentarze i katalogi o znaczeniu zarówno centralnym, jak i regionalnym¹⁰.

Współpraca naukowa socjalistycznych służb archiwalnych wzbogacona została porozumieniem dwustronnym na l. 1977-1980, zawartym w styczniu 1977 r. przez Naczelną Dyрекcyję Archiwów Państwowych PRL z Głównym Zarządem Archiwów przy Radzie Ministrów ZSRR. Protokół podpisany w tej sprawie obejmuje tematykę współpracy między państwową służbą archiwalną PRL i ZSRR w sprawach istotnych dla rozwoju archiwistyki.

Rozwój międzynarodowej współpracy naukowej w dziedzinie archi-

⁹ Zarządzenie nr 6 naczelnego dyrektora archiwów państwowych z dn. 3.3.1977 r. w sprawie podjęcia przez wojewódzkie archiwa państwowe prac naukowobadawczych w zakresie opracowywania źródeł do dziejów miast wojewódzkich i województw ich terenów działania. 1977 maszyn. NDAP.

¹⁰ Ważniejsze pomoce archiwalne zgłoszone do planu wydawniczego NDAP na l. 1978-1980: a) przewodniki po zasobach archiwów wojewódzkich w Białymstoku, Lublinie, Łodzi, Radomiu; b) inwentarze akt: Ambasady RF w Berlinie 1920-1939, Sejmu Śląskiego w Katowicach 1922-1939, Towarzystwa Zakładów Zyrardowskich 1835-1945; c) przewodnik po zespole: Rząd Gubernialny Lubelski 1867-1918; d) Informatory o materiałach archiwalnych: Dzieje Poznania i województwa poznańskiego, t. 2, Ziemia Zachodnie i Północne w l. 1945-1949, t. 2, archiwa wojewódzkie; e) inne: bibliografia retrospektywna archiwistyki.

wistyki objął służbę archiwalną w Polsce w rozmiarach dotąd nie spotykanych. Polska archiwistyka reprezentowana jest szeroko w świecie, zgodnie z zaleceniami Międzynarodowej Rady Archiwów i potrzebami archiwów PRL¹¹.

Wykonanie w 1980 r. prac badawczych, nakreślonych w pięcioletnim planie ZNBA, zbiegnie się z kolejnym IX Kongresem Międzynarodowej Rady Archiwów w Londynie. Na Kongresie tym polska służba archiwalna będzie miała okazję zaprezentowania swego dorobku naukowego, zgodnie z zaleceniami VIII Kongresu i stanem badań naukowych w dziedzinie archiwistyki w Polsce.

Na dzień dzisiejszy wyłania się palący problem użyteczności archiwów¹². Kontynuując dotychczasową tradycyjną praktykę informacji archiwalnej archiwa polskie wysunęły na czoło swych zadań praktykę informacji aktywnej, adresowanej, odpowiadającej określonym potrzebom użytkowników. Oznacza to czynne włączenie się archiwistów w codzienne życie swego regionu i współudział w sprawach ogólnopństwowych, wysunięcie archiwum na jedno z czołowych miejsc w województwie — jako placówki użytecznej, niezbędnej w różnych akcjach politycznych, naukowych, kulturalnych czy gospodarczych. Przy takim określeniu przez archiwa swego miejsca nastąpił wzrost zainteresowań zawodem archiwisty.

Archiwiści winni działać odtąd w przekonaniu, że są aktywnymi współuczestnikami realizacji codziennych, trudnych zadań społeczeństwa. Taka postawa może mieć praktyczne korzyści dla podniesienia rangi archiwów. Informacja aktywna i adresowana do określonych grup użytkowników jest ważnym środkiem dla osiągnięcia tego celu.

Od sierpnia 1976 r. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przystąpiła do systematycznego przekazywania informacji adresowanej dla władz centralnych (partyjnych, państwowych, świata nauki, kultury i sztuki), sygnalizującej o ważniejszych wydarzeniach i rezultatach pracy archiwów państwowych w Polsce, o międzynarodowych stosunkach archiwalnych i nabytkach ważniejszych archiwaliów. Informacje tego typu cieszą się dużym uznaniem odbiorców; przyczyniają się do ukazywania roli i znaczenia państwowej służby archiwalnej w Polsce, zarówno wobec władz centralnych jak i terenowych, specjalistów gospodarczych, środowisk kulturalnych i naukowych.

Z polecenia Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w drugiej połowie 1976 r. wojewódzkie archiwa państwowe w Olsztynie, Elblągu, Koszalinie, Szczecinie, Zielonej Górze, Opolu, Wrocławiu i Jeleniej Górze

¹¹ Podstawą współpracy naukowej państwowej służby archiwalnej w Polsce z zagranicą są dwustronne umowy międzynarodowe szczebla rządowego o współpracy kulturalnej i naukowej, porozumienia zawarte na podstawie tych umów, jak również porozumienia dwustronne o współpracy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Polsce z zagranicznymi zarządami centralnymi archiwów państwowych podpisane na podstawie tych umów.

¹² Z osób archiwalny archiwów państwowych w Polsce wg stanu na dzień 1.1.1977 r. przedstawiał się następująco: 35 098 zespołów, 154 242 m. bież. akt., 11 719 917 jednostek akt.

dokonały przeglądu materiałów archiwalnych, dotyczących rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Rezultaty przeprowadzonych badań pozwoliły ujawnić 30 649 jednostek akt zawierających materiały dotyczące planowania gospodarki żywnościowej i reglamentacji żywności w l. 1914-1942, struktury agrarnej, inwestycji dotyczących produkcji żywnościowej w XIX i XX w., gospodarki leśnej, hodowli, rybołówstwa i melioracji. Specjalną wartość przedstawiają te dokumenty, których treść może być użyteczna dla badań naukowych, decyzji gospodarczych i planowania. Dokumenty te nie były w zasadzie dotąd przedmiotem zainteresowań badaczy.

Dyrektorzy wojewódzkich archiwów państwowych zachodnich i północnych województw poinformowali miejscowe władze i ośrodki naukowe o posiadanych zasobach archiwalnych, organizując sympozja, konferencje i zebrania z zainteresowanymi przedstawicielami instytucji gospodarczych i placówek naukowych. Celem głównym tych przedsięwzięć było przedstawienie miejscowym władzom gospodarczym i pracownikom nauki w terenie możliwości wykorzystania archiwów dla potrzeb gospodarki narodowej, w zakresie spraw związanych z rolnictwem i gospodarką żywnościową.

Ponadto w wielu innych archiwach wojewódzkich odbyto szereg spotkań i konferencji z potencjalnymi użytkownikami, prezentując materiały archiwalne, które mogą być wykorzystane zarówno dla codziennych potrzeb praktycznych, jak i badań naukowych.

Do informacji aktywnej i adresowanej należy też zaliczyć informację inspirującą podjęcie określonych badań naukowych. Takie spotkania miały miejsce w archiwach w Olsztynie, Szczecinie, Opolu, Wrocławiu, Poznaniu, Zielonej Górze. Warto podkreślić, że samo Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu na spotkaniu z przedstawicielami 7 wyższych uczelni poznańskich zasugerowało 119 tematów badawczych. Inne archiwa sugerowały tematy badawcze z dziedziny rolnictwa, ekonomii, geologii itp. Archiwiści brali również aktywny udział w zebraniach i sympozjach organizowanych przez wyższe uczelnie (np. sympozja dotyczące kartografii na Uniwersytetach Warszawskim i Lubelskim).

W grudniu 1976 r. dyrektorzy centralnych i wojewódzkich archiwów państwowych otrzymali w związku z organizacją pracy informacyjnej archiwów wytyczne dotyczące zakresu praw i obowiązków pracowników informacji archiwalnej¹⁸. Wytyczne te wyraźnie akcentują konieczność organizowania i rozliczania działalności archiwów państwowych z rezultatów pracy w dziedzinie informacji aktywnej i adresowanej do użytkowników. Wymaga to lepszej niż dotychczas orientacji archiwistów w za-

¹⁸ Pismo okólne nr 9 naczelnego dyrektora archiwów państwowych z dn. 15.12.1976 w sprawie zakresu działania i obowiązków pracowników informacji archiwalnej w archiwach państwowych. 1976 maszyn. NDAP.

kresie potrzeb użytkowników i współdziałania z użytkownikami informacji archiwalnej. Specjalnie powinny być uwzględnione potrzeby instancji partyjnych i związkowych, administracji państwowej i instytucji gospodarki narodowej, placówek naukowobadawczych i kulturalnych, wyższych uczelni, bibliotek i szkół.

Rozwijając pracę w zakresie informacji aktywnej i adresowanej nie osłabiono działalności informacyjnej w zakresie udostępniania archiwaliów systemem tradycyjnym oraz urzędowej informacji archiwalnej, jak również informacji dla potrzeb użytkowników prywatnych¹⁴.

Od szeregu lat obserwuje się wzrost kwerend genealogicznych w wyniku zainteresowania cudzoziemców aktami rodzinnymi swoich przodków w Polsce. Kwerendy odszkodowawcze rozpoczęto w państwowej służbie archiwalnej w grudniu 1970 r. w wyniku zapytań kierowanych w tej sprawie przez urzędy RFN. Pozostałe kwerendy osób prywatnych dotyczą zaświadczeń o pracy, o pobycie w obozach i więzieniach, udziale w organizacjach politycznych i społecznych, o służbie wojskowej, nauce w szkołach itp.

Polskie archiwa państwowe wykonują mikrofilmy i reprodukcje dla badaczy i instytucji zagranicznych. Dewizowy zakup i sprzedaż mikrofilmów dotyczą wyłącznie państw, które nie mają zawartej z polską służbą archiwalną umowy o bezdewizowej wymianie mikrofilmów.

Planowa wymiana mikrofilmów prowadzona jest na podstawie wyników rejestracji poloników, przeprowadzanych w archiwach zagranicznych, a także na podstawie drukowanych przewodników po zasobach poszczególnych archiwów. Najwięcej mikrofilmów wymieniono w l. 1971-1977 z NRD i Związkiem Radzieckim. Zwiększa się ponadto wzajemna bezdewizowa wymiana mikrofilmów z CSRS, Rumunią, RFN, Austrią, Danią. Ostatnio powstały możliwości rozszerzonej wymiany mikrofilmów również ze Stanami Zjednoczonymi.

Bogaty dorobek działalności polskich archiwów państwowych w zakresie informacji naukowej w kraju¹⁵ i na arenie międzynarodowej przedstawiony zostanie w toku obchodów zbliżającego się V Tygodnia Archiwów w Polsce i Międzynarodowego Tygodnia Archiwów.

¹⁴ Np. w 1976 r. udostępnianie materiałów archiwalnych w pracowniach naukowych polskich archiwów państwowych przedstawiało się następująco: 7393 osoby skorzystały z materiałów, udostępniono 163 923 jednostki akt, 45 166 fotografii i nagrań. Obok badaczy krajowych skorzystało z materiałów archiwalnych w archiwach 149 badaczy zagranicznych z Austrii, Belgii, Berlina Zachodniego, Bułgarii, CSRS, Francji, Holandii, Japonii, Kanady, NRD, RFN, Rumunii, Stanów Zjednoczonych, Szwecji, Węgier, Wielkiej Brytanii, Włoch i ZSRR.

¹⁵ W ramach współpracy naukowej z Centrum INTE pracownicy Ośrodka Informacji Archiwalnej NDAP opracowali wstępne założenia dotyczące miejsca i roli informacji archiwalnej w SINTO. Zaopiniowali oni ponadto szereg dokumentów przekazanych przez Instytut INTE, m.in. *Uniwersalny format zapisu danych bibliograficznych na nośniku maszynowym* (Warszawa 1977), *Założenia do normy „Format maszynowy opisu dokumentów”* (1976 maszyn.) itp. Jednocześnie archiwa centralne i wojewódzkie, na polecenie NDAP, przystąpiły do nawiązywania wstępnych kontaktów z siecią inte oraz bibliotekami naukowymi — w celu ustalenia możliwości współpracy informacyjnej z tymi placówkami w ramach SINTO. Próby takie podjęło 14 archiwów, co jest osiągnięciem stosunkowo dużym zważywszy, że nie we wszystkich województwach istnieją wojewódzkie ośrodki inte, najbardziej nadające się do takich prób.

TADEUSZ WALICHNOWSKI

POLISH STATE ARCHIVES: THEIR FUNCTIONS AND AIMS

In order to give support to the Polish state archives in their activities concerning acquisition, conservation, processing and making records available for users, Institute of Archive Science has been created in the Chief Direction of the State Archives. Research activities of the Institute concern, among others, problems of management and organisation of archives, revindication of Polish archives from abroad, studies on sources to the history of western and northern districts of Poland. The Institute maintains co-operation with other countries (e.g. microfilms exchange), provides users with specialized information according to their needs, organizes meetings with them, suggests research topics for academic studies.

ANNA ROMAŃSKA

Z ROZWAŻAŃ NAD ZAKRESEM DZIAŁANIA BIBLIOTEKI CENTRALNEJ

Postęp prac nad budową i realizacją planu specjalizacji bibliotek skłania do prób sprecyzowania funkcji biblioteki centralnej oraz do rozważań nad programem jej działania w pierwszym okresie realizacji planu. Problematyka bibliotek centralnych ma już sporą bibliografię¹, wiele cennych wypowiedzi na ten temat przedstawiono również na forum Państwowej Rady Bibliotecznej, w Komisji Pracowników Informacji Naukowej Sekcji Nauki ZNP oraz na różnych konferencjach bibliotekarskich.

Koncepcja centralnej biblioteki naukowej została naszkicowana przed 5 laty w *Zarządzeniu ministra kultury i sztuki*². Zgodnie z tym zarządzeniem biblioteka centralna ma być usytuowana przy największym i najintensywniej działającym środowisku naukowym w danej dziedzinie wiedzy, ma posiadać najpełniejszy księgozbiór w zakresie wyznaczonej specjalizacji oraz sprawny warsztat informacyjny. Wystarczająco liczny i wysoko wykwalifikowany personel, dogodny i nowoczesnie wyposażony lokal, wydolna baza reprograficzna, środki szybkiej łączności, dostęp do aparatury eto — oto warunki organizacyjne niezbędne do zapewnienia wysokiego poziomu usług biblioteki centralnej.

Biblioteka centralna ma gromadzić i przechowywać materiały biblioteczne z oznaczonego zakresu, dążąc do posiadania przynajmniej jednego egzemplarza każdej wartościowej publikacji z tego zakresu; dotyczy to zarówno piśmiennictwa bieżącego, jak i retrospektywnego. Jej zbiory —

¹ F. Widy-Wirski: *Centralne biblioteki naukowe (dziedziczne) — podstawowe ogniwa krajowego systemu informacji*. „Aktual. Probl. Inf. Dok.” 1974 R. 19 nr 1 s. 10-13. — A. Romańska: *Pierwszy akt prawny w zakresie specjalizacji działalności bibliotek naukowych w Polsce*. „Prz. Bibliot.” 1974 R. 42 z. 1 s. 21-36. — H. Uniejewska: *Specjalizacja bibliotek — biblioteki centralne*. „Prz. Bibliot.” 1974 R. 42 z. 4 s. 423-429. — S. Wróblewska, T. Jasińska: *Wybrane zagadnienia bibliotek centralnych*. „Aktual. Probl. Inf. Dok.” 1976 R. 21 nr 3 s. 22-25. — M. Derentowicz: *Krajowy system informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej SINTO. Omówienie założeń*. „Aktual. Probl. Inf. Dok.” 1976 R. 21 nr 5 s. 3-7. — Z. Błenrowski: *O centralną bibliotekę morską*. „Prz. Bibliot.” 1976 R. 44 z. 1 s. 39-43. — *Konferencja bibliotekarzy Polskiej Akademii Nauk nt. gromadzenia i specjalizacji zbiorów w sieci bibliotek PAN*. Kraków, 25.11.1975. „Prz. Bibliot.” 1976 R. 44 z. 2 s. 107-40.

² Zarządzenie nr 15 ministra kultury i sztuki z dn. 9.2.1973 r. w sprawie zasad specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz działalności informacyjnej centralnych bibliotek naukowych. „Dz. Urz. Mln. Kult.” 1973 nr 2 poz. 18.

opracowane odpowiednio do potrzeb ogólnokrajowego systemu informacji naukowej — mają być udostępniane wszystkim zainteresowanym, zarówno z własnego środowiska naukowego, jak i z całego kraju. Biblioteka centralna ma łączyć prezencyjny charakter zbiorów z ich szeroką dostępnością, głównie dzięki szerokiemu stosowaniu reprografii. Zwłaszcza udostępnianie zamiejscowe powinno dokonywać się przy użyciu kserokopii, mikroform czy innych dokumentów wtórnych.

Na podstawie zgromadzonych zbiorów biblioteka centralna ma prowadzić szeroką działalność informacyjną: opracowywać i upowszechniać bibliografie specjalne, sporządzać zestawienia tematyczne oraz wykorzystywać zagraniczne bazy danych na nośniku magnetycznym. Do jej obowiązków należy przekazywanie do katalogów centralnych informacji o posiadanych zasobach.

Dodatkowe zadania biblioteka centralna będzie mogła spełniać dzięki przyznanemu jej pierwszeństwu w uzyskiwaniu: środków finansowych (budżetowych i dewizowych), powierzchni lokalowej, urządzeń technicznych.

Biblioteka centralna może dzielić swe zadania z innymi bibliotekami naukowymi, zachowując odpowiedzialność za cały obszar obsługi danej dziedziny wiedzy. Biblioteki współpracujące z biblioteką centralną nie uzyskują jednak statusu bibliotek centralnych.

Założenia projektu krajowego systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej SINTO³ wnoszą pewne istotne uzupełnienia do funkcji biblioteki centralnej przewidzianych w *Zarządzeniu*. Według założeń SINTO, biblioteka centralna jest częścią składową systemu dziedzinowo-gałęziowego i jest zobowiązana do:

- gromadzenia zbiorów w zakresie ustalonym w planie specjalizacji oraz do koordynacji gromadzenia zbiorów w placówkach wyznaczonych w planie specjalizacji i związanych z biblioteką centralną,
- ewidencjonowania zbiorów gromadzonych przez te placówki,
- działalności informacyjnej w zakresie wyznaczonym przez plan specjalizacji,
- działalności metodycznej dla bibliotek związanych z biblioteką centralną.

Przyporządkowanie bibliotek centralnych do systemów dziedzinowo-gałęziowych może być rozmaite. Dany system może mieć własną — jedną lub więcej — bibliotekę centralną; przewiduje się i takie rozwiązanie, że jedna biblioteka centralna jest związana z kilkoma systemami dziedzinowymi.

Ważne w skutkach jest stwierdzenie, że dla dziedzin nie związanych z produkcją biblioteka centralna może być centralnym ośrodkiem informacji systemu dziedzinowego i wtedy podejmuje następujące obowiązki:

³ Założenia do projektu krajowego systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej SINTO. Warszawa 1976.

- steruje systemem i wyznacza jednostkom kooperującym zadania w zakresie tworzenia krajowych baz danych,
- odpowiada za organizację banku danych i zbioru mikrokopii oraz za eksploatację krajowych i zagranicznych baz danych,
- upowszechnia zasoby informacji w formie wydawnictw lub SDI,
- pełni obowiązki krajowego organu w ramach międzynarodowego systemu informacji.

Jak widać, założenia SINTO rozszerzają funkcje biblioteki centralnej w zakresie działalności informacyjnej i wzmacniają jej znaczenie jako placówki wiodącej i koordynującej pracę określonych bibliotek i innych placówek informacji.

Prowadzone w ostatnim roku prace nad typowaniem bibliotek centralnych i wyznaczaniem zakresu ich specjalizacji, a także pełniejsza wiedza o warunkach ekonomicznych i organizacyjnych, w jakich przebiegać będzie realizacja planu specjalizacji bibliotek, sprzyjają sprecyzowaniu naszych poglądów na realne zadania i możliwości bibliotek centralnych.

Przegląd bibliotek kandydujących do tej funkcji dał wyobrażenie o istniejących jeszcze niedostatkach lokali i wyposażenia w nowoczesną aparaturę, a także o brakach w zbiorach piśmiennictwa bieżącego i retrospektywnego, niekiedy zwłaszcza zagranicznego. Niemal żadna z bibliotek nie spełnia obecnie warunków niezbędnych do wyznaczenia jej na bibliotekę centralną, a część nie ma także zapewnionej zmiany tych warunków w perspektywie kilku lat. Oczywiście jest, że program budowy systemu bibliotek centralnych musi być dostosowany do aktualnego stanu bibliotekarstwa krajowego i sytuacji poszczególnych księżnic. Wobec tego, że nie przewiduje się obecnie istotnych zmian w polityce inwestycyjnej i dewizowej wobec bibliotek, biblioteki wyznaczone na centralne będą mogły podjąć tylko niektóre zadania, wykorzystując najbliższe lata jako wstępny, przygotowawczy etap pracy.

Pierwszy okres działalności systemu bibliotek centralnych może i powinien objąć przede wszystkim:

- zorganizowanie podsystemów specjalistycznych i nawiązanie koordynowanej współpracy pomiędzy bibliotekami tematycznie sobie odpowiadającymi,
- podjęcie w możliwie najszerszym zakresie działalności informacyjnej,
- usprawnienie dotychczasowej działalności poszczególnych bibliotek w zakresie gromadzenia, opracowywania i udostępniania zbiorów własnych,
- prowadzenie prac badawczych i metodycznych dotyczących prawidłowego funkcjonowania systemu biblioteczno-informacyjnego i potrzeb użytkowników w danej dziedzinie wiedzy.

Zminimalizowanie w ten sposób zadań pierwszego etapu realizacji planu specjalizacji nie rokuje pożądanego koncentracji zbiorów ani wzro-

stu ich kompletności, ale umożliwi zbadanie aktualnej sytuacji bibliotek danej specjalności, stanu ich zbiorów i świadczonych usług, a tym samym ułatwi przygotowanie dziedzinowych planów rozwoju bibliotekarstwa i informacji naukowej, co w obecnych warunkach organizacyjnych, jest nieosiągalne.

Dotychczasowe próby poszukiwań i wstępne propozycje wskazują, że funkcje bibliotek centralnych — nawet w ujednoczonych warunkach formalno-prawnych — będą niejednolite, zależnie od dotychczasowego zasięgu działalności biblioteki i jej bazy materialnej a także od właściwości pola specjalizacji biblioteki i potrzeb obsługiwanego środowiska naukowego, od zakresu działania innych placówek informacji zajmujących się tą samą tematyką. Różnice te szczególnie ostro zaznaczą się chyba w pierwszym okresie prac.

W systemie bibliotek centralnych znajdują się biblioteki od dawna wykonujące faktycznie — choć niekiedy bez podstaw formalnych — funkcje centralne o zasięgu ogólnokrajowym. Biblioteka SGPiS, Główna Biblioteka Lekarska, Centralna Biblioteka Wojskowa, Centralna Biblioteka Rolnicza będą kontynuować i rozwijać działalność dotychczasową. Inne biblioteki centralne zaczną start bez tych tradycji.

Wyznaczona bibliotece centralnej specjalizacja będzie odpowiadała dotychczasowemu profilowi jej zbiorów (np. w GBL, w Bibliotece SGPiS-u), bądź będzie szersza (tak zapewne zdarzy się z przysłą centralną biblioteką nauk biologicznych czy nauk o ziemi), bądź też — w przypadku bibliotek uniwersalnych i wielokierunkowych — tematyka specjalizacji będzie węższa niż zakres tematyczny gromadzonych zbiorów i pełnionych usług. Podobnie biblioteki współpracujące z biblioteką centralną nie zawsze będą ściśle odpowiadały wyznaczonej specjalizacji, np. biblioteki uniwersyteckie z pewnością będą kooperantami wielu systemów dziedzinowych, m. in. ze względu na najbogatsze zasoby retrospektywne, także w dziedzinie nauk stosowanych. Niektóre biblioteki centralne wystąpią zapewne w podwójnej roli: prowadząc system specjalistyczny będą jednocześnie kooperantem innego systemu.

Należy jeszcze wyróżnić grupę bibliotek centralnych specjalizujących się w gromadzeniu określonych typów dokumentów, np. patentów, norm, dokumentów legislacyjnych.

Zasygnalizowane tu różnice wpłyną w sposób istotny na odmienność organizacji i funkcji specjalistycznych służb biblioteczno-informacyjnych a zwłaszcza na stopień centralizacji zbiorów i usług, na zakres działalności informacyjnej, na liczbę placówek współpracujących z biblioteką centralną oraz na wewnętrzną organizację biblioteki. Należy liczyć się z tym, że będziemy mieli kilka typów systemów przedmiotowych i bibliotek centralnych. Wydaje się, że szczególnie dwa typy systemów wymagają omówienia: systemy scentralizowane i systemy kooperacyjne. W systemie scentralizowanym przeważającą część usług spełnia biblio-

teka centralna, która ma księgozbiór o charakterze fundamentalnym i w najszerszym zakresie prowadzi działalność informacyjną. W systemie kooperacyjnym wytypowana biblioteka centralna pełni przede wszystkim funkcje organizacyjne, wiodące, a zadania usługowe realizuje wspólnie z wybranymi bibliotekami, które uzupełniają jej zbiory i usługi informacyjne w sposób uzgodniony umowami, w porozumieniu z organem wykonawczym ds. specjalizacji. Jak się wydaje, ten kooperacyjny system obsługi będzie w obecnych warunkach powszechniejszy niż system scentralizowany.

Z obszernej tematyki organizacji specjalistycznych zbiorów i informacji naukowej przez biblioteki centralne można tu poruszyć tylko kilka zagadnień.

Uznając za podstawową funkcję biblioteki centralnej zgromadzenie najpełniejszego w kraju zbioru dokumentów — publikowanych i niepublikowanych — w wyznaczonym zakresie specjalizacji, trzeba przyjąć, że cel ten w obecnych warunkach ma charakter perspektywiczny, zwłaszcza gdy mowa o piśmiennictwie zagranicznym nabytym z zakupu dewizowego. Skoro znaczny wzrost nakładów dewizowych na import wydawnictw nie jest w tej chwili możliwy, przed biblioteką centralną stanie trudne zadanie powiększenia zasobu piśmiennictwa zagranicznego innymi sposobami, przede wszystkim drogą wymiany zagranicznej. Jakkolwiek wymiana zagraniczna nie zastąpi, jak wiadomo, importu zbiorów, jest jednak jedynym źródłem wpływu wydawnictw niedostępnych na rynku księgarskim.

Stawiając sobie za cel skompletowanie piśmiennictwa krajowego i dostępnego w kraju, biblioteka centralna powinna zwrócić również uwagę na piśmiennictwo znajdujące się poza obrotem handlowym, m. in. prace doktorskie i magisterskie, materiały z narad i konferencji, dokumenty życia naukowego danej dziedziny.

Bogatym a wciąż nie wykorzystanym źródłem uzupełniania zbiorów — nie tylko retrospektywnych — są zasoby dubletów i druków zbędnych. Kompletowanie zbiorów biblioteki centralnej z tego źródła wymagałoby wzrostu zatrudnienia i zmiany przepisów dotyczących zasad gospodarki tymi drukami.

Jednym z ważniejszych zadań biblioteki centralnej jest utworzenie zbioru mikroform, który uzupełniałby jej księgozbiór, a jednocześnie stanowił bazę dla łatwej reprodukcji i obsługi innych ośrodków naukowych. Być może, zadanie to powinno być uznane za najważniejsze w staraniach o wydatne polepszenie informacyjnej obsługi procesów badawczych i dydaktycznych. Jak to już podkreślano, upowszechnienie mikroform w obiegu informacji jest uzależnione w znacznej mierze od wprowadzenia ich do produkcji i obrotu handlowego (mowa o piśmiennictwie polskim).

Bibliotece centralnej powierzono kompletowanie i archiwizowanie

piśmiennictwa retrospektywnego. Jeśli jednak nie posiada ona bogatego zbioru materiałów dawniej publikowanych, powinna uzgodnić przejęcie tej funkcji przez inną księżnicę. Wskazanie biblioteki zdolnej podjąć ten obowiązek miałyby ogromne znaczenie, pozwoliłoby bowiem innym bibliotekom uwolnić się od ciężaru przechowywania piśmiennictwa retrospektywnego. Biblioteka specjalna mogłaby rezygnować z materiałów starszych i rzadziej używanych tylko w porozumieniu z odpowiednią biblioteką centralną i zobowiązana byłaby przekazywać jej (lub innej wskazanej księżnicy) brakujące im publikacje. Zagadnienie gospodarki zasobem retrospektywnym — ważne głównie w bibliotekach o specjalizacji w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych i stosowanych — nie będzie miało większego znaczenia w bibliotekach humanistyczno-społecznych.

Racjonalna gospodarka zasobem retrospektywnym powinna dać w efekcie zwolnienie miejsca w magazynach i katalogach bibliotek, warunkiem jest jednak duża rezerwa miejsca w bibliotece wyznaczonej na zbiornicę tego piśmiennictwa; trudności w znalezieniu takiej rezerwy mogą uniemożliwić podjęcie tej koniecznej pracy na pierwszym etapie wdrażania planu specjalizacji.

Największe efekty informacyjne w pierwszym okresie budowy systemu dziedzinowego uzyska zapewne biblioteka centralna gromadząc dane o zbiorach przechowywanych w innych bibliotekach oraz wykorzystując wpływ na ukierunkowanie nabytków bibliotek kooperujących.

Podział zadań pomiędzy biblioteki współpracujące w ramach jednego systemu powinien opierać się przede wszystkim na kryterium przedmiotu, ale należy uwzględnić także kryterium języka, terytorium, epoki historycznej (ważne szczególnie w naukach społecznych sensu largo) oraz chronologii wydawniczej i rodzaju dokumentów.

Stosunkowo łatwym terenem koordynowanej współpracy jest gromadzenie czasopism z prenumeraty importowej. Wprawdzie informacja o prenumerowanych tytułach pogorszyła się ostatnio wskutek zaprzestania przez BKWZ „Ruch” publikacji spisu prenumerat, ale biblioteki centralne powinny otrzymać prawo wglądu do kartotek tej instytucji i na ich podstawie proponować takie zmiany w prenumeracie poszczególnych bibliotek, które pozwoliłyby rozszerzyć krajowy zasób tytułów, w tym również czasopism publikowanych w postaci mikroform.

Już na wczesnym etapie budowy systemu dziedzinowego biblioteka centralna musi podjąć w możliwie najszerszym zakresie działalność informacyjną dotyczącą piśmiennictwa danej dziedziny. W związku z tym za najpilniejszą potrzebę należy uznać posiadanie danych o lokalizacji dokumentów w bibliotekach krajowych. Niewątpliwie sam fakt powołania bibliotek centralnych będzie miał regulujące znaczenie dla poszukiwań czytelnicznych, bowiem potencjalny użytkownik będzie wiedział, która biblioteka jest odpowiedzialna za gromadzenie piśmiennictwa i infor-

mację w dziedzinie jego zainteresowania. Aby jednak nie zawieść czytelnicznych nadziei, biblioteka centralna musi dysponować podstawowym narzędziem informacji o zasobie krajowym, tj. centralnym katalogiem dziedzinowym, jak słusznie uznano w programie SINTO.

W ramach tej wypowiedzi nie sposób rozważyć pożądanego zakresu tego katalogu ani organizacji i techniki jego budowy; temat ten powinien być opracowany i przedstawiony osobno przez bibliotekę o wieloletnim doświadczeniu w prowadzeniu dziedzinowego katalogu centralnego.

Zagadnienie dziedzinowych katalogów centralnych łączy się najściślej z tematem ogólnokrajowego katalogu centralnego.

Aby ustalić wzajemne zależności pomiędzy katalogami dziedzinowymi prowadzonymi w poszczególnych bibliotekach centralnych a katalogami centralnymi opracowanymi w Bibliotece Narodowej, trzeba rozpatrzyć cztery możliwości:

a) BN prowadzi katalog centralny, zbierając bezpośrednio materiał ze wszystkich bibliotek krajowych, bez pośrednictwa bibliotek centralnych (tryb dotychczasowy);

b) biblioteka centralna zbiera materiał do dziedzinowego katalogu, a kopie kart katalogowych (lub ich magnetyczne odpowiedniki) przesyła do BN, która publikuje katalog o zakresie ogólnym;

c) biblioteka centralna gromadzi materiały do katalogu dziedzinowego i publikuje go — niezależnie od prac prowadzonych w BN lub na podstawie odpowiedniej umowy z BN — jako tematyczną serię katalogu centralnego o zasięgu ogólnokrajowym;

d) materiały do katalogu centralnego gromadzą wytypowane biblioteki regionalne ze swoich regionów; zebrane ze wszystkich regionów kraju materiały publikuje BN w kilku seriach tematycznych, odpowiadających zakresom specjalizacji poszczególnych bibliotek centralnych.

Każde z tych rozwiązań ma sporo wad i zalet; efekt informacyjny jest zależny głównie od kompletności zebranego materiału i zastosowania tego oraz od dostosowania struktury katalogów do struktury systemów dziedzinowych i specjalizacji bibliotek centralnych.

Katalogi centralne rejestrują najczęściej bieżące nabytki zagraniczne, co jest zadaniem wystarczająco wielkim i trudnym, zwłaszcza jeśli zechce się uaktywnić ich zawartość w formie informacji adresowanej, ukierunkowanej na zainteresowania poszczególnych użytkowników. Biblioteka centralna musi jednak organizować także prace nad utworzeniem specjalistycznej bazy informacyjnej o zbiorach krajowych. Potrzeby i możliwości działania w tym zakresie są ogromne. Zmikrofilmowanie katalogów poszczególnych bibliotek — od katalogów czasopism poczynając — i zgromadzenie tych mikrofilmów w bibliotece centralnej może oddać duże usługi osiągnięte niewielkim kosztem i w niedługim czasie.

Inicjatywy zmierzające do opracowania i opublikowania katalogów poszczególnych rodzajów zbiorów specjalnych, kolekcji dotyczących szczególnie ważnych tematów w danej dziedzinie wiedzy — oto pole działania biblioteki centralnej. Wartość informacyjna tych prac wzrośnie wielokrotnie przy zastosowaniu nośników maszynowych.

Warunkiem rozwoju działalności informacyjnej biblioteki centralnej jest także wzbogacenie jej zasobu wydawnictw informacyjnych. Konieczne jest również opracowanie ogólnokrajowego katalogu centralnego tych wydawnictw; będzie on nie tylko pomocą dla bibliotekarzy, ale spełni również ważną rolę w popularyzacji narzędzi informacji naukowej wśród czytelników.

Szerokie pole działania leży przed biblioteką centralną w zakresie wytwarzania i upowszechniania informacji bibliograficznej i dokumentacyjnej o piśmiennictwie polskim i obcym. Biblioteka powinna zmierzać do pozyskania zagranicznych baz danych na nośniku magnetycznym i organizowania na ich podstawie „selektywnej dystrybucji informacji” (SDI) dla wszystkich zainteresowanych w kraju, bądź też współdziałać z inną placówką informacji w należyтым zaspokojeniu potrzeb użytkowników. Konieczne jest również inicjowanie innych form szybkiej, adresowanej informacji o bieżącym piśmiennictwie zagranicznym (wykazy nabytków, current contents, obejmujące w miarę możliwości przybytki wszystkich znaczących bibliotek w danej dziedzinie wiedzy). Przy scentralizowanym dopływie wydawnictw importowanych można — we współpracy z importerem („Ruch”, ORWN PAN) — wytwarzać sprofilowane spisy sprowadzanych do kraju wydawnictw, zwłaszcza ciągłych, a także sporządzać ich current contents w chwili dostawy.

Pilnym zadaniem bibliotek centralnych będzie rozpoznanie sytuacji i potrzeb w zakresie polskiej bibliografii specjalnej w danej dziedzinie wiedzy, sformułowanie dezyderatów, organizowanie prac nad brakującymi odcinkami tematycznymi czy chronologicznymi tej bibliografii. Szczególnego znaczenia nabiera przyszła działalność bibliotek centralnych związana z ujęciem polskiego piśmiennictwa bieżącego w opracowaniach dokumentacyjnych. Doświadczenia bibliotek w tej sferze nie są duże, ograniczają się one dotąd głównie do dokumentacji prac badawczych macierzystego środowiska naukowego, przede wszystkim przy wykorzystaniu streszczeń autorskich. Sieć ośrodków inte realizowała te funkcje dotąd w trybie prac zleconych powierzanych specjalistom i pracownikom naukowym spoza służb inte.

Obecnie należy rozważyć możliwości różnych rozwiązań w bibliotece naukowej:

— wykorzystując streszczenie autorskie, biblioteka naukowa ośrodka, w którym dany dokument został opracowany, sporządza zapis danego dokumentu (opis bibliograficzny i analizę dokumentacyjną) i przesyła go do biblioteki centralnej, ta selekcjonuje i weryfikuje zebrany ma-

teriał, uzupełnia go brakującymi pozycjami i włącza do krajowego obiegu informacji a także do systemów międzynarodowych;

— wyznaczone (na wniosek biblioteki centralnej) biblioteki organizują opracowanie przy pomocy specjalistów analiz dokumentacyjnych dla piśmiennictwa o określonej tematyce; opracowany całkowicie materiał zostaje przesłany bibliotece centralnej.

Sprawą do wyjaśnienia pozostaje udział innych placówek informacji w przygotowaniu analiz dokumentacyjnych dla piśmiennictwa polskiego: ośrodków ińte, OIN PAN, Biblioteki Narodowej.

Biblioteka centralna powinna reprezentować Polskę w zagranicznych i międzynarodowych systemach informacji, utrzymywać łączność informacyjną i współpracę metodyczną, odpowiadać za uwzględnianie piśmiennictwa polskiego w tych systemach, uczestniczyć w pracach organów realizujących współpracę.

Biblioteka centralna powinna stanowić ośrodek prac badawczych i metodycznych mających na celu prawidłowy rozwój specjalistycznego systemu informacji, a w szczególności prowadzić prace nad:

- optymalizacją modelu biblioteki centralnej i całego systemu;
- ujawnieniem specyfiki potrzeb informacyjnych użytkowników działających w danej dziedzinie wiedzy oraz wyborem właściwych form informacji;
- rozpoznaniem środowiska pracowników nauki i innych twórców w danej dziedzinie wiedzy, ich zainteresowań badawczych, rozmieszczenia na terenie kraju, stopnia zaspokojenia potrzeb czytelniczych przez zakładowe i regionalne służby informacji naukowej;
- ulepszaniem organizacji pracy, jej mechanizacją i komputeryzacją, wykorzystaniem istniejących zautomatyzowanych systemów informacyjnych oraz zaprojektowaniem własnego systemu informatycznego;
- wyborem języków informacyjnych, użytecznych dla potrzeb danego systemu, a jednocześnie zapewniających łatwy przepływ informacji pomiędzy polskimi bibliotekami i bibliografią narodową a zagranicznymi systemami informacyjnymi;
- oceną stanu zaopatrzenia w piśmiennictwo bieżące, jak również nad charakterystyką dotąd zgromadzonego zbioru oraz pożądanym zakresem stosowania mikroform.

Ważną inspiracją dla dalszego rozwoju polskich bibliotek centralnych staną się studia nad działalnością takichże bibliotek zagranicznych w określonej dziedzinie wiedzy.

Dbając o rozwój własnego systemu biblioteka centralna powinna współpracować z innymi instytucjami nad normalizacją działalności bibliotecznej i informacyjnej oraz nad programowaniem modernizacji bibliotekarstwa i informacji naukowej w ramach SINTO i ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

Na pierwszym etapie działania biblioteka centralna będzie musiała podjąć prace nad organizacją specjalistycznego systemu bibliotek w danej dziedzinie wiedzy. Zasady tej organizacji są obecnie niezbyt klarowne. *Zarządzenie nr 15* tematyki tej nie porusza, a założenia SINTO czynią to tylko bardzo ogólnikowo. Nawyki separatyzmu, siła resortowych podziałów, obojętność kierownictw instytucji, przy których działa biblioteka, wobec zadań służb informacyjnych wykraczających poza aktualne potrzeby własnego środowiska — te znane powszechnie zjawiska z pewnością nie będą ułatwiać zadań biblioteki centralnej. Do nawiązania współpracy i jej umocnienia — oprócz odpowiednich aktów prawnych — potrzebna będzie mobilizacja dobrej woli i inicjatywy bibliotekarzy.

Terenem współpracy powinna stać się rada bibliotek kooperujących, działająca przy bibliotece centralnej. Zadaniem rady byłoby ustalenie programu prac i czuwanie nad jego realizacją. Organizacja systemu musi być unormowana odpowiednimi przepisami. Znaczna część postanowień o formach współpracy znajdzie się w statucie biblioteki centralnej, który zostanie jej nadany zapewne w porozumieniu z ministrami zainteresowanych resortów (nadzorujących biblioteki współpracujące). Oczekuje się również aktu prawnego o finansowaniu bibliotek centralnych; można się spodziewać, że akt ten będzie zawierał także postanowienia o finansowaniu działalności bibliotek współpracujących. Należy przypuszczać, że niezależnie od tych dokumentów okaże się niezbędne opracowanie regulaminu współpracy, programu działania itp.

Strukturę systemu specjalistycznego można by budować na trzech poziomach. Oprócz biblioteki centralnej należałoby wyróżnić:
— biblioteki współpracujące, tj. uzupełniające statutowe funkcje biblioteki centralnej, wraz z nią tworzące ogólnokrajowy zasób biblioteczny i centrum informacyjne w danej dziedzinie,
— inne biblioteki tej samej specjalności, które wykorzystują zasoby informacyjne biblioteki centralnej, a jednocześnie dostarczają do systemu informacje o własnych zbiorach i pracach badawczych wykonanych w macierzystym środowisku naukowym.

Oczywiście podział ten jest schematyczny; w praktyce biblioteki ostatniej grupy nierzadko będą posiadały zbiory unikalne i prowadziły wyspecjalizowaną działalność informacyjną.

Zadaniem biblioteki centralnej na etapie organizacji systemu będzie zewidencjonowanie bibliotek tej samej specjalności i ich ocena z punktu widzenia możliwości pełnienia przez nie funkcji o zasięgu centralnym. Wielkość i profil zbiorów, liczba użytkowników i udostępnień, formy działalności informacyjnej, personel i jego kwalifikacje, lokal, wyposażenie, aparatura reprograficzna, dostęp do urządzeń eto, plany i programy działania, działalność naukowa — oto dane, które ułatwią wstępne rozpoznanie. Wybór bibliotek współpracujących wynikać będzie zapewne z bardziej wnikliwej oceny przyszłych kooperantów.

Wytypowanie bibliotek współpracujących i ustalenie podziału zadań, którymi te biblioteki uzupełniać będą funkcje biblioteki centralnej, ma stać się elementem planu specjalizacji. Jakkolwiek *Zarządzenie nr 15* wyowiada się zasadniczo za jednostopniową strukturą planu, przewiduje jednak, że biblioteka centralna może przekazać część swoich zadań innym bibliotekom.

Ze względu na pożądaną koncentrację zbiorów i działalności informacyjnej liczba bibliotek współpracujących powinna być możliwie najmniejsza; operatywna kooperacja jest osiągalna w grupie kilku bibliotek. Można sobie wyobrazić, że podział zadań pomiędzy nimi zostanie ustalony w umowie z biblioteką centralną bądź ujęty w dokumencie, który nosiłby nazwę dziedzinowego planu specjalizacji bibliotek.

Decyzje dotyczące powołania naukowych bibliotek centralnych mają doniosły wpływ na strukturę i funkcjonowanie całego bibliotekarstwa krajowego. Utworzenie systemu bibliotek centralnych jako ośrodków specjalistycznych zbiorów i informacji naukowej, pełniących zarazem funkcje metodyczno-koordynacyjne, wprowadza opartą na merytorycznej (przedmiotowej) podstawie organizację bibliotekarstwa, której niedostatek jest szczególnie dotkliwie odczuwany w okresie „rozbitcia resortowego”. Decyzja ta rozpoczyna również pożądaną proces hierarchizacji krajowego systemu bibliotecznego. Istnieje również zależność odwrotna — struktura i sytuacja organizacyjna całego bibliotekarstwa wpłynęła na zakres działania bibliotek centralnych. Dlatego też nie od rzeczy będzie poświęcić tu parę uwag pozostałym placówkom bibliotecznym.

Prawidłowa obsługa biblioteczna powinna odbywać się na trzech poziomach: zakładowym, regionalnym i centralnym. Zdawać by się mogło, że najlepiej znany jest zakres usług biblioteki instytucji naukowej. Biblioteka ta jest i pozostanie podstawowym warsztatem pracy dla macierzystego środowiska i bezpośrednio dostępnym źródłem informacji. Intensyfikacja działań biblioteczno-informacyjnych na poziomie centralnym zaktywizuje służby biblioteczne; zwiększony strumień informacji pociągnie za sobą wzrost zapotrzebowania na piśmiennictwo. Musi to znaleźć odbicie w sytuacji materialnej bibliotek, działających na poziomie zakładowym a także w odpowiednich dotacjach na zakup zbiorów i niezbędnego wyposażenia. Niewątpliwie wymaga badań zagadnienie, w jakim stopniu dana biblioteka realizuje zapotrzebowania użytkowników za pomocą własnego zbioru. Badania takie powinny być przeprowadzone obecnie i w kilka lat po uruchomieniu systemu bibliotek centralnych.

Mówiąc o bibliotekach o zakładowym poziomie usług mamy na myśli biblioteki szkół wyższych, dużych instytutów naukowych i innych wielkich zespołów twórczych. Uwagi o funkcjach i bazie materialnej tych bibliotek nie odnoszą się do sytuacji w zakładach produkcyjnych bez większego zaplecza naukowego czy do innych niewielkich środowisk twórczych, gdzie usługi biblioteczno-informacyjne powinny ograniczać

się zasadniczo do pośrednictwa pomiędzy użytkownikiem a placówkami informacji naukowej dysponującymi stosowną bazą.

Niemale znaczenie dla prawidłowej obsługi biblioteczo-informacyjnej powinny mieć wyznaczone biblioteki regionalne, toteż powoływanie systemu bibliotek regionalnych należy uznać za następne zadanie organizacyjne. Biblioteki te powinny stać się ośrodkami informacji o zbiorach regionu i zajmować się ich wypożyczaniem międzybibliotecznym, a także — centrami gromadzenia piśmiennictwa dotyczącego regionu oraz informacji w tym zakresie. Biblioteki regionalne powinny być powoływane dla makroregionów lub zespołów województw. Predestynowane do tych funkcji są duże uniwersalne biblioteki PAN. Dla ustalenia zadań bibliotek regionalnych mogą mieć znaczenie dotychczasowe doświadczenia współpracy bibliotek ośrodków wielkomiejskich.

Centralny poziom usług ma charakter uzupełniający wobec poziomu zakładowego i regionalnego. W zakresie udostępniania zbiorów biblioteka obsługuje wprawdzie wszystkich zainteresowanych w kraju, ale czyni to w znacznie mniejszym stopniu niż ich biblioteki macierzyste. Jeśli jednak przyjmujemy, że ok. 10% zapotrzebowań użytkowników (tj. specjalistów określonej dziedziny wiedzy w całym kraju) dotrze do biblioteki centralnej, to — wraz z obowiązkami wobec własnego środowiska czytelniczego — obszar jej zadań okazuje się ogromny. W miarę rozwoju bibliotek centralnych oraz koncentracji zbiorów i wzrostu aktywności informacyjnej będą mogły dokonać się dalsze przesunięcia usług z zakładowego poziomu służb na poziom centralny. Ten etap łączy się najściślej z poprawą bazy materialnej bibliotek centralnych, z zastosowaniem środków łatwej łączności, zaopatrzeniem w odpowiednią bazę reprograficzną oraz z wykorzystaniem eto do szybkiego obiegu informacji.

ANNA ROMAŃSKA

TOWARDS SPECIALIZATION OF CENTRAL RESEARCH LIBRARIES

Central research libraries will be important factors in the plan of specialization of Polish libraries. The first stage of their activities should concern chiefly: the organization of specialized systems and co-ordination of the co-operation between libraries, extensive information about the literature in the given field of knowledge, research work on users' needs and proper functioning of the library and information system in the same fields. The author discusses the tasks of central libraries in the acquisition, information and documentation work, specialized library catalogues in connection with the general union catalogues of the National Library. The decision of creating central libraries and of forming specialized library and information systems is of great importance to the organisation of Polish librarianship.

LEON ŁOŚ

BIBLIOTEKA POLSKIEJ AKADEMII NAUK W WARSZAWIE W 25-LECIE ISTNIENIA AKADEMII

1. KSZTAŁTOWANIE KONCEPCJI BIBLIOTEKI

Powołanie w 1952 r. Polskiej Akademii Nauk z jednoczesnym włączeniem do niej niektórych już działających placówek naukowych zdecydowało o tym, że w Akademii znalazło się wiele cennych księgozbiorów, tak uniwersalnych jak i specjalistycznych, przede wszystkim zbiory Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹.

Postanowienie dotyczące włączenia biblioteki TNW oraz Pracowni Naukoznawczej TNW (ok. 20 000 wol.) do podręcznej biblioteki Akademii² nie weszło w życie, a zbiory, o których mowa, zostały przekazane Ośrodkowi Bibliografii i Dokumentacji Naukowej, który — nawiasem mówiąc — został powołany uchwałą Sekretariatu Naukowego dopiero 21.7.1953 r.

Tak więc zamiast samodzielnej pomocniczej placówki naukowej przy Prezydium Akademii powstał Dział Zbiorów w Ośrodku Bibliografii i Dokumentacji Naukowej (OBiDN) PAN. Rozwijał się on w dwóch kierunkach: jako księgozbiór o charakterze uniwersalnym służący potrzebom różnych placówek Akademii, „pełniąc funkcję tymczasowo nie istniejącej Biblioteki PAN”, oraz „jako podręczny księgozbiór [wymienionego] Ośrodka, stanowiący podstawę do prowadzenia tam prac dokumentacyjnych”³. Zgodnie z uchwałą Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z dn. 8.9.1953 r. gromadzenie obejmowało następujące kierunki: „a) historia nauki ze szczególnym uwzględnieniem nauki w Polsce, b) wszystkie inne problemy związane z nauką (organizacja nauki, metodologia nauki, społeczna funkcja nauki itp.), c) bibliografia i dokumentacja w zakresie

¹ Uchwała nr 121 Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z dn. 30.12.1952 r. w sprawie przejęcia placówek naukowych Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz powołania pomocniczych placówek naukowych przy Prezydium i Wydziałach Polskiej Akademii Nauk. „Spraw. z Czyn. Pr. PAN” 1953 R. 1 nr 1/2 s. 214-215.

² Charakterystykę zbiorów TNW podają: B. Bieńkowska, Z. Sidorowicz: *Księgozbiór byłego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*. „Stud. Mater. Dziej. Nauki” Ser. A 1962 z. 6 s. 49-134.

³ M. Dembowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „Nauka Pol.” 1969 R. 17 nr 2 s. 86.

prowadzonych w Ośrodku prac bieżących, d) dzieła przyrodnicze tych specjalności, dla których nie ma odpowiedniej placówki Akademii"⁴.

Poza tym w 1954 r. Dział Zbiorów zaczął otrzymywać egzemplarz obowiązkowy, co rozszerzyło zakres gromadzenia zbiorów na dalsze dziedziny wiedzy. W związku z tym Sekretariat Naukowy Prezydium PAN podjął początkowo uchwałę nr 49/57 z dn. 22.10.1957 r. o wyodrębnieniu Działu Zbiorów z Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN, a następnie uchwałę nr 5/58 z dn. 4.2.1958 r. w sprawie utworzenia Biblioteki PAN w Warszawie⁵.

Paragraf 1 tej uchwały ustalał, że z dniem 1.3.1958 r. powstaje — z połączenia Działu Zbiorów Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji Naukowej oraz Zbiorów b. Kasy im. Mianowskiego przechowywanych w tymże Ośrodku — Biblioteka PAN w Warszawie. Jeżeli początek dziejów tej Biblioteki wiązać z proveniencją najstarszych partii zbiorów to „należy przyjąć jako datę rozpoczynającą historię Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie rok 1907, tj. datę założenia Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, którego znaczna część zbiorów bibliotecznych wchodzi w skład zasobów Biblioteki PAN"⁶. W dalszym ciągu uchwała z dn. 4.2.1958 r. przewidywała, że „Biblioteka PAN w Warszawie działać będzie jako pomocnicza placówka naukowa i posiadać charakter biblioteki specjalnej z utworzoną w jej ramach Pracownią Bibliotekoznawstwa” oraz że „przekaze z dotychczasowych materiałów Działu Zbiorów OBiDN innym bibliotekom Akademii względnie innym instytucji naukowych zgromadzone wydawnictwa o tematyce wyraźnie specjalistycznej, a Ośrodkowi Bibliografii i Dokumentacji Naukowej wydawnictwa z zakresu teorii dokumentacji i potrzebne mu do jego pracy dublety publikacji informacyjno-podręcznych”⁷.

Regulamin stanowiący załącznik do uchwały określał szczegółowy zakres zadań i obowiązków Biblioteki⁸: „a) prowadzenie księgozbioru charakteryzującego rozwój nauki, jej osiągnięcia i stan, b) wykonywanie scentralizowanych funkcji bibliotecznych w zakresie obsługi bibliotek Polskiej Akademii Nauk, zleconych jej [Bibliotece] przez władze Akademii oraz c) prowadzenie prac naukowych z dziedziny bibliotekarstwa i nauki o książce”⁹, jak również charakter księgozbioru: „wydawnictwa z planu wydawniczego Polskiej Akademii Nauk, podstawowe wydawnictwa ze wszystkich dziedzin wiedzy, ze specjalnym uwzględnieniem wydawnictw ogólnych innych akademii i towarzystw naukowych, wy-

⁴ Ośrodek Bibliografii i Dokumentacji Naukowej. *Sprawozdanie za rok 1953*. „Spraw. z.Czyn. Pr. PAN” 1954 R. 2 nr 1 s. 101.

⁵ M. Dembowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk...*, s. 86. — Dyrektorami Biblioteki byli kolejno: doc. dr Stanisław Pazyra (8.5.1958-6.5.1963), dr Zenon Kmiecik (7.5.1963-28.2.1966), prof. dr hab. Maria Dembowska (1.3.1966-31.8.1975), dr Leon Łoś (1.9.1975-).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 86-87.

⁸ M. Dembowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Próba realizacji modelu biblioteki specjalnej jako ośrodka informacji naukowej*. „Rocz. Bibl.” 1971 z. 1/2 s. 173-196.

⁹ Tamże, s. 175.

dawnictwa ogólne z zakresu historii, organizacji i innych podstawowych problemów nauki, księgozbiór podręczno-informacyjny"¹⁰.

Pierwsze lata samodzielnego istnienia Biblioteki były pełne kontrowersyjnych koncepcji, żmudnych prac organizacyjnych, związanych z selekcją i przekazywaniem zbiorów, zakładaniem katalogów itp. Koncepcja gromadzenia nie była w pełni sprecyzowana. Biblioteka otrzymywała wszystkie „wydawnictwa ciągłe, wydawane przez akademie nauk krajów socjalistycznych, wydawnictwa zwarte Akademii Nauk ZSRR, Czechosłowacji i NRD oraz wybrane wydawnictwa zwarte akademii nauk innych krajów socjalistycznych"¹¹. Taki kierunek gromadzenia nie był zgodny z założeniami, które przyświecały powołaniu Biblioteki.

Jednocześnie Biblioteka usiłowała pełnić rolę biblioteki uniwersalnej, gromadząc materiały ze wszystkich dziedzin wiedzy. Postulowano ponadto gromadzenie wszystkich materiałów nie rejestrowanych, przeznaczonych do użytku służbowego, wszystkich egzemplarzy sygnalnych i wszystkich druków nadsyłanych pod adresem PAN, a ponadto referatów, sprawozdań i protokołów z porad, zjazdów i konferencji oraz materiałów powielanych, stojących na pograniczu druków akcydensowych. W projekcie z dn. 19.3.1963 r. kierownictwo Biblioteki postawiło wniosek o powołanie nowych działów specjalnych: mikrofilmów, starych druków, grafiki, kartografii, cymeliów.

Te tendencje uniwersalistyczne nie znalazły odbicia w kolejnym akcie normatywnym określającym zadania Biblioteki i charakter jej zbiorów. Statut nadany Bibliotece dn. 17.9.1963 r. ustalał, że winna ona gromadzić księgozbiór z zakresu naukoznawstwa, prowadzić prace bibliograficzne i dokumentacyjne z dziedziny naukoznawstwa, bibliotekoznawstwa i bibliografii oraz utrzymywać współpracę z bibliotekami naukowymi w kraju i za granicą¹².

Jak widać, statut przewidywał znaczne zawężenie funkcji Biblioteki w stosunku do założeń, jakie wynikały z uchwały z dn. 4.2.1958 r. Zbiory ograniczono w zasadzie do problematyki naukoznawczej, nie przewidziano wykonywania scentralizowanych funkcji nadrzędnych w stosunku do bibliotek sieci PAN, poza „prowadzeniem kartotek i katalogów alfabetycznych i rzeczowych dotyczących zbiorów własnych i zasobów sieci PAN” (§ 6.3). W ten sposób zmienił się charakter Biblioteki: z biblioteki uniwersalnej stała się ona biblioteką specjalistyczną naukoznawczą. Zmiana ta wynikała też częściowo z faktu istnienia w Warszawie wielu bibliotek uniwersalnych ze znanymi zbiorami i tradycjami.

Nowy charakter Biblioteki pociągał za sobą szereg konsekwencji dotyczących m. in.:

— polityki gromadzenia zbiorów (od połowy 1964 r. zrezygnowano

¹⁰ Tamże, s. 175-176.

¹¹ Tamże, s. 176.

¹² Tamże, s. 177.

z otrzymywania egzemplarza obowiązkowego, ponad 113 000 dubletów i wydawnictw niezgodnych z profilem zbiorów Biblioteki przekazano częściowo Ośrodkowi Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, częściowo innym bibliotekom);

— rozwinięcia prac dokumentacyjnych i informacyjnych, wykonywanych przede wszystkim w systematycznie poszerzającym zakresie swojej działalności Dziale Informacji Naukowej.

Prace nad reorganizacją Biblioteki trwały w zasadzie do końca 1966 r. Przygotowane projekty zostały poddane dn. 20.3.1967 r. dyskusji na posiedzeniu Rady Naukowej Biblioteki, a dn. 27.6.1967 r. odbyło się w Bibliotece PAN w Warszawie posiedzenie Sekretariatu Naukowego PAN, „który zaakceptował program rozwoju działalności Biblioteki i wyraził poparcie dla nowych inicjatyw zmierzających do rozszerzenia tej działalności”¹³. W latach następnych zarysował się drugi kierunek specjalizacji — prognostyka¹⁴ w związku z potrzebami utworzonego w 1969 r. przy Prezydium PAN Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000”. W 1970 r. Biblioteka podjęła się prowadzenia księgozbioru i prac dokumentacyjno-bibliograficznych z tej dziedziny.

Obserwowane w naukowej literaturze krajowej i światowej znaczne rozproszenie piśmiennictwa dotyczącego zarówno naukoznawstwa, jak i prognozowania w publikacjach o bardzo zróżnicowanym profilu stwarza niewątpliwie znaczne trudności w dotarciu do tego piśmiennictwa; wobec tego w l. 1966–1975 Biblioteka stworzyła i rozbudowała zróżnicowany system informacji naukowej w zakresie szeroko pojętych wymienionych dziedzin. Nadto pełniła niektóre funkcje centralne w ramach bibliotek sieci PAN, co wynikało m. in. z potrzeb bieżących i usytuowania Biblioteki w siedzibie centralnych władz Akademii i było zgodne raczej z regulaminem z 1958 r. niż ze statutem z 1963 r.

Określone zadania Biblioteki PAN w Warszawie, jako jednej z pięciu samodzielnych bibliotek PAN, w stosunku do bibliotek sieci PAN wynikły z *Zarządzenia nr 49/71 sekretarza naukowego Polskiej Akademii Nauk z dn. 16.12.1971 r. w sprawie organizacji i działania sieci bibliotek naukowych Polskiej Akademii Nauk*, które tworzyło jednolitą sieć biblioteczną w Akademii w (wykonaniu art. 12 ust. 1, 2 i 4 Ustawy z dn. 9.4.1968 o bibliotekach¹⁵).

Paragraf 10 tego *Zarządzenia* ustalał, że:

„Biblioteki samodzielne Polskiej Akademii Nauk w ustalonym dla nich zasięgu działania¹⁶ pełnią w stosunku do bibliotek sieci PAN następujące funkcje:

¹³ Tamże, s. 178.

¹⁴ Tamże, s. 187.

¹⁵ Dz.U. 1968 nr 12 poz. 63.

¹⁶ Terenowy zakres działania bibliotek samodzielnych w stosunku do bibliotek sieci PAN został zaproponowany przez Biuro Wydawnictw i Bibliotek w styczniu 1972 r. Zgodnie z tą propozycją działalność Biblioteki PAN w Warszawie objęła biblioteki sieci PAN znajdujące się na terenie Warszawy i woj. warszawskiego, Łodzi i woj. łódzkiego, woj. białostockiego i lubelskiego. Obecnie — w związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju — stosowane są wytyczne przyjęte na posiedzeniu Sekretariatu Naukowego PAN dn. 20.4.1976 r.

- 1) instruktaż metodyczny w zakresie prac bibliotecznych,
- 2) organizowanie szkolenia i doskonalenia zawodowego kadry bibliotekarskiej,
- 3) nadzór merytoryczny nad działalnością bibliotek pod względem organizacji i metod pracy,
- 4) inicjowanie udziału bibliotek sieci PAN we współpracy środowiskowej oraz w ramach ogólnokrajowego systemu specjalizacji zbiorów bibliotecznych,
- 5) przeprowadzanie okresowych analiz celowości nabytków zagranicznych”.

Kształtowany od 1963 r. zakres działalności Biblioteki uzyskał potwierdzenie w nowym statucie zatwierdzonym dn. 18.12.1975 r. przez I zastępcę sekretarza naukowego PAN. W § 1 stwierdza się, że „Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie [...] jest jednostką pomocniczą o charakterze naukowym”. Sformułowanie to różni się od sformułowania statutu z dn. 19.9.1963 r., w którym w § 1 było powiedziane, że „Biblioteka Polskiej Akademii Nauk jest placówką naukową Polskiej Akademii Nauk”. Różnica ta wynikała ze zmian ustawy o Polskiej Akademii Nauk i jej aktualnego statutu. Jednocześnie „nadzór naukowy nad działalnością Biblioteki został powierzony sekretarzowi Wydziału I Nauk Społecznych PAN — w analogicznym zakresie jak w odniesieniu do innych placówek naukowych”¹⁷.

Rozdział II statutu mówi o zadaniach Biblioteki:

„§ 5. Biblioteka obejmuje swą działalnością:

- 1) prowadzenie księgozbioru z zakresu naukoznawstwa, prognostologii oraz dziedzin pokrewnych;
- 2) prowadzenie prac bibliograficzno-dokumentacyjnych i informacyjnych w zakresie swojej specjalizacji;
- 3) prowadzenie prac badawczych stosownie do profilu Biblioteki — według ustalonego planu;
- 4) sprawowanie fachowej opieki nad bibliotekami placówek naukowych PAN oraz towarzystw naukowych dotowanych przez PAN pozostających w zasięgu terenowego działania warszawskiej sieci bibliotecznej.

§ 6. Do zadań Biblioteki należy w szczególności:

- 1) gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie piśmiennictwa z zakresu teorii i metodologii nauki i techniki, historii nauki i techniki, organizacji nauki, polityki naukowej, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, piśmiennictwa z zakresu prognostologii oraz wydawnictw o charakterze syntetycznym i informacyjnym z różnych dziedzin wiedzy;
- 2) prowadzenie prac bibliograficzno-dokumentacyjnych oraz udzielanie informacji z zakresu naukoznawstwa i prognostologii oraz prowadze-

¹⁷ Pismo SN PAN nr BWE-IV-960/1-10/75 z dn. 29.XII.1975 r. — Dotyczy to także Innych bibliotek samodzielnych PAN.

nie prac badawczych i edytorskich w zakresie naukoznawstwa, prognozologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej;

3) szkolenie i doskonalenie własnych pracowników i bibliotekarzy sieci PAN oraz prowadzenie praktyk studenckich;

4) współdziałanie z placówkami PAN oraz innymi placówkami naukowymi w upowszechnianiu wyników badań naukowych w zakresie swojej specjalizacji;

5) współpraca z krajowymi i zagranicznymi bibliotekami naukowymi oraz ośrodkami informacji naukowej, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek i sieci informacji naukowej PAN;

6) publikowanie wyników własnych prac badawczych i bibliograficzno-dokumentacyjnych;

7) wydawanie własnych publikacji naukowych;

8) prowadzenie innych prac zleconych przez władzę Polskiej Akademii Nauk”.

Od dn. 21.7.1976 r. zadania statutu zostały rozszerzone przez powierzenie Bibliotece gromadzenia wydawnictw krajowych dla biblioteki Stacji Naukowej PAN w Rzymie zgodnie z jej profilem w związku z koniecznością usprawnienia działalności bibliotecznej tej placówki zagranicznej PAN.

W sierpniu 1977 r. I zastępca sekretarza naukowego PAN podjął decyzję o przekazaniu Bibliotece księgozbioru biblioteki prakseologicznej w przekonaniu, że Biblioteka PAN w Warszawie zapewni optymalne warunki funkcjonowania tego unikalnego w skali krajowej księgozbioru o profilu pokrewnym naukoznawstwu.

2. DZIAŁALNOŚĆ PODSTAWOWA BIBLIOTEKI

A. Prace bibliotekarskie

Biblioteka gromadzi naukowe piśmiennictwo krajowe i zagraniczne w postaci wydawnictw ciągłych i zwartych w następującym zakresie tematycznym:

1. Naukoznawstwo i technoznawstwo

a) filozofia, psychologia, socjologia, metodologia, ekonomika i potencjał nauki i techniki,

b) organizacja nauki i techniki, polityka naukowa i techniczna.

2. Historia nauki i techniki

a) ogólne problemy historii i techniki,

b) historia poszczególnych dyscyplin naukowych i gałęzi techniki,

c) historia organizacji nauki i techniki,

d) historia instytucji naukowych (badawczych i rozwojowych).

3. Prognostyka

a) teoria i metodologia prognozowania,

b) historia prognozowania,

- c) organizacja badań prognostycznych,
- d) poszczególne prognozy, a w szczególności prognozy w zakresie nauki i techniki, prognozy społeczne i gospodarcze,
- e) długoterminowe i średniookresowe planowanie rozwoju gospodarczego i społecznego.

4. Informacja naukowa oraz ogólne zagadnienia współczesnego bibliotekoznawstwa, bibliotekarstwa naukowego, księgarstwa i edytorstwa.

5. Opracowania monograficzne stanowiące uzupełnienie zbiorów biblioteki naukowej typu humanistycznego.

Biblioteka gromadzi w szerokim zakresie „wydawnictwa informacyjno-dokumentacyjne: bibliografie, przeglądy dokumentacyjne, encyklopedie ogólne i specjalne, słowniki językowe, terminologiczne i biograficzne, inne informatory”¹⁸.

Zasady te zostały przedyskutowane i przyjęte na posiedzeniu Rady Naukowej Biblioteki dn. 10.3.1977 r. Tego zakresu specjalizacji przestrzega się konsekwentnie. W związku z tym nie przyjmuje się od 1967 r. darów nie leżących w zakresie zainteresowań Biblioteki, podejmuje się starania o uzupełnienie zbiorów wydawnictwami retrospektywnymi, które powinny znajdować się w Bibliotece, zabiega się również o uzupełnienie luk w czasopiśmie. Prowadzi się także eliminację wydawnictw nie wchodzących w zakres specjalizacji Biblioteki. Zbędne książki i czasopisma przekazuje się innym bibliotekom, przede wszystkim placówek naukowych PAN, następnie bibliotekom naukowym warszawskim i w dalszej kolejności bibliotekom ośrodków naukowych pozawarszawskich. Wspomniana wyżej selekcja dokonana w l. 1964-1966 objęła ok. 113 000 wol. W l. 1966-1968 zrezygnowano z dalszego kompletowania 900 tytułów czasopism zagranicznych, w l. 1971-1977 wyselekcjonowano i przekazano ok. 28 000 wol. druków zbędnych.

Natomiast chroniony jest księgozbiór b. Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, stanowiący historyczną całość. Wiąże on Bibliotekę Polskiej Akademii Nauk z tradycjami Biblioteki Centralnej TNW.

Według stanu na dz. 31.12.1977 r. zbiory Biblioteki liczyły łącznie 170 730 wol. i innych jednostek ewidencyjnych:

wydawnictwa zwarte	90 423 wol.
wydawnictwa ciągłe	73 641 wol.
zbiory specjalne	6 666 jedn. ewidencyjnych

Zbiory Biblioteki mieszczą się w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie na V i VI kondygnacji oraz częściowo w zorganizowanej poza Warszawą bibliotece składowej w Tyborach.

Przeważającą część księgozbioru stanowią publikacje zagraniczne. Wynika to z faktu, że zakres specjalizacji Biblioteki obejmuje dziedziny uprawiane intensywnie w skali międzynarodowej. Szczególną uwagę

¹⁸ M. Dembowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk ... Próba realizacji ...*, s. 179.

zwraca się na gromadzenie czasopism. Na ogólną liczbę 1024 tytuły gromadzone w l. 1976-1977 było krajowych 260, a zagranicznych — 764 tytuły. W ogólnej liczbie posiadanych 6776 tytułów czasopisma krajowe stanowią 2133, zagraniczne — 4643 tytuły¹⁹.

Zasoby Biblioteki PAN w Warszawie podlegają możliwie wszechstronemu opracowaniu. Poza katalogami alfabetycznymi druków zwartych i ciągłych prowadzi się katalogi rzeczowe — systematyczny i przedmiotowy. Główny schemat katalogu systematycznego odpowiada strukturze Akademii: w dziale O wykazane są dzieła o charakterze ogólnym z zakresu teorii, historii i organizacji nauki oraz piśmiennictwo z dziedziny prognostyki; w działach I-VI zamieszczone są prace dotyczące teorii, historii i organizacji poszczególnych dziedzin wiedzy: I — nauki społeczne, II — nauki biologiczne, III — nauki matematyczne, fizyczne, chemiczne, geologiczne, geofizyczne i geograficzne, IV — nauki techniczne, V — nauki rolnicze i leśne, VI — nauki medyczne.

W miarę tego, jak Biblioteka PAN w Warszawie przekształcała się z biblioteki uniwersalnej w specjalną, następowały zmiany w udostępnianiu zbiorów, zmieniał się też skład jej użytkowników. W pierwszych latach istnienia Biblioteki korzystali z niej studenci znajdujący tu także podręczniki. W l. 1966-1975 obowiązujący regulamin ustalał, że z czytelni korzystać mogli tylko samodzielni i pomocniczy pracownicy nauki PAN i spoza PAN, inni pracownicy PAN oraz studenci dwóch ostatnich lat studiów. Prawo do wypożyczania książek do domu mieli pracownicy PAN, a inne osoby — za pośrednictwem bibliotek.

W latach 1966-1975 zarysowała się tendencja do wzrostu liczby pracowników naukowych korzystających z czytelni przy wyraźnym zmniejszeniu ogólnej liczby użytkowników czytelni. Od stycznia 1976 r. wprowadzono więc nowe regulaminy czytelni i wypożyczalni rozszerzając zasięg potencjalnych użytkowników. Ustalono, że z czytelni mogą korzystać poza wymienionymi kategoriami studenci wszystkich lat oraz inne osoby zainteresowane księgozbiorem Biblioteki. Czytelnia czynna jest codziennie poza niedzielami i dniami świątecznymi w godz. 9-20, zaś w soboty w godz. 9-18. Czytelnicy korzystają z wolnego dostępu do księgozbioru podręcznego liczącego ok. 7000 wól. Zasięg osób uprawnionych do wypożyczeń poza obręb Biblioteki został także rozszerzony.

Rozszerzenie zasięgu czytelników wpłynęło na odciążenie innych bibliotek naukowych w Warszawie i rozszerzyło możliwości zaspokojenia potrzeb użytkowników bibliotek naukowych Warszawy.

W 1976 r. łącznie w czytelni i wypożyczalni nastąpił wzrost udostępniania o 14,6%, wzrost liczby stałych czytelników wyniósł 45,9%. Udostępniania zbiorów w samej czytelni wzrosło o 15,2%.

¹⁹ L. Łoś: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 1976 r.* „Prz. Bibliot.” 1977 R. 45 z. 3

Wzrost wskaźników udostępniania nie wpłynął jednak wyraźnie na zmianę struktury użytkowników Biblioteki. Najliczniejszą grupę stanowili w dalszym ciągu pracownicy naukowcy Polskiej Akademii Nauk — 67⁰/₀, pracownicy naukowcy spoza PAN — 17⁰/₀, inni zainteresowani zbiorami Biblioteki — 11⁰/₀. Studenci, przede wszystkim z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego, stanowili 5⁰/₀ ogółu czytelników.

Na wzrost udostępniania wpłynął także fakt, że Biblioteka udostępnia nieodpłatnie wszystkim użytkownikom odbitki kserograficzne artykułów z czasopism naukowych, szczególnie zagranicznych, wykorzystując do tego celu pracownię reprograficzną i kserograficzną Sekretariatu Administracyjnego PAN.

B. Informacja naukowa w zakresie naukoznawstwa i prognostyki

Biblioteka PAN pełni rolę ośrodka informacji naukowej w wymienionym zakresie, prowadząc dokumentację zbiorów własnych, prace bibliograficzno-dokumentacyjne oraz działalność informacyjną.

Dokumentacja zbiorów z zakresu naukoznawstwa — niezależnie od katalogów zbiorów własnych — obejmuje rejestrację zbiorów gromadzonych przez biblioteki pokrewnej specjalizacji. Należą do nich biblioteki: Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Ośrodka Informacji Naukowej PAN, Archiwum PAN, Instytutu Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społecznych Politechniki Warszawskiej, Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz Muzeum Techniki. Dokumentowanie tych zbiorów znajduje swój wyraz w *Wykazie Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki* — kwartalniku, publikowanym od 1967 r. z rocznymi indeksami alfabetycznymi. Wykaz ma układ systematyczny; obejmuje 4 główne działy: I. Filozofia, metodologia, socjologia, psychologia nauki; II. Organizacja nauki i polityka naukowa; III. Historia nauki i techniki; IV. Wydawnictwa informacyjne.

Materiały zawarte w kolejnych zeszytach *Wykazu* uszeregowane alfabetycznie tworzą centralny katalog piśmiennictwa naukoznawczego. Analizę stanu zaopatrzenia w piśmiennictwo naukoznawcze w l. 1966-1967 zespołu bibliotek współpracujących przy *Wykazie* przeprowadziła Zofia Vollmer²⁰. W 1976 r. Biblioteka rozesłała ankietę do użytkowników *Wykazu* i do potencjalnie zainteresowanych literaturą z zakresu naukoznawstwa i historii nauki. W wyniku ankiety uzyskano wiele zgłoszeń do współpracy z terenu całego kraju, co daje możliwość przekształcenia wydawanej informacji środowiskowej w centralną ogólnokrajową.

²⁰ Z. Vollmer: *Stan zaopatrzenia bibliotek polskich w piśmiennictwo naukoznawcze (Na przykładzie wybranych bibliotek)*. „Prz. Bibliot.” 1974 R. 42 z. 4 s. 442-449.

W 1963 r. zainicjowano w Bibliotece wydawnictwo pt. *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Ruchu Naukowego* (R. 1963, wyd. 1966; R. 1964, wyd. 1968). Jego kontynuacją była *Polska Bibliografia Naukoznawstwa* (za l. 1965-1967 i 1968-1970 wyd. 1973). Następny tom za l. 1971-1973, który ukazał się w 1975 r. pt. *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa*²¹, różni się od poprzednich tomów częściowo zmienionym zakresem:

1) pominięto materiały z zakresu historii nauki, która w tomach poprzednich stanowiła dział najobszerniejszy obejmując ponad połowę zawartych w nich pozycji, gdyż tematyka ta została ujęta począwszy od 1971 r. odrębną bibliografią bieżącą, opracowywaną także w Bibliotece i publikowaną w kolejnych numerach *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*, organu Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk;

2) wprowadzono tematykę technoznawstwa ze względu na to, że nauka w coraz większym stopniu wiąże się z techniką i że obie te strony działalności warunkują się nawzajem i współdziałają.

Kolejny tom *Polskiej Bibliografii Naukoznawstwa i Technoznawstwa* za l. 1974-1976 pod redakcją J. Majewskiej-Tronowicz został przekazany do druku. Przy doborze materiałów do tej bibliografii stosowano selekcję, dążąc do możliwie kompletnego ujęcia prac merytorycznych z zakresu naukoznawstwa i technoznawstwa i uwzględniając tylko ważniejsze materiały faktograficzne. Odzwierciedla to wyraźniej rozwój zainteresowań dotyczących poszczególnych zagadnień naukoznawczych i technoznawczych, powstawanie nowych kierunków i metod badawczych, ukształtowanie się i wzajemne przenikanie różnych dyscyplin. Przejrzystą strukturę bibliografii zapewnia wyodrębnienie w niej 3 głównych działów: I. Ogólne zagadnienia naukoznawstwa i technoznawstwa, II. Nauka, III. Technika. Opracowanie bibliografii odbywa się przy współpracy i konsultacji naukowej Komitetu Naukoznawstwa PAN.

W 1970 r. Biblioteka podjęła również prace bibliograficzne z zakresu prognostyki, publikując od czerwca 1970 r. adnotowany dwutygodnik, o zasięgu międzynarodowym, wydawany w planie własnym Biblioteki, *Prognostyka. Nowe publikacje* (do kwietnia 1977 r. pod redakcją Janiny Westermarck). Dwutygodnik ma wyraźne tendencje wzrostu objętości i wysokości nakładu, który z 300 egz. wzrósł do 600 egz. W związku z tym zarysowuje się potrzeba przekształcenia *Prognostyki* w miesięcznik wydawany w planie wydawniczym Akademii.

Odbiorcami *Prognostyki* są użytkownicy indywidualni (przeważnie pracownicy nauki) grupujący się w komisjach problemowych Komitetu

²¹ *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa, Za lata 1971-1973. Oprac. J. Majewska-Tronowicz, K. Belkowska, H. Dziewanowska, M. Jedlińska. Red. M. Dembowska. Wrocław 1975.*

Badań i Prognoz „Polska 2000”) oraz instytucje (przeważnie ministerstwa i urzędy centralne, instytucje naukowe, przedsiębiorstwa przemysłowe, biura projektowe). Koncentrują się oni w większych aglomeracjach, jak Warszawa, Katowice, Poznań, Kraków, Trójmiasto. Tematycznie największe zapotrzebowanie na *Prognozy* w ramach programów badawczych zgłaszają instytucje badawcze i rozwojowe z zakresu nauk społeczno-politycznych i technicznych, a wśród ostatnich — z zakresu górnictwa, hutnictwa i energetyki, następnie — rolnictwa, medycyny i ochrony środowiska.

Prognozy przygotowywana jest w ścisłej współpracy Biblioteki z Komitetem Badań i Prognoz „Polska 2000” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk. Komitet ten od 1976 r. na łamach swego biuletynu „Polska 2000” publikuje *Przegląd Zagranicznej Literatury Prognozy*, obejmujący materiały począwszy od 1975 r. Ze *Słowa wprowadzającego Komitetu Redakcyjnego* do nr 3/I z 1976 r. (s. 5) wynikają wzajemne relacje obu serwisów: „Funkcję sygnalizującą nadal spełniać będzie w sposób aktualny zastrżony biuletyn *Prognozy* wydawany przez Bibliotekę PAN”, który „stanowić będzie podstawowe źródło do wyboru tekstów umieszczanych ze względu na swoje znaczenie, w postaci tłumaczeń lub obszernych opracowań, w *Przeglądzie*”.

W biuletynie „Polska 2000” ukazuje się od 1970 r. *Bibliografia Prac Prognozy*, przygotowywana w Bibliotece PAN w Warszawie. Pierwszy odcinek tej *Bibliografii* obejmuje ważniejsze pozycje literatury polskiej i zagranicznej z l. 1967-1969 oraz wykaz czasopism futurologicznych²². Dalsze odcinki obejmą materiały do 1974 r., a częściowo nawet z 1975 r.

Na podstawie materiałów publikowanych w bieżącej bibliografii prognozy i komasacjach kilkuletnich prowadzi się kartotekę piśmiennictwa z tego zakresu. Tematyczne indeksowanie tego piśmiennictwa na kartach typu UNITERM pozwala na wieloaspektowe ujęcie treści poszczególnych publikacji.

Dzięki tym pracom bibliograficzno-dokumentacyjnym Biblioteka PAN w Warszawie uzyskała poważną pozycję w kraju stając się jednocześnie centralnym ośrodkiem informacji naukowej w zakresie naukoznawstwa i prognozy.

Z działalnością informacyjną Biblioteki wiążą się też inne prace bibliograficzne i dokumentacyjne dotyczące m. in. przygotowywania bibliografii i zestawień dokumentacyjnych poświęconych różnym zagadnieniom na doraźne zapotrzebowanie władz, komitetów i komisji PAN, prowadzenia kartotek tematycznych, popularyzowania własnych zbiorów po-

²² *Bibliografia prac prognozy*. [1967-1969]. Oprac. M. Brykczyńska i J. Majewska-Tronowicz. „Polska 2000” 1970 [nr 1]: O podstawach prognozowania, s. 117-124.

przez publikowanie informatorów tematycznych w ramach serii *Dokumentacja Zbiorów Własnych*²³.

C. Prace badawcze

W Bibliotece PAN w Warszawie od chwili jej powstania rozwijały się dwa podstawowe nurty prac naukowo-badawczych: w zakresie bibliotekoznawstwa oraz naukoznawstwa.

Prace w zakresie bibliotekoznawstwa koncentrowały się przede wszystkim wokół tematyki związanej z zagadnieniami organizacji i metod pracy bibliotek naukowych — jako warsztatu pracy naukowej. W l. 1971–1975 problematyka ta wchodziła w zakres tematu „System informacji w nauce i warunki jego optymalizacji”, stanowiącego część ogólniejszego problemu pt. „Współczesna organizacja działalności naukowej w zakresie badań i projektowania”, zarejestrowanego w planach naukowych Akademii jako problem nr 36.

W związku z tym w Bibliotece są prowadzone od 1972 r. prace nad nowymi przepisami katalogowania alfabetycznego wydawnictw zwartych. Przebieg tych prac jest ściśle uzależniony od toku prac nad ujednoczeniem w skali międzynarodowej zasad opisu różnego rodzaju dokumentów prowadzonych przez trzy organizacje: Międzynarodową Federację Stowarzyszeń Bibliotekarzy (IFLA), Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (ISO), Międzynarodowe Centrum Informacji Naukowej i Technicznej (MCNTI). W Polsce pracami dotyczącymi normalizacji metod opisu różnych rodzajów dokumentów zajmują się z urzędu Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz Biblioteka Narodowa; z nimi też współpracuje ściśle Biblioteka PAN w Warszawie, w której przygotowuje się obecnie polską adaptację *Międzynarodowego znormalizowanego opisu bibliograficznego wydawnictw zwartych ISBD(M) — International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications*.

Udział Biblioteki w pracach nad przygotowaniem przepisów katalogowania alfabetycznego znajdował swój wyraz w publikacjach Biblioteki i jej pracowników, w szczególności Marii Lenartowicz, która opublikowała na ten temat kilka artykułów w l. 1973–1976, przede wszystkim w *Przeglądzie Bibliotecznym*.

Pracownicy Biblioteki współdziałają też w innych pracach normalizacyjnych z zakresu bibliografii, dokumentacji i bibliotekarstwa poprzez członkostwo w komisjach normalizacyjnych, autorstwo lub współautorstwo norm, opiniowanie projektów norm itp.

W ramach prac z zakresu naukoznawstwa Biblioteka PAN w Warszawie podjęła w 1968 r. — w porozumieniu z Zakładem Historii Nauki,

²³ Ukazały się m.in. następujące wydawnictwa: S. Michalewski, H. Michałowicz: *Encyklopedia i leksykony specjalistyczne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie*, Warszawa 1969. — *Dziesiąt biograficzne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie*. Cz. 1: *Uczni polscy*. [Oprac.] I. Brachel, M. Miracka. Warszawa 1974. — Opublikowano także szereg wykazów bieżących czasopism zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki.

Oświaty i Techniki PAN — inicjatywę opracowania informatora o polskich towarzystwach naukowych. Publikacja o charakterze encyklopedii pomysłana została jako wynik zespołowej pracy wszystkich samodzielnych bibliotek PAN. Inicjatywa ta uzyskała poparcie Rady Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki PAN.

Ukształtowana ostatecznie koncepcja wydawnictwa pt. *Słownik polskich towarzystw naukowych* zakłada przygotowanie publikacji, dla której — ze względu na specyfikę niektórych towarzystw oraz warunki, w jakich działały one w przeszłości (okres zaborów) — przyjęto szerokie kryteria naukowości i polskości. Słownik obejmie więc zarówno towarzystwa naukowe sensu stricto, jak również te, które działają na pograniczu nauki i doskonalenia zawodowego. Biorąc za podstawę charakter poszczególnych towarzystw oraz miejsce i okres, w którym istniały bądź istnieją obecnie, przyjęty został podział *Słownika* na 4 tomy:

- Tom 1 obejmuje polskie towarzystwa naukowe ogólne (noszące niekiedy nazwę: instytut naukowy) i specjalistyczne (jednodyscyplinowe) oraz stowarzyszenia naukowo-techniczne działające obecnie w Polsce.
 - Tom 2 obejmie polskie towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na terenie ziem polskich (w ich granicach historycznych).
 - Tom 3 obejmie polskie towarzystwa i stowarzyszenia kulturalne, oświatowe, społeczne i inne, działające obecnie na terenie kraju, które obok swych podstawowych zadań wnoszą wkład w rozwój nauki polskiej upowszechniając jej wyniki, popierając badania naukowe, publikując i finansując wydawnictwa naukowe.
 - Tom 4 obejmie polskie towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające obecnie i w przeszłości poza granicami ziem polskich.
- Prace nad wszystkimi tomami prowadzone są równoległe z różnym stanem zaawansowania. W druku znajduje się t. 1 *Słownika* o objętości ok. 40 ark. wyd. składający się z trzech zasadniczych części: wstępu, hasel dotyczących poszczególnych towarzystw w układzie rzeczowym i indeksów — osobowego oraz nazw towarzystw i instytucji.

W wyniku porozumienia z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN zawarte zostało dn. 11.10.1976 r. porozumienie wstępne w sprawie opracowania przez Bibliotekę dwóch tematów do problemu międzyresortowego III.11 „Nauka i oświata w dziejach Polski jako czynnik postępu społecznego, gospodarczego i kulturalnego”: 1) rejestracja i dokumentacja towarzystw naukowych, działających w przeszłości na ziemiach polskich, 2) częściowe przygotowanie rejestracji i dokumentacji do dziejów polskich towarzystw naukowych na emigracji. Prace te stanowią podstawę dla części historycznej *Słownika polskich towarzystw naukowych*.

Porozumienie przewidywało, że na wykonanie wymienionych prac przeznaczona zostanie do 1980 r. suma ok. 1 mln zł, co pozwoliłoby na

zakończenie prac w tym terminie. Wprawdzie są one wykonywane, jednakże ich terminowa realizacja stoi pod znakiem zapytania.

D. Działalność na rzecz rozwoju sieci bibliotecznej PAN i ogólnokrajowej sieci bibliotek naukowych

Działalność Biblioteki PAN w tej dziedzinie stanowi realizację zadań wynikających ze wzmiankowanego na s. 28 zarządzenia nr 49/71 sekretarza naukowego PAN. W ramach realizacji tego zarządzenia Biblioteka PAN w Warszawie, podobnie jak wszystkie samodzielne biblioteki PAN, przeprowadziła środowiskowe narady organizacyjne bibliotek sieci oraz dokonała ich lustracji. Wśród postulatów organizacyjnych i merytorycznych zgłoszonych na naradach na szczególną uwagę zasługuje wniosek wypracowania modelu żywej biblioteki instytutowej dysponującej użytecznym, aktualnym księgozbiorem specjalistycznym, która byłaby jednocześnie ośrodkiem informacji naukowej. Wiąże się to z szerszym postulatem planu specjalizacji w ramach systemu SINTO i integracji problematyki bibliotecznej i informacyjnej w bibliotekach naukowych²⁴.

W listopadzie 1973 r. Biblioteka PAN w Warszawie zorganizowała z udziałem Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN naradę bibliotekarzy na temat „Model biblioteki w placówce naukowej PAN” z trzema referatami: Romany Steczowicz z Biblioteki PAN w Warszawie, Aleksandry Królikowskiej z Biblioteki Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN, Marii Ciechowskiej-Radeckiej z Biblioteki Zakładu Oceanologii Instytutu Geofizyki PAN w Sopocie²⁵. Sformułowane na naradzie postulaty wymagają wydania odpowiednich przepisów wykonawczych do zarządzenia 49/71 z dn. 16.12.1971 r.

W zakresie opieki i nadzoru merytorycznego nad bibliotekami placówek i towarzystw naukowych działalność Biblioteki PAN w Warszawie polegała w pierwszych latach po ukazaniu się zarządzenia nr 49/71 na uzyskiwaniu rozeznania w stanie i sytuacji bibliotek Akademii, udzielaniu konsultacji w sprawach merytorycznych i organizacyjnych, usprawnianiu i podwyższaniu poziomu działalności bibliotek PAN (instruktaż metodyczny), zacieśnianiu kontaktów w sieci bibliotecznej Akademii. Przygotowano też charakterystykę statystyczną sieci bibliotek PAN w pięcioletniu 1971-1975 ze szczególnym uwzględnieniem środowiska warszawskiego oraz zakończono działalność lustracyjną bibliotek towarzystw naukowych w związku z przygotowaniem projektu raportu o stanie towarzystw naukowych w kraju. Na podstawie przygotowywanych materiałów wysunięto propozycję w postaci wytycznych regulujących organizację i działalność bibliotek Akademii mających stanowić materiał do projektu nowelizacji przepisów dotyczących problematyki bibliotecznej i informacyjnej PAN.

²⁴ L. Łoś: Z działalności bibliotek Polskiej Akademii Nauk... „Prz. Bibliot.” 1972 R. 40 z. 3/4 s. 307-309; 1973 R. 41 z. 3 s. 331-345; 1974 R. 42 z. 3 s. 297-310; 1975 R. 43 z. 3 s. 261-267.

²⁵ Narada bibliotekarzy Polskiej Akademii Nauk nt. Model biblioteki w placówce naukowej PAN. Warszawa, 12.11.1973 r. „Prz. Bibliot.” 1974 R. 42 z. 2 s. 109-159.

W ostatnim okresie tematyka prac przesunęła się nieco od spraw wewnętrznych sieci bibliotecznego środowiska warszawskiego Akademii na rzecz pogłębiania udziału Biblioteki w aktualnej problematyce bibliotekarstwa polskiego i informacji naukowej w kraju. Opiniowano materiały i projekty aktów normatywnych, regulujących działalność informacyjną i biblioteczną w różnych jej przejawach jak — udostępnianie w bibliotekach niektórych kategorii materiałów bibliotecznych, wstępne plany specjalizacji zbiorów, projekt Krajowego Systemu Informacji w Naukach Społecznych, materiały do programu rozwoju bibliotek naukowych i innych placówek informacji naukowej. Materiały te były kierowane do Biblioteki przez różne instytucje, m.in. Ośrodek Informacji Naukowej PAN, Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN, Centrum INTE, Państwową Radę Biblioteczną przy Ministrze Kultury i Sztuki, Wydział Nauki ZNP.

Ważną sprawą w zakresie działalności na rzecz bibliotek sieci PAN jest prowadzenie centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych bibliotek sieci PAN²⁶. Do 1966 r. Biblioteka prowadziła też centralny katalog książek zagranicznych wpływających do bibliotek Akademii. Został on zawieszony decyzją Sekretariatu Naukowego PAN. Katalog wydawnictw ciągłych obejmuje ok. 15 000 tytułów czasopism zagranicznych nabywanych drogą prenumeraty, wymiany i darów.

Pełna rejestracja czasopism zagranicznych stanowi nie tylko źródło informacji naukowej o rozmieszczeniu poszczególnych tytułów w ramach sieci bibliotecznego PAN, lecz dostarcza również materiału do analizy stanu zaopatrzenia placówek Akademii w bieżące czasopisma zagraniczne, co może stanowić podstawę do wprowadzenia racjonalnej polityki w tym zakresie. Dokonywanie takiej analizy i opracowanie odpowiednich wniosków należy również do obowiązków statutowych Biblioteki²⁷.

Z działaniami na rzecz resortowej sieci bibliotecznego i współpracą z ogólnokrajową siecią bibliotek naukowych łączy się problem posiadania i upowszechniania pełnej informacji o stanie bibliotek PAN. Biblioteka PAN w Warszawie upowszechnia informacje o bibliotekach sieci PAN poprzez publikacje własne i opracowania autorstwa pracowników Biblioteki²⁸.

Dnia 28.9.1976 r. sfinalizowano porozumienie Biblioteki z bibliotekami Akademii Nauk ZSRR przez podpisanie planu roboczego współpracy na l. 1977-1980²⁹. Przedmiotem współpracy objęte są prace naukowe badaw-

²⁶ Czasopisma zagraniczne, które wpłynęły do bibliotek sieci PAN w l. 1964-1966 zostały wykazane w opracowanej w Bibliotece a wydanej przez ORWN PAN publikacji pt. *Czasopisma zagraniczne w bibliotekach Polskiej Akademii Nauk. Rok 1964*. Wrocław 1965; *Aneks. Lata 1965-1968*. Wrocław 1966; *Indeks tytułów*. Wrocław 1967.

²⁷ L. Bieliński: *Stan posiadania i potrzeby sieci bibliotek PAN w zakresie zaopatrzenia w czasopisma z krajów kapitalistycznych*. „Prz. Biblot.” 1974 R. 42 z. 4 s. 431-442.

²⁸ Biblioteki Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych. *Informator*. Oprac. zespół pracowników Działu Informacji Naukowej Biblioteki PAN pod kierunkiem J. Wójcika. Warszawa 1969. — L. Łoś: *Potencjał bibliotek Polskiej Akademii Nauk w zakresie informacji naukowej*. „Nauka Pol.” 1976 R. 24 nr 3 s. 58-72; —: *Niektóre aspekty organizacji informacji naukowej w placówkach naukowych Polskiej Akademii Nauk*. Tamże 1976 R. 24 nr 5 s. 70-78; —: *Uwagi o stanie informacji naukowej w bibliotekach Polskiej Akademii Nauk*. „Rocz. Bibl.” 1976 R. 20 z. 1/2 s. 291-329.

²⁹ Polska Akademia Nauk. *Sprawozdanie z działalności w 1976 r.* Warszawa 1977 s. 184.

cze w dziedzinie bibliotekoznawstwa i bibliografii, działalność informacyjno-bibliograficzna i biblioteczna, wymiana pracowników, organizacja wspólnych spotkań roboczych.

Oddzielne zagadnienie stanowi współpraca Biblioteki PAN w Warszawie z naczelną organizacją bibliotekarstwa polskiego — Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich.

Od 1972 r. wspólnie ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich Biblioteka wydaje *Przegląd Biblioteczny* będący organem naukowym obu tych instytucji. Przejęcie odpowiedzialności za stronę organizacyjną i naukową tego kwartalnika przez Bibliotekę wynikało z braku realnych możliwości wyprowadzenia *Przeglądu Bibliotecznego* z kryzysu, w jakim od 1967 r. znalazło się to czasopismo SBP.

Analizę ówczesnego stanu, warunki współpracy Biblioteki ze Stowarzyszeniem na tym polu, perspektywy rozwoju tego zasłużonego czasopisma bibliotekarskiego szczegółowo omówiła Maria Dembowska obecny redaktor naczelny, która pełni tę funkcję od 1.10.1968³⁰.

Biblioteka zlikwidowała skutki zaistniałego kryzysu oraz zapewniła: terminowość ukazywania się czasopisma, zwiększenie nakładu (blisko trzykrotnie od 1600 w 1971 r. do 5000 egz. w 1977 r.), kolportaż przez PP „Książka-Prasa-Ruch”, znakomitego wydawcę PAN (którym jest Ossolineum we Wrocławiu), poczytność i rangę naukową wydawnictwa. Stąd przekonanie, że „pismo to również i w przyszłości odgrywać będzie doniosłą i pożyteczną rolę w polskim bibliotekarstwie tak, aby zawsze służyć ono mogło potrzebom dynamicznie rozwijającego się społeczeństwa”³¹.

W ogólnokrajowym wstępnym projekcie planu specjalizacji zbiorów materiałów informacyjnych i działalności informacyjnej bibliotek naukowych przygotowanym przez Centrum INTE³² Bibliotece PAN w Warszawie przydzielono pełnienie funkcji informacyjnej w zakresie naukoznawstwa w ramach projektowanej centralnej biblioteki humanistycznej. Wstępny projekt planu specjalizacji, m.in. powołanie jednej biblioteki centralnej dla nauk społeczno-humanistycznych, wzbudził wiele podstawowych zastrzeżeń.

Zastrzeżenia metodologiczne może też wzbudzić zaliczenie naukoznawstwa i prognostyki do nauk społecznych. Mają one raczej charakter interdyscyplinarny. Toteż dla Biblioteki PAN w Warszawie w planie specjalizacji należałoby przewidzieć odrębne miejsce w grupie bibliotek centralnych, zgodnie zresztą ze stanowiskiem w tej sprawie sekretarza naukowego PAN z dn. 30.6.1975 r.³³

³⁰ M. Dembowska: „Przegląd Biblioteczny” wczoraj — dziś — jutro. „Prz. Bibliot.” 1977 R. 45 z. 3.

³¹ Cytata pochodzi z pisma Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. „Prz. Bibliot.” 1977 R. 45 z. 3.

³² Centrum INTE opracowało ten plan jako projekt wstępny i upowszechniło w celu przeprowadzenia dyskusji w końcu I półrocza 1977 r.

³³ Pismo BWB-IV-966-10/75 z dn. 30.6.1975 r. do dyrektora generalnego Centrum INTE.

3. WNIOSKI. PERSPEKTYWY ROZWOJOWE BIBLIOTEKI

W kształtowaniu Biblioteki PAN w Warszawie zmiana kierunku rozwojowego od biblioteki uniwersalnej do biblioteki specjalnej jest potwierdzeniem tendencji bibliotekarstwa współczesnego. Dziedzinami specjalizacji Biblioteki są — jak omówiono wyżej — naukoznawstwo i prognostyka. W przyszłości specjalizacja ta może przyczynić się do skoncentrowania w Polskiej Akademii Nauk prac badawczych z zakresu naukoznawstwa w oddzielnej placówce naukowej i do powierzenia obsługi bibliotecznej i informacyjnej placówce Bibliotece PAN w Warszawie.

W założeniu biblioteka centralna w pojmowaniu SINTO może nie gromadzić całości piśmiennictwa w określonej dziedzinie wiedzy, natomiast — posiadając centralny aparat informacyjny — powinna dysponować informacją w określonej dziedzinie. Niezależnie od tego założenia ogólnego można by jednak pokusić się o pewną centralizację zbiorów z jednoczesnym zorganizowaniem jednolitego systemu informacji naukowej z zakresu naukoznawstwa, prognostyki, historii nauki i techniki poprzez scalenie w Bibliotece PAN w Warszawie zbiorów biblioteki Ośrodka Informacji Naukowej PAN i biblioteki Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Biblioteka PAN zapewniłaby należytą obsługę biblioteczną i informacyjną wymienionych placówek i ich pracowników naukowych.

Realizacja takich zadań Biblioteki wymagałaby gruntownej przebudowy tradycyjnych metod pracy bibliotecznej i ustalenia głównych kierunków przemian. Przygotowywana w Bibliotece analiza systemowa ma doprowadzić do stworzenia nowoczesnej biblioteki specjalnej z wysoko wykwalifikowanym personelem, zapewniającej optymalną efektywność świadczeń na rzecz nauki.

Założona przez program SINTO struktura systemu przewiduje zastosowanie języka deskryptorowego na szczeblu dziedzinowym, na którym powinno znaleźć się miejsce także dla Biblioteki PAN w Warszawie. Język ten w tradycyjnym systemie wyszukiwawczym informacji jest mało przydatny i dlatego brać już należy pod uwagę automatyzację Biblioteki w bliższej czy dalszej przyszłości i zsynchronizowanie jej działalności z ogólnokrajowym, a nawet i szerszym zautomatyzowanym systemem informacyjno-wyszukiwawczym.

Założenia SINTO i programu rozwoju bibliotekarstwa jak i doświadczenia bibliotek, które przeszły przez stadium automatyzacji, wskazują na to, że biblioteki tradycyjne po zautomatyzowaniu ich prac ewoluują w kierunku od działalności dokumentacyjnej do pogłębionej działalności informacyjnej. Biblioteka stanie więc wobec potrzeby wejścia do systemu z pełnymi informacjami o posiadanych źródłach. Praktycznie więc cały posiadany księgozbiór przed wprowadzeniem informacji w nim zawartych do komputera musi być przepracowany na nowo. Zarówno wielkość zbiorów, jak i zupełna zmiana funkcji Biblioteki, jej przyszłych czynności i metod

stwarzają konieczność przygotowania się do tego momentu i żadne opóźnienie nie może być tolerowane, jeżeli Biblioteka ma być ogniwem krajowego systemu SINTO.

Analiza dotychczasowej działalności Biblioteki i prognozowanie dalszego jej rozwoju wskazuje, że zakres działań Biblioteki będzie się poszerzał na rzecz resortowej sieci bibliotecznej Polskiej Akademii Nauk. Wynikać to będzie zarówno z planów działalności merytorycznej i organizacyjnej Polskiej Akademii Nauk, jak również z realizacji prac wynikających z *Programu rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.*³⁴

Zadania na rzecz bibliotek sieci PAN podejmowane z inicjatywy samej biblioteki lub powierzane jej przez władze Akademii, będą dwojakiego rodzaju: z jednej strony będą miały charakter uzupełniający, wspomagający, ułatwiający działalność biblioteczną bibliotek całej sieci PAN; z drugiej strony dotyczyć będą problemów szczególnych, często może o charakterze obowiązków przejściowych, które będą wynikać doraźnie, zwykle w związku ze zmianami organizacyjnymi w strukturze placówek naukowych Akademii.

W perspektywie więc Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie będzie biblioteką i jednocześnie ośrodkiem informacji naukowej z zakresu naukoznawstwa i prognostyki w krajowym systemie informacji naukowej, jak również wiodącą biblioteką resortową Polskiej Akademii Nauk.

LEON ŁOS

WARSAW LIBRARY OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES DURING THE 25 YEARS OF THE ACADEMY

The Library was created in 1958 on the basis of the Warsaw of Sciences Society library. The field of its activity is the science and the futurology. The Library publishes a number of current and retrospective bibliographic publications, prepares a vocabulary of Polish scientific societies and cataloguing rules for Polish libraries, co-operates as the chief library with other libraries of the Academy. The Library also co-operates with the Polish Library Association as the co-editor of the scientific quarterly *Przegląd Biblioteczny (Library Review)*.

³⁴ *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* Warszawa 1977.

ALICJA ALTENBERGER

BIBLIOTEKI I WYDAWNICTWA DLA NIEWIDOMYCH ZARYS INFORMACYJNY

Liczba niewidomych na świecie wynosi około 6,7 mln, co stanowi wielki problem pedagogiki specjalnej i rewalidacji zawodowej¹.

Pierwsze wiadomości o zajmowaniu się ociemniałymi, otaczaniu ich opieką pochodzą z III w.n.e. Edukacją na szerszą skalę zajęto się dopiero w XVIII w. Ważnym momentem była działalność Valentina Haüy'a (1745—1822), tyflopedagoga francuskiego, założyciela pierwszej na świecie szkoły dla niewidomych (Paryż 1784). V. Haüy jest także autorem pomysłu czytania dotykiem. W 1786 r. wydał pierwszą książkę wydrukowaną wypukłymi literami na grubym papierze.

Johann Wilhelm Klein założył w Wiedniu w 1804 r. pierwszą szkołę zawodową dla niewidomych. Szkoła przetrwała do II wojny światowej, będąc przodującym zakładem w Europie. Podobne zakłady powstały w Berlinie, Liverpoolu, Pradze i Zurychu. W XIX w. powstają też pierwsze związki i organizacje mające na celu opiekę nad niewidomymi.

Próby szkolenia niewidomych w Polsce zapoczątkowano w XIX w. W 1817 r. ks. Jakub Falkowski założył w Warszawie Instytut Głuchoniemych, w którym było także kilku niewidomych uczniów. Uczono ich czytania tekstów drukowanych wypukłą antykwą. W 1842 r. utworzono w tymże Instytucie oddział dla ociemniałych. W następnych latach powstają szkoły specjalne w Bydgoszczy, Lwowie (Zakład Ciemnych), Olsztynie, Szczecinie i Wrocławiu. W 1912 r. otwarto w Warszawie zakład szkoleniowy, przeniesiony następnie do Lasek pod Warszawą, gdzie — wyposażony w fachowy personel i otoczony dobrą opieką — działa do dzisiaj. Obok szkół powstają zespoły kopistów do przepisywania książek dla niewidomych czytelników.

Planową i powszechną działalność mającą na celu opiekę nad ociemniałymi podjęto w Polsce po II wojnie światowej. Cztery istniejące w okresie międzywojennym organizacje zrzeszające niewidomych połączyły się w 1946 r. tworząc Związek Pracowników Niewidomych. Konty-

¹ G. Farrel: *Special aspect of blind. A survey made for the Department of Social Affairs, United Nations. 1970.* — Liczba niewidomych na świecie wg WEP t. 7 s. 780 wynosi ok. 10 mln.

nuacją jego jest powstały w 1951 r. Polski Związek Niewidomych, kierujący całością spraw dotyczących ociemniałych w Polsce.

Praca wśród niewidomych wymagała rozwiązania bardzo ważnego problemu pisma. Wypukła antykwą V. Haüy'a dawała ociemniałym możliwość czytania przez dotyk, lecz pisanie takim alfabetem stanowiło trudność nie do pokonania. Toteż w XIX w. rozpowszechnił się system Williama Moona, który — posługując się wypukłą antykwą — usunął z niej wszelkie linie poziome i zaokrąglone, znacznie upraszczając w ten sposób rysunek liter. W wielu krajach pismo Moona stosowane jest i dzisiaj, szczególnie pośród ludzi, którzy utracili wzrok w późniejszym wieku. Wiele książek odbitych tym systemem znajduje się w amerykańskich bibliotekach dla niewidomych².

Prawdziwie genialnym pomysłem był alfabet punktowy opracowany przez Louisa Braille'a (1809-1852). Podstawę systemu stanowi 6 punktów ułożonych w różnych konfiguracjach, w trzech rzędach, tworzących 63 znaki (litery, cyfry, znaki przestankowe). Do pisania używa się metalowej tabliczki, która umożliwia właściwe rozmieszczenie punktów. Litery pisze się nakłuwając tępym dłutkiem gruby papier.

System Braille'a jest prosty i logiczny, a chociaż upowszechniał się w świecie powoli, to w podstawach swych nie zmieniony przetrwał do dzisiaj i jest stosowany prawie we wszystkich krajach.

Niewidomi używają także punktowej notacji muzycznej³, matematycznej i chemicznej. Przy pisaniu posługują się specjalnymi maszynami, a dzięki prasom drukarskim otrzymują co roku tysiące wydawnictw.

RUCH WYDAWNICZY W BRAJLU

Wprowadzenie systemu brajlowskiego do szkół dla niewidomych miało na terenie Polski niejednolity przebieg. Był to okres rozbiorów i o stanie oświaty na ziemiach polskich decydowała ogólna sytuacja panująca w kraju zaborcy. Najkorzystniej sprawy niewidomych przedstawiały się w państwie pruskim; najlepiej wyposażona i najbardziej żywotna była szkoła dla niewidomych we Wrocławiu.

W okresie międzywojennym powstała amerykańska fundacja American Braille Press, która podjęła się dostarczenia wydawnictw tłoczonych brajlem w różnych językach. Druki przeznaczone były dla krajów zniszczonych podczas I wojny światowej. Utworzona w 1925 r. w ramach fundacji sekcja polska, rozpoczęła swą działalność w paryskiej siedzibie wydaniem pierwszego polskiego czasopisma brajlowskiego pt. *Braille'a Zbiór*⁴. Wytłoczono też niektóre dzieła z naszej literatury (Sienkiewicza, Reymonta, Żeromskiego).

² G. Ferrel: *The story of blindness*. Cambridge 1956 s. 102.

³ M. Przywecka-Samecka: *Problematyka pisma muzycznego dla niewidomych w ciągu wieków*. „*Stud. o Księż.*” 1973 T. 4 s. 113-130.

⁴ Od 1932 r. pt. *Polski Braille*.

Zgodnie z decyzją Międzynarodowego Kongresu Niewidomych w Nowym Jorku (1931), Polska otrzymała komplet maszyn drukarskich, co pozwoliło na uruchomienie drukarni w Warszawie. Przeniesiono do kraju druk czasopisma *Braille'a Zbiór*, a od 1935 r. zaczęto wydawać nowe pismo, dwutygodnik przeznaczony dla dzieci szkolnych *Nasz Przyjaciel*. Ponadto niewidomi kopiści przy pomocy widzących lektorek przepisywali książki z literatury polskiej, tworząc z czasem okazałych rozmiarów zbiory książek brajlowskich. Ośrodek drukarski powstał także we Lwowie, gdzie od 1927 r. zaczęto wydawanie miesięcznika *Pochodnia*.

Druga wojna światowa zniszczyła prawie cały dorobek w dziedzinie drukarstwa brajlowskiego. Zapotrzebowanie na książki w pierwszych latach powojennych zaspokajane było przez ręcznych kopistów. W 1948 r. uruchomiono w Gdańsku-Wrzeszczu drukarnię, w której wytłoczono pierwsze książki i wznowiono druk czasopisma *Pochodnia*.

Opracowany w 1953 r. przez Włodzimierza Dolańskiego oraz Emilię i Zdzisława Zajączkowskich podręcznik *Nauka czytania i pisanie systemem Braille'a dla dorosłych niewidomych* stał się podstawą powszechnej nauki pisma punktowego.

Lata 1954–1964 to okres dużego wzrostu produkcji wydawniczej. Wiąże się to z przeniesieniem drukarni z Wrzeszcza do Warszawy i rozbudowaniem jej w nowoczesny zakład, będący centrum krajowej produkcji wydawniczej w zakresie druków brajlowskich. Powstałe w 1954 r. Biuro Wydawnicze i Zakład Tyflogiczny Polskiego Związku Niewidomych (PZN) przystąpiły do wydawania podręczników z zakresu szkoły podstawowej i średniej; ukazało się wiele tytułów z zakresu literatury pięknej, rozpoczęto także publikację nut brajlowskich i książek z zakresu muzykologii⁵.

Okres 1965–1970 przynosi dalszy wzrost liczby wydawnictw oraz druk podręczników do klas licealnych według nowego programu i druk podręczników akademickich. Wielkość produkcji wydawniczej w ostatnich latach wykazuje poniższe zestawienie.

Produkcja wydawnicza w brajlu w l. 1974–1976

Rok	Liczba tytułów	
	Podręczniki	Literatura piękna i popularnonaukowa
1974	39	59
1975	65	73
1976	37	68

W drukarni PZN dokonuje się „tłumaczenia” z druku czarnego (dla widzących) na pismo punktowe, redaguje się i tłoczy wydawnictwa perio-

⁵ M. Przywecka-Samecka: *Problematyka pisma...*, s. 124.

dyczne, drukuje książki czarnodrukowe, a także wykonuje się do nich oprawy. Prace te obejmują cztery działy:

1) Pisanie klisz.

Od 1954 r. zaczęto w podręcznikach zamieszczać rysunki. Wykonuje się je ręcznie na kliszy, nakłuwając wzdłuż linii konturowych, następnie klisza włączana jest do tekstu i tłoczona wraz z nim na papierze. Z każdym rokiem, ze wzrostem produkcji wydawniczej rośnie ilość wykonywanych klisz.

2) Dział korekty.

3) Introligatornia.

4) Dział druku czarnego.

Wznowiona w 1948 r. *Pochodnia* jest organem PZN poświęconym organizacji niewidomych w kraju i za granicą. Początkowo zamieszczano w piśmie wyłącznie artykuły pracowników redakcji, z czasem powołano korespondentów przy oddziałach Związku, spółdzielniach i internatach szkolnych. Problemy interesujące tylko część niewidomych czytelników zostały wydzielone z pisma w postaci fachowych dodatków: *Niewidomy Masażysta* (1956-), *Pola Stelo* (1959-)⁶ i *Głos Kobiety* (1958-).

Pochodnia redagowana jest przez kolegium z Józefem Szczurkiem jako redaktorem naczelnym. Pismo wychodzi również w wersji czarnodrukowej.

Jako dodatek do *Pochodni* wychodzi (od 1962) pismo *Niewidomy Spółdzielca*, przekształcone następnie w samoistny organ Związku Spółdzielni Niewidomych. Pismo to o charakterze społeczno-rewalidacyjnym rozprowadzane jest wśród członków Związku. Wychodzi też w edycji czarnodrukowej.

Miesięcznik *Magazyn Muzyczny* (1960-) poświęcony jest zagadnieniom ruchu muzycznego w kraju i na świecie. Zawiera wiadomości z estrad i sal koncertowych, omawia twórczość poszczególnych kompozytorów, podaje libretta operowe. Wraz z *Magazynem Muzycznym* wydawany jest dodatek zawierający nuty do piosenek rozrywkowych z akompaniamentem muzycznym, utwory jazzowe, piosenki szkolne.

Zarząd Główny wydaje również miesięcznik społeczno-literacki *Nasz Świat* (1957-), w którym zamieszczane są utwory literackie niewidomych, wiadomości dotyczące nauki, kultury, sztuki, przedruki z pism czarnodrukowych.

Dla dzieci wydawane są dwa czasopisma: *Światelko* (1950-) przeznaczone dla dzieci starszych, dostosowane do szkolnego programu i *Promyczek* (1953-) dla dzieci młodszych. Oba pisma współpracują z redakcjami *Świerszczyka*, *Płomyka* i *Świata Młodych* przedrukowując na swych łamach niektóre materiały.

Nakłady czasopism wzrastają co roku. Jest to wynik realnego wzrostu czytelników, gdyż liczba egzemplarzy uzależniona jest od indywidualnych

⁶ Czasopismo w jęz. esperanto, zawiera lekcje języka oraz teksty służące do ćwiczeń.

zamówień nadsyłanych do Wydawnictwa Tyflogicznego. Zarząd PZN kładzie duży nacisk na czytelnictwo czasopism, w których zamieszczane są aktualne wiadomości gospodarcze, polityczne i kulturalne pozwalające niewidomym na uczestnictwo w bieżących sprawach kraju.

Wysokość nakładów czasopism wydawanych przez PZN (1976)

Tytuł	Nakład
<i>Pochodnia</i>	1430
<i>Nasz Świat</i>	865
<i>Promyśle</i>	270
<i>Światelko</i>	390
<i>Magazyn Muzyczny</i>	365
<i>Niewidomy Masażysta</i>	230
<i>Głos Kobiety</i>	680
<i>Pola Stelo</i>	390
<i>Program PR i TV</i>	310
<i>Pochodnia (czarnodruk)</i>	310

W 1960 r. powstało przy PZN Studio Nagrań. Wzrastająca wciąż liczba książek mówionych przeznaczona jest dla osób starszych, które w późnym wieku straciły wzrok i czytanie brajłem sprawia im trudność⁷. By sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu rozpoczęto od 1962 r. kopiowanie nagrań; Studio Nagrań wzbogaciło się o nowy sprzęt produkcji krajowej oraz kanadyjskie urządzenia otrzymane od tamtejszej organizacji do spraw opieki nad ociemniałymi. Urządzono magazyn oryginałów, w którym na odpowiednio skonstruowanych regałach przechowuje się szpule i kasety z tekstami. Kopie gromadzi się w Centralnej Bibliotece, gdzie udostępniane są czytelnikom. Przyjęto zasadę, by nie nagrywać książek wydanych w brajlu. Odstępstwa robi się w przypadku długich lektur szkolnych. Na przykład *Noce i dnie* M. Dąbrowskiej zajmują w brajlu 25 tomów. Przesłuchanie nagrania pochłania znacznie mniej czasu w porównaniu z czasem koniecznym do przeczytania tylu tomów.

Ważne jest, by czytelnicy nie poprzestawali na książce mówionej, lecz aby również wprawiali się w znajomość pisma punktowego. Umiejętność posługiwania się pismem daje możliwość rozwoju osobowości poprzez utrwalanie swoich myśli, sporządzanie notatek osobistych, kontaktowanie się z innymi, jest wreszcie potrzebna w życiu codziennym do oznaczania wielu przedmiotów w celu uniknięcia pomyłki w ich używaniu.

Nagrania wypożyczane są czytelnikom indywidualnym oraz bibliotekom szkolnym i okręgowym. Powstało wiele punktów książki mówionej w większych skupiskach niewidomych oraz koła czytelnicze przy spółdzielniach, związkach, organizacjach i bibliotekach dla niewidomych.

⁷ Biblioteka Centralna PZN. *Katalog książek mówionych*. Warszawa 1970.

Liczba nagrań w roku uzależniona jest od możliwości Studia, objętości nagrywanych utworów oraz szybkości, z jaką lektor czyta tekst.

Produkcja Studia Nagrań w l. 1974—1976

Rok	Nagrania oryginalne	Kopie	Nowe tytuły
1974	1024	2009	61
1975	1005	2040	96
1976	761	5167	88

BIBLIOTEKARSTWO NIEWIDOMYCH

Biblioteki brajłowskie zawdzięczają w wielu przypadkach swoje istnienie samym niewidomym, gdyż powstały z książek ręcznie przez nich kopiowanych.

Pierwsze polskie biblioteki zaczęto zakładać przy szkołach dla niewidomych po I wojnie światowej. Scalenie ziem polskich po odzyskaniu niepodległości dało możliwość organizacji oświaty i szkolnictwa na skalę krajową. Niestety, prawie wszystkie przyszkolne zbiory zostały zniszczone podczas II wojny. Zachowała się biblioteka w Laskach posiadająca najstarsze zbiory pochodzące z przeniesionego w 1922 r. z Warszawy Zakładu dla Ociemniałych⁸.

W Polsce Ludowej bibliotekarstwem brajłowskim zajął się Polski Związek Niewidomych. Utworzona przy PZN w 1952 r. Biblioteka Centralna kieruje pracami całej sieci, zaopatrując biblioteki w druki brajłowskie i książki mówione. Stanowi ona jednocześnie bibliotekę okręgu warszawskiego. Biblioteki okręgowe (oddziałowe) podległe Bibliotece Centralnej istnieją w większych skupiskach niewidomych przy oddziałach PZN w Bydgoszczy, Chorzowie, Krakowie, Łodzi, Poznaniu i Wrocławiu. Większość tych bibliotek prowadzi punkty biblioteczne.

Biblioteka Centralna dostarcza brajłowskie wydawnictwa do 6 punktów bibliecznych⁹, a książki mówione — do 7 punktów istniejących przy spółdzielniach¹⁰. Indywidualni czytelnicy książek mówionych i brajłowskich na terenach nie objętych działalnością bibliotek okręgowych obsługiwani są również przez Bibliotekę Centralną.

Biblioteka Centralna dostarcza też książki bibliotekom szkolnym istniejącym przy zakładach szkoleniowych dla niewidomych w Bydgoszczy, w Krakowie, w Laskach pod Warszawą, w Owińskach pod Poznaniem i we Wrocławiu. Podlega jej 25 punktów bibliecznych oraz 67 kótek czytel-

⁸ Zakład rozbudowany i prowadzony przez Różę Czacką (1876-1961) późniejszą siostrą Elżbietę franciszkanke, organizatorkę zespołów kopolistów i założycielkę pierwszej znacznej biblioteki brajłowskiej a także propagatorkę znajomości pisma brajłowskiego w zaborze rosyjskim.

⁹ W Białymstoku, Bytomiu Odrzańskim, Lublinie, Plechcinie, Szczecinie i Zielonej Górze.
¹⁰ W Białymstoku, Gdańsku-Oliwie, Kędzierzynie, Lublinie, Poznaniu, Rynie koło Olsztyna i Wrocławiu.

nicznych książki mówionej. Kółka czytelnicze są związane organizacyjnie z bibliotekami, stanowią zespoły (minimum 3-osobowe), które zbierają się systematycznie dla wspólnego słuchania. Zespoły takie wypożyczają książki na prawach czytelnika indywidualnego.

Biblioteka Centralna mieści się przy Zarządzie Głównym Polskiego Związku Niewidomych. Fakt ten nadaje jej specjalną rangę i stawia przed nią szczególne zadania w sieci bibliotecznej. Jest ona koordynatorem prac całej sieci, kieruje sprawami księgozbiorów, czytelnictwa i obsady personalnej.

Przy Zarządzie Głównym PZN działa Komisja do Spraw Wydawnictw, składająca się z doświadczonych bibliotekarzy bibliotek publicznych oraz nauczycieli. Opierając się na zapowiedziach i katalogach wydawniczych, Komisja dokonuje wyboru książek, które są następnie tłumaczone na „język” brajlowski. Ponieważ liczba wydawnictw, które zostają dostosowane do odbioru przez niewidomego czytelnika, jest nieporównanie mniejsza od liczby, jaką mają do dyspozycji widzący czytelnicy, tym staranniej dokonuje się wyboru książek, które mają dać wiedzę, bawić i wychowywać.

W ramach sieci biblioteki otrzymują książki z Centralnego Ośrodka Tyflogicznego. O ich liczbie i jakości decyduje Biblioteka Centralna opierając się na analizie zainteresowań czytelniczych i składu socjalnego użytkowników.

Książki brajlowskie w punktach prowadzonych przez Bibliotekę Centralną wymieniane są w okresach od 1/2 roku do 2 lat.

Niewielką część księgozbioru stanowią dary od osób prywatnych z kraju i zagranicy; przeważają nuty, taśmy z tekstami do nauki języków obcych oraz książki czarnodrukowe. Biblioteka otrzymuje też jako dar czasopismo brajlowskie w języku esperanto *Esperanta Ligilo*.

Książki czarnodrukowe Biblioteka kupuje na rynku krajowym i zagranicznym.

Zbiory Biblioteki Centralnej opracowywane są w trzech działach: dział brajlowski, książki mówione, książki czarnodrukowe. Najobszerniejszy dział zawiera książki brajlowskie (30 288 wol.) podzielony na 7 poddziałów: beletrystyka w języku polskim, literatura naukowa i popularnonaukowa, podręczniki szkolne i akademickie, literatura obcojęzyczna, czasopisma, nuty, podręczniki do nauki języków obcych. W obrębie poddziałów książki stoją wg numerus currens. Literatura obca ustawiona jest w alfabetycznej kolejności języków. Każdy poddział ma odrębny inwentarz, przy czym jest to jedyny rejestr biblioteczny pisany czarnodrukiem, pozostała dokumentacja biblioteczna prowadzona jest w piśmie punktowym. Wydawnictwa katalogowane są wg *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* J. Grycza i W. Borkowskiej. Cały księgozbiór jest ujęty w katalogu alfabetycznym i rzeczowym (działowym).

Dział książki mówionej liczy 3839 tytułów zebranych w dwie grupy: literatura piękna, literatura naukowa i popularnonaukowa. Opracowanie

zbioru alfabetyczne i rzeczowe — jak w dziale brajlowskim. Do opisu zewnętrznego książki dodaje się nazwisko lektora czytającego tekst.

Według regulaminu dla czytelników książek mówionych Biblioteki Centralnej PZN „Z działu książek mówionych Biblioteki Centralnej PZN korzystać mogą wyłącznie inwalidzi pierwszej i drugiej grupy w wieku powyżej lat 18-tu. W przypadkach wyjątkowych może być udzielona zgoda na korzystanie z książek mówionych młodzieży w wieku od 16 do 18 lat”. Ten punkt regulaminu uzasadniony jest koniecznością nauczania ucznia szkoły średniej biegłego posługiwania się brajlem w pisaniu i czytaniu, co jest niezbędne do poznania gramatyki oraz zasad ortograficznych języka polskiego.

Książki mówione wypożycza się w liczbie 6 szpul na tydzień. Oczekiwanie na zamówioną książkę wynosi często kilka tygodni. Czytelnicy wypożyczający za pośrednictwem poczty otrzymują katalogi, z których wybierają zestaw minimum 30 tytułów. Książki z tego spisu sukcesywnie wysyłane są do czytelnika, który w miarę wyczerpywania się listy uzupełnia ją nowymi pozycjami. Przesyłanie taśm, podobnie jak książek brajlowskich jest bezpłatne.

Dział książek czarnodrukowych zawiera wydawnictwa dotyczące spraw związanych z rehabilitacją niewidomych, pedagogiką, psychologią oraz licznymi problemami organizacji życia niewidomych.

Książki opracowane są alfabetycznie i rzeczowo w dziewięciu poddziałach:

- Zagadnienia ogólne. Zjazdy. Konferencje. Sprawozdania. Pismo Braille'a
- Sprawa niewidomych w Polsce i na świecie. Historia spraw niewidomych
- Sprawy socjalno-bytowe. Ustawodawstwo państwowe. Zaopatrzenie rentowe. Przepisy międzynarodowe. Zagadnienia prawne
- Rehabilitacja. Tyflopsychologia. Zagadnienia społeczne, sprawy rodzinne i zagadnienia moralności
- Praca. Zatrudnienie
- Wychowanie. Oświata. Kultura. Wychowanie fizyczne
- Medycyna. Tyflotechnika
- Literatura piękna. Twórczość niewidomych. Literatura o niewidomych
- Artykuły o niewidomych z prasy.

Księgozbiór służy wszystkim widzącym, których interesują problemy niewidomych, stanowi podstawę przy pisaniu referatów, rozpraw i prac naukowych dotyczących niewidomych w Polsce i za granicą.

Przyrost zbiorów w poszczególnych grupach wydawnictw oraz stopień ich wykorzystania obrazują poniższe zestawienia.

Z początkiem 1977 r. Biblioteka Centralna przeniesiona została do nowego budynku nieopodal dawnego gmachu przy ul. Konwiktorskiej 9. Zwiększona powierzchnia dała możliwość wprowadzenia zmian organiza-

Przyrost księgozbioru Biblioteki Centralnej w l. 1974—1976

Rok	Książki brajlowskie		Nuty brajlowskie		Książki mówione		Książki czarno-drukowe	
	tyt.	wol.	tyt.	wol.	tyt.	szpul, kaset	tyt.	wol.
1974	8331	31 442	1183	1693	3473	43 003	2570	2837
1975	8304	30 322	1182	1704	3761	46 513	2668	2938
1976	8587	30 288	1188	1710	3839	55 409	2734	3004

Udostępnianie wydawnictw w Bibliotece Centralnej w l. 1974—1976

Rok	Książki brajlowskie		Nuty brajlowskie		Książki mówione		Książki czarnodrukowe		Liczba czytelników w kółkach książek mówionych
	czytelnicy	wypożyczenia	czytelnicy	wypożyczenia	czytelnicy	wypożyczenia	czytelnicy	wypożyczenia	
1974	1035	19 500	17	53	2592	390 119	80	600	2335
1975	1102	18 077	17	85	2851	436 558	95	639	1974
1976	997	17 392	14	78	3278	458 200	97	509	1309

cyjnych usprawniających pracę z czytelnikami. Nowe Studio Nagrań umożliwiło znaczne zwiększenie liczby tytułów książek mówionych, na które wciąż rośnie zapotrzebowanie. Kabiny do cichego słuchania taśm pozwalają na korzystanie z nagrań w Bibliotece, a duża czytelnia umożliwia udostępnianie na miejscu także wydawnictw brajlowskich.

W ostatnim okresie zrealizowany został postulat od bardzo dawna wysuwany. Z inicjatywy dyrektora Biblioteki Centralnej i ówczesnego przewodniczącego Zarządu Głównego PZN Dobrosława Spychalskiego oraz Lucjana Bilińskiego z Wydziału Bibliotek w Departamencie Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej zawarte zostało w 1975 r. porozumienie pomiędzy Ministerstwem Kultury i Sztuki a Zarządem Głównym PZN w sprawie gromadzenia i udostępniania w bibliotekach publicznych nagrań na taśmach magnetofonowych tekstów książek.

Porozumienie to weszło w życie z dn. 1.1.1976 r. Ustala ono warunki połączenia bibliotekarstwa niewidomych z siecią bibliotek publicznych, polegającego na dostarczaniu przez PZN książek mówionych do bibliotek publicznych w ośrodkach, gdzie istnieją większe skupiska niewidomych. Tytuły książek ustala Ministerstwo Kultury i Sztuki wspólnie z Zarządem Głównym PZN. Książki mówione w pierwszej kolejności udostępniane są niewidomym w działach muzycznych bibliotek lub wypożyczane do domu. Porozumienie ustala również warunki współpracy bibliotek

publicznych z zarządami okręgów PZN w zakresie upowszechniania czytelnictwa, poradnictwa fachowego w udostępnianiu księgozbioru brajlowskiego i książek mówionych, obsługi czytelniczej niewidomych.

Jeżeli za wcześnie jeszcze na ocenę tej współpracy, to z pewnością można powiedzieć, iż sam fakt zawarcia porozumienia rokuje nadzieję, że dzięki pomocy sieci bibliotek publicznych żaden niewidomy czytelnik nie pozostanie bez książki.

Autorka pragnie podziękować dyrektorowi Biblioteki Centralnej PZN D. Spychalskiemu za udzielenie szeregu cennych informacji wykorzystanych w niniejszym artykule.

ALICJA ALTENBERGER

LIBRARIES AND EDITIONS FOR THE BLINDS AN OUTLINE

Early period of the Braille librarianship in Poland starting from the XIX century is presented. Special attention is devoted to the activity of the Central Library of the Polish Union of Blind, since its foundation in 1952 up to 1976. Editorial policy of the Polish Union of Blind with respect to the Braille printed and tape recorded books is presented and discussed. Structure of the Library stock and the statistic of circulation for the period 1974-1976 is given.

TERESA SŁUŻALEK

Z PROBLEMATYKI ZAKRESU TERYTORIALNEGO
BIBLIOGRAFII REGIONALNYCH
(NA PRZYKŁADZIE „BIBLIOGRAFII ŚLĄSKA”)

Zadaniem niniejszego artykułu jest omówienie problemów i trudności związanych z ustaleniem granic terytorium, które ma być przedmiotem *Bibliografii Śląska*, czyli jej zakresu terytorialnego, w związku z reformą podziału administracyjnego kraju przeprowadzoną w czerwcu 1975 r. Problematyka ta, chociaż ograniczona w niniejszym artykule do bibliografii regionalnej Śląska, może stać się punktem wyjścia do dyskusji nad ustaleniem generalnych założeń dla wszystkich bibliografii regionalnych. Jak stwierdza Barbara Eychler, „Zagadnienie nie jest błahe, ze względu na ewentualne dublowanie w bibliografiach regionalnych, odnoszących się do sąsiadujących ze sobą terenów, piśmiennictwa dotyczącego obszarów, które historycznie przynależą do jednego regionu, natomiast administracyjnie wchodzą obecnie do drugiego”¹. Aby nie stwarzać nadmiernych komplikacji użytkownikom i bibliografom, przyjęte ustalenia powinny być w miarę precyzyjne i jednoznaczne.

Jako wprowadzenie podajemy kilka informacji zasadniczych.

Biblioteka Śląska w Katowicach, zgodnie ze swymi obowiązkami statutowymi, opracowuje *Bibliografię Śląska*, której rocznik pierwszy za 1960 r. ukazał się w 1963 r. (rocznik czternasty za 1973 r. powinien ukazać się w 1977 r.)².

Przypomnijmy też niektóre rozważania teoretyczne związane z pojęciem regionu. B. Eychler podaje za geografem amerykańskim G. H. T. Kimble'em, że istnieje ponad sto definicji regionu³. Kryteria delimitacji regionów mogą być zależne bądź od określonych zjawisk (klimatycznych, etnograficznych, gospodarczych, historycznych itd.) bądź od celów bibliografii — badawczych czy praktycznych. W przypadku bibliografii regionalnej przedmiotowej, uwzględniającej całokształt zagadnień związanych

¹ B. Eychler: *Bibliografia regionalna i lokalna*. W: *Metodyka bibliograficzna*. Warszawa 1963 s. 292.

² Szerzej o problematyce *Bibliografii Śląska* pisze E. Engelking: *Z zagadnień bibliografii bieżącej Śląska*. „*Etud. Inf. Bibl. Śl.*” 1964 R. 9 nr 1/2 s. 36-78; —: *Pięćciolecie „Bibliografii Śląska” (1960-1964)*. Tamże 1968 R. 13 nr 1/2 s. 42-62.

³ B. Eychler: *Z problemów teoretycznych bibliografii regionalnej*. „*Prz. Bibliot.*” 1971 R. 39 z. 1/4 s. 141.

z regionem, występuje szczególna trudność w ustaleniu odpowiedniej definicji. Cytowana wyżej autorka przyjmuje następujące określenie regionu: „region będzie w naszym rozumieniu stanowił wydzielony teren kraju, charakteryzujący się jednorodnymi lub zbliżonymi cechami geograficznymi, reprezentujący swoistą całość z punktu widzenia historycznego, etnicznego, gospodarczego, przyrodniczego, a czasem też i administracyjnego. Region jednak nie musi pokrywać się z jednostką administracyjną (województwem lub powiatem) i często np. jego właściwości historyczne wykreślają mu inne granice”⁴.

W przypadku regionu śląskiego określenie terenu mającego być przedmiotem bibliografii nastęczało od początku wiele trudności. Wynikały one przede wszystkim z wieloznaczności samego pojęcia „Śląsk”: Jak pisze Józef Kokot, „głównej przyczyny omawianego zjawiska szukać musimy przede wszystkim w tragicznie urozmaiconej historii Śląska, która spowodowała, że «pojęcie terytorialne (polityczno-administracyjne) Śląska ulegało w okresie ostatnich 210 lat tak licznym zmianom, jak może żadne inne tego rodzaju pojęcie terytorialne w Europie»”⁵. Istotnym problemem, typowym w zasadzie dla wszystkich bibliografii regionalnych, była niezgodność podziału administracyjnego z granicami historycznymi a także obawa, że ustalone granice regionów będą na siebie zachodzić. Tym problemom, obok innych zagadnień teoretycznych i metodycznych bibliografii regionalnych, ze szczególnym uwzględnieniem bibliografii ziem zachodnich i północnych, poświęcono wiele narad i konferencji, na których m. in. uzgodniono między poszczególnymi ośrodkami zakres terytorialny bibliografii poszczególnych regionów⁶. Dla *Bibliografii Śląska* ustalony zakres obejmował województwa: katowickie, opolskie i wrocławskie oraz część zielonogórskiego (Głogów, Szprotawa, Żary, Żagań, Nowa Sól, Lubsko i Zielona Góra)⁷, a także część Śląska Cieszyńskiego, należąca do Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. W odniesieniu do części województwa zielonogórskiego *Bibliografia Śląska* rejestruje dokumenty dotyczące przeszłości (do 1945 r.), a dla części województwa katowickiego nie należącej historycznie do Śląska (Zagłębie Dąbrowskie, ziemia częstochowska) ujmuje piśmiennictwo dotyczące zjawisk życia-współczesnego. Na wniosek Zakładu Historii Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach dokonano modyfikacji tego zakresu, a mianowicie: począwszy od tomu za rok 1963 uwzględniono również dokumenty traktujące o przeszłości tych ziem od 1863 r.

⁴ B. Eychler: *Bibliografia regionalna...*, s. 291-292. Powyższe określenie regionu wydaje się bardziej funkcjonalnie niż inna definicja proponowana przez autorkę, a mianowicie „region będzie stanowiło określone terytorium, mniejsze od kraju i większe od miejscowości, wyodrębnione ze względu na cechę lub zespół cech dla niego charakterystycznych” (B. Eychler: *Z problemów teoretycznych...*, s. 142).

⁵ J. Kokot: *Przebudowa gospodarcza Śląska*. W: *Górny Śląsk. Prace i materiały geograficzne*. Kraków 1955 s. 384.

⁶ B. Eychler: *Problematyka bibliografii regionalnej Ziemi Zachodnich*. Warszawa 1960. *Bul. Inst. Bibliogr.* T. 6 nr 5.

⁷ W następnych rocznikach dokonano drobnej korekty, a mianowicie wyłączono z zasięgu powiaty Żary i Lubsko a włączono Świebodzin.

Jak już wspomniano, w związku z nowym podziałem administracyjnym wiąże się konieczność ustalenia nowego zakresu terytorialnego od rocznika 1976⁶. Przy rozpatrywaniu tego problemu należy zwrócić uwagę na dwa zjawiska: w zmienionych granicach województw dotychczas nas interesujących pojawiły się obrzeża regionów historycznych, takich jak: Małopolska i Wielkopolska, natomiast niektóre powiaty śląskie (jak przykładowo: Góra i Syców) zostały włączone — pierwszy do województwa leszczyńskiego, drugi do województwa kaliskiego. Odrębny problem stanowi obecne województwo częstochowskie, w którego granicach znalazły się, prócz terytoriów należących do województw katowickiego i opolskiego, części województw łódzkiego i kieleckiego.

Ponieważ problematyka ustalenia granic poszczególnych regionów wykracza poza kompetencje bibliografów, zwrócono się do historyków regionu o wyrażenie opinii w tej sprawie. W wyniku przeprowadzonych sondaży wyłoniły się trzy koncepcje, związane z nowymi strukturami terytorialnymi — makroregionami.

1) Według pierwszej koncepcji *Bibliografia Śląska* winna uwzględniać: makroregion południowy, tzn. obecne województwa bielskie, częstochowskie, katowickie, opolskie, a w odniesieniu do zjawisk historycznych powinna ujmować tylko materiały dotyczące Górnego Śląska z pominięciem Dolnego.

Koncepcja ta jest niefunkcjonalna i nieekonomiczna, gdyż użytkownicy byliby zmuszeni do dodatkowych poszukiwań. Ponadto ilość przejrzanego materiału uległaby, jak można przypuszczać, tylko nieznacznemu zmniejszeniu, natomiast efekt byłby niewspółmierny do wkładu pracy. Nasuwający się w związku z tą koncepcją postulat opracowywania odrębnej bibliografii Dolnego Śląska należy również uznać za chybiony⁸.

2) Druga koncepcja postuluje przyjęcie dwu makroregionów: południowego i południowo-zachodniego, a więc uwzględniania w *Bibliografii* wyżej wymienionych województw oraz województw: wrocławskiego (z Wrocławiem), jeleniogórskiego, legnickiego, wałbrzyskiego, zielonogórskiego, leszczyńskiego i gorzowskiego. Precyzując tę koncepcję proponuje się uwzględnianie w *Bibliografii* ziem historycznych Wielkopolski i Małopolski począwszy od połowy XIX w. (początek układu kapitalistycznego, zamknięcie okresu reform agrarnych). W myśl tej propozycji *Bibliografia* powinna rejestrować materiał dotyczący genezy nowoczesnych struktur terytorialnych, jakimi są makroregiony.

Uwzględnianie dwu makroregionów poszerzyłoby w sposób sztuczny zakres terytorialny *Bibliografii*; ponadto praktyczna realizacja tej koncepcji (rejestracja piśmiennictwa dotyczącego dwunastu województw)

⁶ Ponieważ reforma podziału administracyjnego nastąpiła w połowie 1975 r., tom za ten rok będzie opracowany wg dotychczasowych zasad.

⁸ Postulat opracowywania trzech bieżących równoległych bibliografii: Śląska Górnego, Opolskiego i Dolnego, wysunięty na konferencji szczecińskiej w 1960 r. spotkał się już wtedy z zastrzeżeniami. Por. B. Eychler: *Problematyka bibliografii...*, s. 224.

byłaby utrudniona i opóźniałaby organizację opracowywania i wydawania bibliografii. Dyskusyjna wydaje się również proponowana granica chronologiczna dla ziem nieśląskich.

a) Według trzeciej koncepcji — przy uwzględnieniu obydwu wyżej wymienionych makroregionów (tj. południowego i południowo-zachodniego) — proponuje się rejestrowanie od 1976 r. piśmiennictwa dotyczącego problematyki bieżącej w odniesieniu do nowego podziału administracyjnego, a piśmiennictwa dotyczącego problematyki historycznej według dotychczasowego zakresu terytorialnego.

Zespół redakcyjny *Bibliografii Śląska* po przeanalizowaniu przedstawionych przez historyków propozycji opracował następującą koncepcję:

Zu punkt wyjścia przy ustalaniu granic terytorium interesującego *Bibliografię Śląska* należałoby przyjąć jako jednostkę administracyjną województwo, a nie makroregion¹⁰. Zakresem terytorialnym *Bibliografii* byłyby objęte następujące województwa: bielskie, katowickie, częstochowskie, opolskie, wałbrzyskie, jeleniogórskie, wrocławskie (z Wrocławiem), legnickie. Z koncepcji trzeciej przejęto cezurę historyczną (1976) w odniesieniu do miejscowości wchodzących w skład jednego z powyższych województw, ale nie należących do Śląska. Przykładowo: Żywiec byłby reprezentowany w *Bibliografii Śląska* tylko przez problematykę współczesną (od 1976 r.) z pominięciem jego dziejów. Natomiast odnośnie do miejscowości historycznie śląskich włączonych do województw nie objętych *Bibliografią* (np. Międzybórz, dawne województwo wrocławskie, obecnie województwo kaliskie) rejestrowano by piśmiennictwo dotyczące zamkniętego już okresu (do 1975 r.).

Dyskusyjne jest uwzględnianie w całości województwa częstochowskiego, z uwagi jednak na jego ściśle związki ze Śląskiem i dotychczasowe kryterium terytorialne *Bibliografii Śląska*, należałoby rejestrować piśmiennictwo dotyczące tego województwa z zastosowaniem wyżej wymienionych zasad.

Trzeba by również uwzględniać, jak dotychczas, piśmiennictwo historyczne dotyczące Śląska w granicach Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej, a ponadto dokumenty odnoszące się do współczesnego życia Polaków mieszkających na tym terenie. Obecne województwo zielonogórskie, podobnie jak uprzednio, uwzględniane byłoby wybiórczo.

Tak przedstawia się w zarysie koncepcja proponowana przez zespół redakcyjny *Bibliografii Śląska*. Z uwagi na jej charakter dyskusyjny ograniczono się do omówienia problemów ogólnych. Podsumowując jej założenia można stwierdzić, że bierze ona pod uwagę zarówno aktualny podział administracyjny, jak i historyczny punkt widzenia, z tym zastrzeżeniem, że nie uniknięto włączenia do zakresu terytorialnego *Bibliografii*

¹⁰ Zastrzeżenia do propozycji uwzględniania makroregionów wysunęto przy omawianiu poszczególnych koncepcji; ponadto wydaje się, że są to struktury zmienne, które będą ulegały ewolucji. Przykładem może być utworzony w 1972 r. makroregion południowy obejmujący woj. katowickie, krakowskie (z Krakowem) i opolskie.

(z zachowaniem granicy chronologicznej) obrzeży innych regionów. Wydaje się jednak, że został zachowany zasadniczy trzon terytorium będącego przedmiotem *Bibliografii Śląska*.

Reasumując, przedstawiamy następujące zagadnienia do dyskusji:

- określenie punktu wyjścia dla ustalenia zakresu terytorialnego bibliografii (województwo, makroregion, ewentualnie inne koncepcje regionalizacji),
- ustalenie cezury czasowej w odniesieniu do ziem należących historycznie do regionu a wchodzących obecnie w skład nieuwzględnianych w bibliografii województw,
- koordynacja bibliografii regionalnych.

Przy ustalaniu koncepcji teoretycznych należy brać pod uwagę ich realizację w praktyce, ponieważ zakres terytorialny w dużym stopniu wyznaczony jest przez treść dokumentów: innymi słowy — materiał zawarty w rejestrowanych dokumentach ma wpływ na rozwiązania praktyczne i teoretyczne. Stąd konieczność ścisłej współpracy historyków i bibliografów. Przyjęte założenia, jak już wspomniano, winny być ujednoczone w skali kraju i skoordynowane, w czym niezbędna jest pomoc Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej.

TERMINOLOGIA INFORMACJI NAUKOWEJ

BS 5408:1976 *Glossary of documentation terms.*

Wyrazem pilnej potrzeby uregulowania słownictwa informacji naukowej są coraz liczniej ukazujące się w różnych krajach normy terminologiczne z tego zakresu, rejestrujące i ustalające obiegowe terminy i ich synonimy oraz wyjaśniające prawidłowe znaczenie terminów. Normy te, uwzględniając specyfikę słownictwa, zazwyczaj odmiennego w poszczególnych krajach, spełniają rolę słowników, użytecznych zarówno w pracach o charakterze praktycznym jak i teoretycznym.

W listopadzie 1976 r. została ustanowiona norma-słownik terminów dokumentacyjnych używanych w Wielkiej Brytanii. Została ona opracowana pod kierunkiem Documentation Standards Committee przy współudziale specjalistów z około czterdziestu brytyjskich instytucji: bibliotek, instytutów, stowarzyszeń itp. (wykaz ich podano w załączniku). Jako produkt syntezy, reprezentujący obecny stan słownictwa dokumentacyjnego w Wielkiej Brytanii, przedstawia zgodny pogląd osób i instytucji w Zjednoczonym Królestwie na temat Draft for Comment (projektu normy), który był do nich rozesłany.

Z dalszych informacji zawartych w przedmowie wynika, że siatką haseł w projekcie normy zawierała ponad 3000 terminów, z których ostatecznie, w wyniku dyskusji i uzgodnień, pozostawiono ok. 1300. W toku prac redakcyjnych dodatkowo zrezygnowano z pewnych terminów, ponieważ nie osiągnięto porozumienia co do ich zakresów znaczeniowych.

Przy opracowywaniu haseł wyłoniły się dalsze trudności związane z odmiennymi w niektórych sprawach stanowiskami specjalistów zatrudnionych w różnych działach bibliotekarstwa i informacji naukowej. Zdecydowano też, że zakres mormy-słownika należy ograniczyć możliwie tylko do dziedziny podstawowej, co pozwoli uniknąć nadmiernej rozbudowy terminologii z pogranicza dokumentacji.

Ustalono, że norma obejmie wyłącznie słownictwo współczesne i że nie będą w niej zamieszczane terminy, które są powszechnie stosowane w dokumentacji i zostały objaśnione w innych źródłach słownikowych. W większości pominięte zostaną także terminy złożone „o znaczeniu nie różniącym się zasadniczo od sumy ich składników”.

Przewidziano też włączenie do zrzębu głównego powszechnie używanych nazw handlowych zaopatrzonych, tam, gdzie to możliwe, w odsyłacze kierujące do preferowanych nazw rodzajowych.

Norma przeznaczona jest dla bibliotekarzy, autorów i czytelników literatury z zakresu dokumentacji a także dla osób studiujących tę dziedzinę. Tak chyba należy rozumieć lakoniczne wyjaśnienie zawarte w przedmowie: „intended for the librarian, writer, reader and student of documentation”.

Informacje na temat założeń programowych są, jak widać, niezwykle oszczędne. W kryteriach doboru terminów zawarto sporo elementów ograniczających. Nie

wszystkie postanowienia zostały dostatecznie jasno sformułowane, np. nie wyjaśniono dokładnie, jak należy rozumieć przepis o pomijaniu terminów złożonych, których znaczenie nie różni się zasadniczo od znaczenia sumy ich składników. Nie podano także, jakie źródła zostały wykorzystane przy zestawianiu siatki haseł.

Norma składa się z dwóch części. Pierwszą stanowi abecadłowy (alphabetical) rejestr haseł, przy czym przy alfabetyzacji terminów wielowyrzawowych stosowano metodę wyrazową, tzn. szeregowanie w obrębie pierwszego a następnie drugiego i dalszych wyrazów (word-by-word arrangement). Układ abecadłowy, jak wyjaśniono w przedmowie, „uznano za najbardziej przydatny dla użytkowników normy, nie przyzwycających do konwencjonalnego, przedmiotowego grupowania materiału”.

Struktura haseł zawartych w części abecadłowej jest typowa dla norm terminologicznych. Na hasło składają się:

- termin hasłowy, umieszczony na lewym marginesie strony;
- synonim (synonimy) terminu hasłowego, podany poniżej terminu. Synonimy niedozwolone zostały zaopatrzone uwagą „deprecated”;
- definicja terminu hasłowego, umieszczona obok terminu hasłowego. W przypadku terminów wieloznacznych podano ich różne definicje, oznaczone literami alfabetu ujętymi w nawias;
- numer grupy tematycznej, do której zaklasyfikowano termin w drugiej, systematycznej części normy.

Terminy hasłowe, synonimy dopuszczalne i niedozwolone, teksty definicji oraz numery grup tematycznych są zróżnicowane rodzajem pisma, co korzystnie wpływa na czytelność normy. System odsyłaczy typu zob. (see) zastosowany w części abecadłowej kieruje użytkownika od dopuszczalnych synonimów (które w kolejności abecadłowej wchodzi także w główny zrab haseł) do preferowanych terminów hasłowych. W części systematycznej występują odsyłacze typu zob. też w postaci strzałek, wskazujące, że termin występuje także w innej grupie zagadnień.

W drugiej części normy terminy hasłowe zostały wykazane w następujących grupach tematycznych:

1. Pojęcia ogólne
2. Wydawnictwa
3. Poligrafia i reprografia
4. Publikowanie i rozpowszechnianie
5. Bibliografia
6. Katalogowanie
7. Klasyfikacja. Indeksowanie przedmiotowe. Wyszukiwanie informacji
8. Administracja. Magazynowanie. Oprawianie
9. Użytkownicy
10. Archiwa i ich administracja

W obrębie poszczególnych grup tematycznych zastosowano dalszy podział terminów, stosując numerację liczbową wielorzędową (tzw. numerację rozwiniętą). Przy klasyfikacji zgrupowanego w ten sposób słownictwa kierowano się przyjętą w pracach leksykograficznych zasadą włączania do całości układu pojęć najbardziej podobnych i wiążących się ze sobą najbardziej prawdopodobnym zastosowaniem. Zastrzeżono przy tym, że nie jest to klasyfikacja w sensie uporządkowania dziedziny.

Przystępując do omówienia zawartości normy, z konieczności bardzo sumarycznego, warto zwrócić uwagę na zagadnienia doboru materiału terminologicznego, jego usystematyzowania oraz określenia pojęć.

Przy wnikliwszym zapoznaniu się z systematycznym wykazem haseł odnosi się wrażenie pewnej niekompletności zbioru terminów i dysproporcji w ich procentowym udziale w poszczególnych grupach tematycznych. Przykładowo rozpatrmy

zbiór terminów grupy 1. *Pojęcia ogólne*. Dalszy podział i tytuły podgrup są następujące: 1.1. *Pojęcia* (concepts) — tu zaklasyfikowano terminy takie, jak: informacja, dane, baza danych, nośnik (medium), zapis (record); 1.2. *Formy* — występują tu terminy: dzieło (work), wydawnictwo zwarte (monograph), dokument, kopia, źródło, dokumenty (records — w znaczeniu zbioru), wolumin, folia; 1.3. *Język. Przedstawienie graficzne* — podano tu pojęcia ogólne: kod, szereg (string) i następnie podzielono tę grupę na: 1.3.1. *Język* — gdzie występują terminy: język naturalny, metajęzyk (metalanguage), transliteracja, latynizacja oraz kilka terminów dotyczących tłumaczeń. W dalszej rozbudowie 1.3.2. *Znaki* (characters) — zamieszczono: znak, zbiór znaków, dane alfanumeryczne, czytniki pisma (różne rodzaje). Grupa 1.4. *Zakres* (scope) zawiera terminy: dokumentacja, dokumentalista, nauka o informacji, informator (specjalność), informatyka, bibliotekarstwo, bibliotekoznawstwo, bibliotekarz, administracja archiwów, archiwista. Grupa 1.5. *Mechanizacja* — podano tu terminy: zmechanizowany, oprzyrządowanie (hardware), baza danych; w dalszej rozbudowie 1.5.1. *Przetwarzanie danych*: dane, przetwarzanie danych, przetwarzacz, wejście, wyjście, wydruk, przetwarzanie partiiowe (batch processing)¹, lista (danych) oraz dwa terminy, które nie mają polskich odpowiedników: list processing, chained list; 1.5.2. *Przetwarzanie bezpośrednie* (on-line working) — przetwarzanie bezpośrednie, przetwarzanie pośrednie (off-line working), dostęp bezpośredni (direct access); 1.5.3. *Oprogramowanie* (software) — oprogramowanie, czytanie maszynowe formatu, klucz, cyfra kontrolna; 1.5.4. *Wyposażenie* (equipment) — maszyna do pisania na taśmach, taśma papierowa, taśma magnetyczna, ekranopis.

Jak widać, zarówno kompletność zbioru tematów, jak ich podział mogą budzić zastrzeżenia. Nasuwają się pytania i uwagi, np. dlaczego w grupie 1.2. *Formy* (można się tylko domyślać, że zgrupowano tu formy dokumentów) znalazło się wydawnictwo zwarte, gdy brak jest innych form publikacji (które zresztą występują w grupie 2. *Wydawnictwa*); dlaczego zaklasyfikowano tu terminy: wolumin, folia? W grupie języków brak takich pojęć, jak: język sztuczny (jest język naturalny), język informacyjny, język deskryptorowy. Wśród terminów podstawowych umieszczonych w grupie 1.4. o niejasnym tytule *Zakres* (scope) brak takich terminów, jak: informacja naukowa (choć posłużono się nim w definicji pojęcia informatics), informacja bibliograficzna, biblioteczna, faktograficzna itp. Terminy z zakresu przetwarzania danych zgrupowane w 1.5. pod tytułem *Mechanizacja* są reprezentowane tak wyrywkowo, że trudno zrozumieć, jakimi kryteriami doboru kierowano się przy ich zestawianiu.

Zastanawiające jest, dlaczego nie uwzględniono pewnych typowych rodzajów dokumentów, takich jak dokument pierwotny (pojęcie dokumentu pochodnego objaśniono w haśle secondary publication), dokument piśmienniczy, audialny, wizualny (są materiały audiowizualne), dokument tajny, poufny itp. W grupie 2. *Wydawnictwa* brakuje nazw popularnych rodzajów opracowań i wydawnictw informacyjnych: karta katalogowa (jest katalog kartkowy), streszczenie dokumentacyjne (jest streszczenie autorskie), synteza informacyjna, czasopismo abstraktowe, przegląd dokumentacyjny i innych. Nie ma także terminów: artykuł, przyczynek, koreferat (jest referat), autoreferat, prospekt, przewodnik (termin guide występuje tylko w zastosowaniu do archiwów).

Jeszcze kilka dalszych uwag na temat doboru terminów hasłowych. Polskiego czytelnika normy uderza brak niektórych podstawowych pojęć z tej grupy obejmującej: rodzaje bibliografii, takich jak: bibliografia kompletna, selekcyjna, ogólna, powszechna, międzynarodowa, osobowa, zalecająca, załącznikowa, dziedzin lub za-

¹ Przetwarzanie partiiowe (p. wsadowe) — metoda eksploatacji komputera polegająca na skompletowaniu wszystkich danych wejściowych zadania przed przystąpieniem do jego wykonywania a po zrealizowaniu lub przerwaniu zadania następuje automatycznie wykonywanie zadania następnego lub koniec obsługi wsadu.

gadnień, adnotowana. Zarejestrowano tylko terminy odpowiadające polskiemu pojęciu bibliografii narodowej (national), bieżącej (current), retrospektywnej (retrospective) i księgarskiej (trade).

Należy wspomnieć, że w tej grupie haseł występują terminy, które w polskiej terminologii bibliograficznej nie mają odpowiedników; są to: systematic bibliography (z synonimem enumerative b.), historical b., textual b.

Dużo szerzej reprezentowane są w normie terminy z zakresu rodzajów katalogów. Są tu prawie wszystkie podstawowe: systematyczny (classified catalogue z synonimem systematic), rzeczowy (subject c.), przedmiotowy (alphabetical subject c.), krzyżowy (dictionary c.), centralny (union c.), autorski (author c.), tytułowy (title c.), topograficzny (shelf list), tematów muzycznych (thematic c.), kartkowy (card c.), kłamrowy (sheaf c.). W tej grupie występują także nazwy katalogów, które nie mają odpowiedników w polskiej terminologii; są to: name catalogue, divided c., guard book c. z synonimem page c., split dictionary c.

Z rodzajów indeksów zarejestrowano w normie: indeks przedmiotowy (alphabetical subject index), rzeczowy (subject i.), cytowań bibliograficznych (citation i.), KWIC, KWOC, KWAC. Nie występują natomiast takie nazwy, jak: indeks alfabetyczny, autorski, chronologiczny, klasowy, krzyżowy, nazw osobowych, nazw geograficznych, systematyczny, tytułowy, WADEX. Podano m.in. następujące terminy, które nie mają odpowiedników polskich: articulated index, sheet i., catchword i., rotated i., SLIC i., syndetic i., relative i.

Ciekawie przedstawia się grupa haseł zawierających nazwy bibliotek. Z terminów pokrywających się z polską terminologią odnotować należy takie, jak: biblioteka narodowa (national library), publiczna (public i.), specjalna (special i.), referencyjna (reference i.), objazdowa (mobile i.), prywatna (private i.), depozytowa (deposit collection), ruchoma (outlier i.). Nie występują nazwy odpowiadające pewnym rodzajom bibliotek występujących w Polsce, jak: biblioteka centralna, główna, naukowa, ogólna. Natomiast zarejestrowano terminy odpowiadające rodzajom bibliotek charakterystycznym w Wielkiej Brytanii, a brakujące u nas, np. subscription library, commercial i., packaged i.

Przejdźmy teraz do omówienia niektórych definicji. Interesujące mogą być przede wszystkim określenia takich podstawowych pojęć, jak: informacja, informatyka, dokumentacja, dokument.

Definicja pierwszego z nich brzmi: „wiedza zapisana lub zakomunikowana”. Tak sformułowane określenie wydaje się zbyt ogólne. Pojęcie informacja jest wieloznaczne, i — jak dotąd — wszelkie próby zawarcia w jednej definicji wszystkich jego charakterystycznych cech nie dały zadowalających rezultatów. Warto przy tym podkreślić, że w projekcie międzynarodowej normy terminologicznej, obejmującej podstawowe pojęcia informacji i dokumentacji, podano 7 znaczeń terminu informacja².

Termin informatics występuje w normie, w znaczeniu „badań struktury i własności, lecz nie określonej treści informacji naukowej, jak również prawidłowego jej działania, teorii, historii, metod i organizacji”. Definicja zaopatrzona jest komentarzem, że termin powstał w Europie Wschodniej i został ostatnio przyjęty przez FID.

Brytyjczycy adaptowali więc do własnych potrzeb termin informatyka, który został utworzony w ZSRR dla określenia informacji jako dyscypliny naukowej. W normie nie wyjaśniono, że określenie tego terminu jest tłumaczeniem definicji radzieckiej, zamieszczonej w pracy *Osnovy informatiki*³. Warto dodać, że definicja ta ulegała w ZSRR modyfikacji i w nowej już wersji zarejestrował ją *Terminolo-*

² ISO/DIS 5127/1-1977 *Information and documentation. Section 1: Basic concepts.*

³ A. I. Michajlov, A. I. Cernyj, R. S. Giljarewskij: *Osnovy informatiki. 2 pererab. i dop. izd. Moskwa 1968.*

*gięskiej słowar' po informatike*⁴. Tłumaczenie definicji brzmi: „dziedzina wiedzy badająca prawidłowości tworzenia, gromadzenia, przetwarzania, przechowywania, wyszukiwania, rozpowszechniania i użytkowania informacji dokumentacyjnej i zapewniająca optymalną organizację działalności informacyjnej”.

Zagadką jest zamieszczenie w normie, obok terminu *informatics*, terminu *information science* objaśnionego następująco: „a) gromadzenie, zestawianie, ocena, zorganizowane magazynowanie i rozpowszechnianie informacji oraz teoretyczne i praktyczne badania tych procedur; b) nauka o własnościach i zachowaniu się informacji oraz o czynnościach związanych z informowaniem użytkowników informacji, głównie za pomocą komputera.

Jest to więc drugi termin, występujący w normie w znaczeniu informacji jako dyscypliny naukowej — jego definicje, w zestawieniu z definicją terminu *informatics* nie wykazują w zasadzie wielkich różnic poza tym, że w objaśnieniu drugiego znaczenia wskazano na zastosowanie techniki komputerowej. Niestety, nie zamieszczono komentarza uzasadniającego obecność, w dokumencie o wyrażnie normatywnym charakterze, dwóch terminów nie powiązanych ze sobą relacją synonimii, choć oznaczających w gruncie rzeczy to samo.

Pojęcie dokumentacja występuje w normie w dwóch znaczeniach, jako: „a) pojęcie obejmujące gromadzenie, organizację, zapis i powstawanie dokumentów w celu magazynowania, wyszukiwania, użytkowania i przekazywania zawartych w nich informacji; b) w węższym znaczeniu — wykaz lub zbiór dokumentów (lub informacji) na dany temat”.

Definicja wyjaśniająca pierwsze znaczenie terminu jest tak skonstruowana, że na jej podstawie nie można się zorientować, gdzie jest granica między dokumentacją a działalnością informacyjną. Wątpliwości budzi, czy wyszukiwanie, użytkowanie i przekazywanie informacji zawartych w dokumentach wchodzi także w zakres dokumentacji, czy też dokumentacja zajmuje się tylko gromadzeniem, organizacją, zapisem i powstawaniem dokumentów.

Trafna natomiast wydaje się definicja dokumentu: „połączenie nośnika i utrwalonej na nim lub w nim informacji, która może być wykorzystana do celów konsultacji, badań lub ewidencji”. Określenie zawiera wszystkie istotne cechy pojęcia dokument i — z wszystkich dotychczasowych — jest najcelniej sformułowane. Na uwagę zasługuje fakt, że w projekcie międzynarodowej normy terminologicznej ISO zamieszczono prawie identyczną definicję tego terminu, przy czym — słusznie — cel wykorzystania informacji zawartej w dokumencie nie został tam ograniczony wskutek zastosowania formułki „itp.”

Rozważania na temat wybranych definicji zawartych w normie-słowniku warto zakończyć ich ogólną charakterystyką. Odnosi się wrażenie, że dołożono starań, aby dokładność definicji dostosować do praktycznej użyteczności normy. Dlatego większość definicji ma charakter szerszych omówień, w wielu przypadkach zastosowano przykłady uzupełniające związane teksty definicji oraz podano komentarze bliżej wyjaśniające zastosowanie terminów lub nawet zawierające informacje natury historycznej. Ponieważ nie zastosowano kwalifikatorów dziedzicznych, wyjaśnienia odnoszące się do dziedziny używalności terminów zawarto w tekstach definicji.

Omawiana norma-słownik daje interesujący przegląd terminologii stosowanej w działalności informacyjnej Wielkiej Brytanii. Jest równocześnie obrazem kierunków i nowych tendencji, jakie rozwijają się na tym terenie. Dla polskich użytkowników może stanowić obfity materiał porównawczy, może być także cenną pomocą przy czytaniu literatury angielskiej z zakresu objętego tematyką normy.

Krystyna Tittenbrun

⁴ *Terminologicznej słowar' po informatike*. Moskwa 1975.

SŁOWNIK SKRÓTÓW

Henryk Sawoniak: *Międzynarodowy słownik akronimów z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1976, 245 s.

Stosowanie w piśmie skrótów, mających na celu oszczędność czasu i materiałów pisarskich, znane było już w starożytności, ale rozpowszechniło się najbardziej w średniowieczu. W okresie tym posługiwano się przy tworzeniu skrótów najczęściej dwiema metodami używanymi dotychczas: a) suspensją, czyli odrzucaniem kilku liter końcowych a nawet wszystkich liter z wyjątkiem pierwszej; b) kontrakcją (ściągnięciem), czyli opuszczeniem wszystkich bądź niektórych liter środkowych¹.

W czasach nowożytnych, a szczególnie w II połowie XX w., zaczęto stosować akronimy — skróty już nie pojedynczych wyrazów, ale ich zespołów, stanowiące zestawienia pierwszych liter lub zgłosek wyrazów składowych, a więc tworzone metodą suspensji. Te zespoły wyrazów to przede wszystkim nazwy instytucji i organizacji (np. PKNiM — Polski Komitet Normalizacji i Miar), a także nazwy państw (np. CSRS), wydawnictw (np. RTV), systemów bibliotecznych i informacyjnych (np. SINTO — System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej) itd. Akronimy są pisane z reguły wielkimi literami, z uwzględnieniem kropek po poszczególnych literach bądź bez nich; niektóre akronimy (np. Unesco) pisze się już małymi literami. Przy dostatecznej liczbie samogłosek tworzą się sztuczne wyrazy, np. Aslib, Cepelia, POSTiW. Niekiedy wyrazy te mają jakieś znaczenie, i to czasem związane z charakterem instytucji, którą oznaczają (np. LIBER — Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, PEN Club — Poets, Playwrights, Essayists, Editors and Novelists Club). O tym, że niektóre wyrazy są akronimami, niekiedy nawet się nie wie; przykładem: TELEX (Telex) — Teleprinter Exchange.

Skróty, a w szczególności akronimy, mnożą się tak szybko, że rozwiązywanie ich staje się coraz kłopotliwsze a czasem wręcz niemożliwe; nie więc dziwnego, że starają się temu zaradzić wciąż nowo powstające ich słowniki. Mają one bądź zasięg międzynarodowy, bądź ograniczają się do jednego kraju lub języka; zakres mają bądź ogólny, bądź dotyczący jednej lub paru dziedzin. W Polsce niewielki, bo zaledwie ok. 9500 skrótów i akronimów² liczący słownik o zasięgu międzynarodowym i zakresie ogólnym opublikował J. Paruch³. Natomiast wyłącznie akronimom, i to tylko z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych w zasięgu międzynarodowym, poświęcone jest wydawnictwo stanowiące przedmiot niniejszej recenzji i opisane na jej początku. O słownikach skrótów i akronimów, które ukazały się za granicą, nie ma potrzeby tu informować; autor omawia je we *Wstępie* oraz podaje *Wykaz ważniejszych źródeł* (48 poz. zagranicznych). W zakończeniu recenzji zostaną zasygnalizowane pozycje, które nie zdążyły wejść do powyższego wykazu.

W omawianym wydawnictwie można wyróżnić dwie zasadnicze części: część wstępną oraz słownik właściwy. Część wstępna zawiera: metodyczny wstęp (w formie nieco skróconej i zmienionej — także w języku angielskim); wspomniany już wykaz źródeł; 35 nazw (w tym 10 skrótów i 5 akronimów) krajów, w których utworzono poszczególne akronimy, oraz ich odpowiedniki w języku angielskim; skróty 19 nazw języków oraz 9 innych skrótów używanych w *Słowniku* — wszystkie z ich

¹ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław 1971 szp. 2-3.

² Zestawienie: skróty i akronimy nie jest poprawne pod względem logicznym, gdyż akronimy są jedną z postaci skrótów. Będzie jednak używane w recenzji ze względu na brak terminu, który by oznaczał skróty z wyłączeniem akronimów.

³ *Słownik skrótów*. Warszawa 1970.

angielskimi odpowiednikami. Również tytuły w części wstępnej są tłumaczone na język angielski.

Wstęp jest niezwykle instruktywny. Zawiera pełną charakterystykę wydawnictwa, szczegółowo omawia metodę jego opracowania: budowę poszczególnych pozycji wraz z wszystkimi jej odmianami, ich pisownię, zasady ich szeregowania. Toteż poniższy opis *Słownika* opiera się w dużej mierze na danych ze *Wstępu*; nieliczne uwagi zawarte są w zakończeniu recenzji.

Omawiana publikacja zawiera 12 744 akronimy; pozycje zbiorowe (w których jednemu akronimowi odpowiada kilka rozwiązań) obliczono biorąc pod uwagę liczbę rozwiązanych nazw; liczono też akronimy w postaci odsyłaczy.

Jak już wskazuje tytuł wydawnictwa, akronimy dotyczą kilku wybranych dziedzin: bibliotekoznawstwa, informacji naukowej oraz dziedzin pokrewnych: informatyki, zagadnień wydawniczych, księgarstwa, poligrafii, prasoznawstwa i archiwistyki. Występują tu przede wszystkim nazwy instytucji i organizacji, systemów bibliotecznych i informacyjnych, systemów klasyfikacji, tytuły niektórych wydawnictw a także akronimy stanowiące nazwy procesów i metod przetwarzania danych, języków programowania itp. Uwzględniono też nazwy kilku systemów nie będące akronimami, lecz mające podobną formę, np. FAMULUS.

Przy gromadzeniu materiałów autor wykorzystał najrozmaitsze źródła: nie tylko wykazy skrótów i akronimów dotyczące dziedzin związanych ze *Słownikiem*, ale także ogólne i specjalistyczne informatory o instytucjach i organizacjach, encyklopedie oraz czasopisma z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z lat 60-tych i 70-tych, znajdujące się w zbiorach Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Ze wspomnianych 12 744 pozycji zaczerpnięto najwięcej (6710 akronimów — 52,7% całości) z języka angielskiego⁴, następnie — z języka rosyjskiego (1294 — 10,2%), z języka polskiego — 589 (4,6%), najmniej z języka flamandzkiego — 22 (0,2%); z nie wymienionych z nazwy 14 języków — 56 (0,4%). Organizacji międzynarodowych dotyczy 1220 akronimów, Stanów Zjednoczonych — 2907, ZSRR — 936, Polski — 474, najmniej Nowej Zelandii — 20; 276 akronimów dotyczy nie wymienionych z nazwy krajów z 4 kontynentów: Afryki (26 krajów), Azji (23 kraje), Ameryki Łacińskiej (14 krajów), Europy (7 krajów)⁵.

Po tych informacjach dotyczących doboru materiałów do *Słownika* należy przyjrzeć się metodzie jego opracowania: budowie pozycji i zasadom szeregowania.

Zasadniczo na pozycję składają się następujące elementy:

1) Akronim złożony wersalikami półgrubymi; z rzadka podawana jest w nawiasach jego odmiana pisana małymi literami — jeśli jest w częstym użyciu, np. ASLIB (Aslib). W akronimach nie uwzględnia się kropek. Gwiazdkami są opatrzone akronimy przetransliterowane.

2) Rozwiązanie akronimu podawane z reguły wielkimi literami początkowymi, bez względu na pisownię oryginalną.

3) Nazwy instytucji nadrzędnych (w nawiasach) przy rozwiązaniach akronimów instytucji podporządkowanych, np. COINIM — Centralny Ośrodek Informacji Normalizacyjnej i Metrologicznej, 1972 — (PKNiM — Polska); poprz. COIN. W razie stałe występującego w piśmiennictwie akronimu złożonego ze skrótów nazw instytucji nadrzędnej i jednostki podporządkowanej akronimy tych instytucji są podawane osobno, np.

ICSU — International Council of Scientific Unions, 1931 — (Bruksela),

⁴ Języki a w dalszym ciągu kraje podano tu w wyborze.

⁵ W tym zestawieniu uwzględnili autor tylko akronimy instytucji i organizacji, systemów bibliotecznych i informacyjnych oraz publikacji; w związku z tym nie podano ich procentowego rozdziału między poszczególne kraje.

ICSU/AB — ICSU Abstracting Board, 1952 — (Paryż).

4) Nazwa kraju, w którym akronim został utworzony, chyba że w jego rozwiązaniu występuje ta nazwa — w postaci rzeczownika (np. ANI — Archivio Nazionale d'Italia) bądź przymiotnika (np. JESA — Japanese Engineering Standards Association). Jednakże, gdy w rozwiązaniu występuje nazwa miasta, nazwa kraju jest podawana, np. NORMARC — Norwegian MARC (Biblioteka Uniwersytetu Królewskiego w Oslo — Norwegia). Zasada ta nie dotyczy instytucji międzynarodowych, które są opatrywane wyłącznie nazwą miasta stanowiącego ich siedzibę. Przy nielicznych akronimach brak nazwy kraju — nie dało się jej ustalić.

5) Przy nazwie systemu bibliotecznego lub informacyjnego — nazwa instytucji, w której ten system powstał i jest stosowany, np. ARKA — Automatische Redagowanie Katalogów, 1970 — (BN — Polska).

6) Data powstania instytucji (systemu), której dotyczy akronim (w bardzo nielicznych wypadkach nie dało się jej ustalić). Jeśli instytucja o tej nazwie przestała istnieć, występują daty graniczne, np.

GIDNT 1950—1952 (Polska); *nast.* CIDNT

CIDNT 1952—1960 (Polska); *poprz.* GIDNT, *nast.* CIINTE

CIINTE 1960—1971 (Polska); *poprz.* CIDNT, *nast. (podzielone na):* Centrum INTE oraz IINTE

Centrum INTE — 1971 (Polska); *poprz.* CIINTE

IINTE 1971— (Polska); *poprz.* CIINTE

Oczywiście w *Słowniku* powyższe akronimy są uszeregowane w układzie alfabetycznym, a nie — jak powyżej — w chronologicznym; bezpośrednio po każdym jest podane jego rozwiązanie.

Oprócz odsyłaczy figurujących w tym przykładzie występuje jeszcze odsyłacz: *poprz. (powst. z połączenia)*. A oto przykład:

AAP — Association of American Publishers 1970—; *poprz. (powst. z połączenia):*

ABPC oraz AEPI

ABPC — American Book Publishers Council 1946—1970; *nast.* AAP

AEPI — American Educational Publishers Institute, 1942—1970; *nast.* AAP.

7) Nazwa języka, szczególnie dla krajów wielojęzycznych (np. czes., słow.) i przy rozwiązaniach akronimów w językach mniej znanych. Natomiast, zgodnie z tą zasadą, pominięto nazwy języków najbardziej rozpowszechnionych, tzn. angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski i — oczywiście — polski. Rozwiązaniom w językach mało znanych, których zrozumienie mogłoby nastęrczać pewne trudności, dodano ich tłumaczenie na język polski. Nazwy instytucji międzynarodowych są podawane w kilku językach i powiązane odsyłaczami.

8) Rozwiązanie nazwy w języku polskim ustalone przez autora — jeśli nie udało się ustalić rozwiązania oryginalnego, np. ALEGEO (Stowarzyszenie Wydawców Ameryki Łacińskiej w dziedzinie Nauk o Ziemi), 1973 — (Caracas). Należy stwierdzić, że autor musiał uciec się do tego zabiegu bardzo rzadko.

W szeregowaniu pozycji zastosowano — najbardziej celowy — układ alfabetyczny. Ze względu na złożony charakter niektórych akronimów autor ustalił szczegółowe zasady ich kolejności. Tak więc:

1) Nie bierze się pod uwagę znaków diakrytycznych z wyjątkiem występujących w polskim alfabetcie; jeśli akronimy różnią się tylko obecnością znaku diakrytycznego, pierwszeństwo ma akronim bez tego znaku.

2) Z dwu identycznych akronimów, z których jeden jest przetransliterowany, pierwszeństwo ma akronim w postaci oryginalnej.

3) Jeśli akronimy różnią się wyłącznie wielkimi bądź małymi literami (z wyjątkiem litery początkowej pierwszego wyrazu, zawsze wielkiej) pierwszeństwo ma akronim pisany wielkimi literami.

4) Przy szeregowaniu nie bierze się pod uwagę cyfr w akronimie, np. NCR, NC3R⁶, NCRD, NCRLC.

5) W razie szeregu akronimów składających się z kilku członów rozdzielonych różnymi znakami, przy czym jako pierwszy składnik występuje ten sam człon zasadniczy, on jest podstawowym elementem szeregowania; akronimy następują w porządku alfabetycznym ich następujących członów składowych, np. I&D, I/D/E/A, I/D-Stellen, I/O, I/OM, I&RS, IA, IAA.

6) W pozycjach zbiorowych rozwiązania są ponumerowane i podane w kolejności alfabetycznej. Cyfrą 0 bądź innymi cyframi z towarzyszącymi literami (np. 3a) są opatrzone rozwiązania dodane w czasie przeprowadzania korekty *Słownika*.

Powyższa charakterystyka omawianego wydawnictwa świadczy zarówno o starannym zgromadzeniu materiałów, jak i wielkiej precyzji ich opracowania. Aby to stwierdzenie jeszcze mocniej udokumentować, warto zestawić *Słownik* z trzema najnowszymi publikacjami tego typu, które ze względu na swą nowość nie weszły do wykazu źródeł. Są to:

1. E. Pugh: *Second dictionary of acronyms and abbreviations. More abbreviations in management, technology and information science*. London 1974, 407 s. (Suplement do słownika tegoż autora z 1970 r. uwzględnionego w Wykazie).

2. A. C. Montgomery: *Acronyms and abbreviations in library and information work. A reference handbook of British usage*. London 1975, 97 s. (W Wykazie figuruje wcześniejsze opracowanie z 1973 r., mniej obszerne).

3. *Slovar' sokaščenenij po informatike*. Avt.: M. M. Balachovskij [i in.]. Nauč. red. A. I. Michajlov. Moskva 1976, 405 s.

Pod względem zakresu najbardziej różni się od *Słownika* poz. 1, która poza szeroko pojętą informacją naukową podaje też akronimy z dziedziny zarządzania i techniki. Z tą różnorodnością tematów jest związana obecność w publikacji indeksu przedmiotowego. Jednakże ten mniej więcej podobny zakres jest w poszczególnych słownikach wyczerpany w niejednakowym stopniu, o czym najlepiej świadczy szacunkowa liczba pozycji; w poz. 1 — ok. 10 000 akronimów, w poz. 2 — ok. 4000, w poz. 3 — ok. 10 000 skrótów i akronimów. Tak więc omawiany *Słownik* ze swymi 12 744 akronimami jest najobszerniejszy. To samo stwierdzenie dotyczy zasięgu językowego. W poz. 1 i 2 uwzględniono po kilkanaście języków, w poz. 3 — 12. *Słownik* operuje 34 językami ze 104 krajów.

Ma on też najbardziej rozbudowaną część wstępną (21 s.). Reszta słowników zawiera króciutkie wstępy — od 1/2 do 3 stronic. Zagadnień metodycznych nie porusza poz. 1 w ogóle, najwięcej informacji o tych sprawach można znaleźć w poz. 3, jednakże nieporównanie mniej niż w *Słowniku*.

Poszczególne pozycje są też najbardziej rozbudowane w omawianym wydawnictwie dostarczając użytkownikom najwięcej informacji. W szczególności tylko w tym *Słowniku* podana jest niemal przy każdej instytucji data jej powstania bądź graniczne daty jej istnienia, nazwa języka (dane te występują również w poz. 3), nazwa jednostki stosującej dany system. Należy zaznaczyć, że niektóre informacje, znajdujące się w *Słowniku* a wyliczone na s. 65—66, są podawane również w wymienionych trzech pozycjach, lecz nigdzie tak konsekwentnie, jak w słowniku polskim. Najlepiej zresztą pod tym względem przedstawia się poz. 2.

W omawianym *Słowniku* stosowane w językach posługujących się alfabetami cyrylicy akronimy i ich rozwiązania są przetransliterowane na alfabet łaciński zgodnie z PN-70/N-01201. W poz. 1 stosowany jest zasadniczo system anglo-amerykański, w poz. 2 — i ten system, i zasady zalecenia ISO (co chyba jest niedopuszczalne), ale w obu słownikach brak konsekwencji w stosunku do przyjętych zasad i zdarzają się błędy. W poz. 3 całość jest podzielona na dwie części i skróty oraz akronimy występują w postaci oryginalnej: w alfabetach cyrylicy i łacińskich.

⁶ NC3R — North Country Reference and Research Resources Council.

Również opracowanie pozycji zbiorowych jest w *Słowniku* najdokładniejsze. Właściwie pozycje takie są tworzone tylko w poz. 1, ale nie są numerowane (a numeracja przydaje się czasem w odsyłaczach). W poz. 2 każdy z identycznych akronimów wraz z rozwiązaniem jest podany osobno, z tym że akronimy są numerowane. W poz. 3 identyczne skróty i akronimy następują po sobie, bez żadnych powiązań.

I wreszcie — układ graficzny. I tu polski *Słownik* prezentuje się najlepiej: wykonany techniką drukarską, stosuje wyróżnienia graficzne: czcionkę półgrubą i kursywę. Tylko poz. 1 jest wykonana tą samą techniką, ale stosuje tylko spacjowanie akronimów. W pozostałych słownikach posłużono się techniką małej poligrafii. Należy też podkreślić staranną korektę polskiego słownika, szczególnie trudną w tak wielojęzycznym wydawnictwie; błędy literowe można policzyć na palcach.

Powyższe porównanie upoważnia — jak się wydaje — do stwierdzenia, że słownik polski stoi — w porównaniu z krótko omówionymi, trzema najnowszymi o podobnym charakterze opracowaniami — na najwyższym poziomie.

Autor dysponuje już ok. 2500 uzupełnieniami; może dojść do drugiego wydania tej tak pożytecznej publikacji. W tym ewentualnym następnym wydaniu chyba byłoby korzystne wprowadzenie pewnej zmiany, a mianowicie podawanie w rozwiązaniu akronimu półgrubymi wersalikami liter tworzących akronim, np. ARKA — Automatyczne Redagowanie KAtalogów, RECON — REtrospective Catalog Records CONversion to Machine-Readable Form.

Może należałoby też zmienić — jako niezupełnie ścisły — tytuł *Nazwy niektórych krajów występujące w akronimach...* na *Nazwy niektórych krajów, w których utworzono akronimy...*

Wreszcie, wykaz źródeł można by uzupełnić — oprócz wyżej podanych trzech pozycji — następującymi opracowaniami:

F. Görner: *Osteuropäische bibliographische Abkürzungen. Teil 1: Ost- und südosteuropäische Sprachen einschließlich der Sprachen im Westen der Sowjetunion.* 3 Aufl. Pullach b. München 1975, 301 s. -

E. Moravek, I. Weger: *Abbreviaturae cyrilicae.* [Współudz.]: E. Bodnár-Bernáth. Budapest 1961, 138 s. Praca ta zawiera przeszło 4000 skrótów i akronimów z zakresu bibliotekoznawstwa i dokumentacji w 6 językach posługujących się alfabetami cyrylicznymi.

W zakończeniu recenzji pragnę jeszcze podkreślić wartości *Międzynarodowego słownika akronimów* i wyrazić nadzieję, że będzie on wykorzystywany nie tylko w kraju, ale i za granicą.

Janina Pelcowa

ENCYKLOPEDIA BIBLIOTEKARSTWA POLSKIEGO

Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1976, 337 s.

Wydawnictwa encyklopedyczne, zwłaszcza specjalne, budzą zazwyczaj duże zainteresowanie określonego środowiska zawodowego. Nic więc dziwnego, że opublikowana w 1976 r. (w pięć lat po ukazaniu się *Encyklopedii wiedzy o książce*), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (EWBP) znalazła już pewien oddźwięk w środowisku bibliotekarskim. Dowodem jest chociażby pojawienie się kilku recenzji *Encyklopedii* w stosunkowo krótkim czasie od momentu wejścia jej do obiegu księgarskiego¹. Wszystkie dotychczasowe recenzje łączy jedna wspólna

¹ W. Jankowerny: *Bibliotekarska encyklopedia.* „*Nowe Książ.*” 1976 nr 20 s. 37-39. — E. Pawlikowska: *Książka pierwszej potrzeby.* „*Por. Bibl.*” 1977 R. 29 nr 4 s. 109-112. — E. Piłgón: *Książka niezbędna w każdej bibliotece.* „*Bibliotekarz*” 1977 R. 44 nr 1 s. 28-31. — *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego.* „*Inf. Bibl.*” 1978.

cecha. Omawiają one *Encyklopedię* w zasadzie ogólnie, choć zauważyć w nich można pewne ukierunkowania tematyczne wynikające z zainteresowań czy nawet temperamentu pisarskiego autora.

Powtarzanie w ślad za wymienionymi w przypisie recenzentami utartych (ale w danym przypadku bynajmniej nie konwencjonalnych), sformułowań typu „jak bardzo pozycja ta jest niezbędna, pomocna i przydatna” byłoby chyba truizmem. Opracowana przy udziale dużego grona współpracowników (redaktorów i autorów haseł), specjalistów różnych dziedzin bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa i innych nauk pokrewnych, *Encyklopedia* prezentuje tę tematykę w szerokim zakresie przy jednoczesnym szczegółowym potraktowaniu różnych jej aspektów. Wielorakość tematyczna, która musi występować nawet w encyklopedii specjalnej, skłania do podjęcia prób omówienia jej w kilku recenzjach monotematycznych.

Niniejsza opinia jest ujęta z punktu widzenia zagadnień polityki bibliotecznej w szerokim pojęciu tego terminu. Obejmuje głównie sprawy ustroju i struktury bibliotekarstwa w Polsce, prawa oraz ustawodawstwa bibliotecznego, sieci i rodzajów bibliotek. Wkracza też obocznie w problematykę niektórych form czytelnictwa, jako funkcji społecznej biblioteki.

Za punkt wyjścia dla niniejszego omówienia przyjęto dział II *Indeksu rzeczowego* pt. *Ustrój i struktura bibliotekarstwa w Polsce. Polityka i prawo biblioteczne*². Podstawowe w tym dziale hasło „Polityka biblioteczna” opracowane jasno i rzeczowo z uwzględnieniem najważniejszych założeń ustawy o bibliotekach, wymienia między innymi jej elementami ogólnokrajową sieć biblioteczną. Pojęcie to, jak wiadomo, weszło do naszej terminologii fachowej na podstawie dekretu o bibliotekach (1946 r.). Ustawa o bibliotekach (1968) utrzymała w mocy ten termin, uzupełniając go pojęciem resortowych sieci bibliotecznych. Po przeszło trzydziestu latach swego istnienia ogólnokrajowa sieć nie funkcjonuje jeszcze jako jednolita całość, a poziom zorganizowania resortowych sieci bibliotecznych jest bardzo zróżnicowany. Mimo takiej sytuacji faktycznej wydaje się dyskusyjny brak hasła dla obu wymienionych terminów, zwłaszcza że odpowiednie artykuły ustawy dają związane ich definicje, a dla sieci resortowych wydano szereg aktów wykonawczych do ustawy, regulujących ich organizację i działalność³.

W omawianym II dziale indeksu rzeczowego raz brak hasła współzawodnictwo bibliotek, jednej z form aktywizacji działalności bibliotecznej, znanej szeroko nie tylko w naszym kraju. Współzawodnictwo od lat jest realizowane w sieci bibliotek publicznych, wojskowych i związkowych. Trudno tego powszechnie znanego zjawiska nie brać pod uwagę i pomijać w *Encyklopedii*, której zadaniem jest dokumentowanie różnych aspektów współczesnego bibliotekarstwa polskiego.

Przy analizowaniu działu II zwraca uwagę pewna niekonsekwencja sformułowania poddziału *Ustawodawstwo biblioteczne i ośrodków INTE*. W tak zatytułowanym poddziale nie znajdujemy żadnego hasła poświęconego ustawodawstwu inte. Odpowiednie hasło sformułowane jako „Ustawodawstwo w zakresie informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej” zamieszczono w dziale XII *Informacja naukowa*. I chyba jest to miejsce dla takiego hasła właściwe. Zbędny wtedy jest drugi człon wymienionego wyżej tytułu poddziału w dziale II *Ustrój i struktura bibliotekarstwa w Polsce*. Typowy to przykład trudności klasyfikowania bogatego i zróżnicowanego materiału *Encyklopedii*. Powrócimy jeszcze do tej sprawy w dalszej części tego omówienia.

² Dla ułatwienia czytelnikowi doboru artykułów na interesujący go temat wszystkie hasła *Encyklopedii* zostały wykazane w systematycznym *Indeksie rzeczowym*.

³ Por. E. Pawlikowska: *Wykaz aktów wykonawczych do ustawy o bibliotekach wydanych w latach 1968-1974*. „Inf. Bibl.” 1976 s. 90-91.

Pozostając przy tematyce działu II można podważyć celowość i przydatność haseł topograficznych. Dobór ich robi wrażenie przypadkowego. Przeładowanie z konieczności skrótowymi informacjami sprawia, iż są one prawie nieczytelne. Formuła opracowania też nie jest jednolita: np. historia bibliotek Poznania wywodzi się od wojen szwedzkich, zaś dla bibliotek warszawskich jako punkt wyjściowy przyjęto zakończenie II wojny światowej. Na 36 haseł tylko przy 15 przytoczono literaturę przedmiotu, i to przeważnie przestarzałą np. z 1959 r. (Katowice), z l. 1963, 1967-1969 (Lublin, Częstochowa, Poznań, Szczecin). Trochę, acz niewiele, nowszej i uzupełniającej literatury mógł dostarczyć *Informator o bibliotekach*⁴. Większość źródeł podaje również EWoK. Czy powtarzanie ich tutaj było konieczne?

Do zauważonych nieścisłości i braków w omawianym dziale trzeba jeszcze dodać następujące sprostowania: regulamin Państwowej Rady Bibliotecznej z dnia 17.12.1968 r. wymieniony w haśle poświęconym Radzie, został zastąpiony nowym regulaminem z dn. 1.6.1973 r.; w haśle „Rejestracja bibliotek” wskazane było przytoczenie rozporządzenia ministra kultury i sztuki z dn. 18.7.1968 r. w tej sprawie, stanowiącego akt wykonawczy do ustawy o bibliotekach.

Dział IV *Indeksu rzeczowego* pt. *Rodzaje bibliotek* zawiera 64 hasła, które dają przegląd reprezentatywnych dla polskiego bibliotekarstwa typów instytucji bibliotecznych. Znaczną większość tych haseł dotyczy rodzajów bibliotek działających aktualnie. Niektóre hasła mają już dziś charakter historyczny, np. „Biblioteki domowe”, „Biblioteki jenieckie”, „Biblioteki prywatne”. Brak jest jednak haseł dla pewnych rodzajów bibliotek, które obecnie w życiu społecznym, gospodarczym, kulturalnym mają do odegrania znaczną rolę, np. dla bibliotek stowarzyszeń, związków twórczych, bibliotek związków zawodowych.

W realizacji założeń polityki bibliotecznej, zwłaszcza w zakresie szeroko rozwiniętego czytelnictwa powszechnego, specjalna rola przypada bibliotekom publicznym i związkowym jako tym, które najbliższe są czytelnikom w miejscu ich zamieszkania i w miejscu pracy. Sieć bibliotek publicznych otrzymała, oczywiście, odpowiednio rozbudowane hasło. Ze zdziwieniem stwierdza się natomiast brak hasła dla bibliotek związkowych. Poświęcono im wprawdzie sporo miejsca w haśle „Biblioteki społeczne”, lecz rozwiązanie takie należy uznać za całkowicie nieodpowiednie, a nawet błędne, jako niezgodne ze stanem faktycznym i prawno-organizacyjnym. Miejsce bibliotek związków zawodowych w strukturze organizacyjnej polskiego bibliotekarstwa określiła ustawa o bibliotekach w art. 2 ust. 2, wyodrębniając je tym samym z grupy bibliotek spółdzielczych, społecznych i innych bibliotek niepaństwowych. Opiekę nad bibliotekami związków zawodowych sprawuje Wydział Oświaty, Kultury i Prasy CRZZ (w haśle podano nieaktualną nazwę: Zespół Oświaty i Upowszechniania Kultury). Uchwała Sekretariatu CRZZ z 4.12.1973 r. ustaliła, jakie przepisy ustawy o bibliotekach mają zastosowanie dla bibliotek związków zawodowych⁵. *Rocznik Statystyczny* publikuje dane liczbowe, obrazujące stan i działalność bibliotek związkowych ogółem. W *Roczniku Statystycznym Kultury* znajdują się dane szczegółowe dotyczące tych bibliotek w układzie branżowym (dla poszczególnych związków) i w układzie terenowym według województw⁶. Podsumowując, trzeba stwierdzić, że biblioteki związków zawodowych tworzą jednolitą sieć, sterowaną centralnie i działającą na podstawie określonych

⁴ I. Klimowiczowa, E. Suchodolska: *Informator o bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej w Polsce*. Warszawa 1973.

⁵ Następnie w 1975 r. wydana została przez CRZZ *Instrukcja w sprawie zasad organizacji i prowadzenia związkowych bibliotek zakładowych*.

⁶ *Rocz. Statyst.* 1976. — *Rocz. Statyst. Kult.* 1974.

przepisów prawnych, wobec czego powinny otrzymać w *Encyklopedii* odrębne hasło.

W hasło „Biblioteki publiczne” — opracowanym jasno i zwięźle — znajdują się odsyłacze do haseł dotyczących poszczególnych ogniw organizacyjnych tej sieci. Biblioteki wojewódzkie, powiatowe, miejskie i gminne zostały omówione w *Encyklopedii* przez różnych autorów, wskutek czego wynikły pewne rozbieżności w sposobie ujęcia tematu. Najbardziej wypadło hasło „Biblioteki wojewódzkie”, najważniejsze ogniu sieci bibliotek publicznych. Nie wyjaśniono genezy ich powstania, nie podano daty połączenia z bibliotekami miejskimi, nie wymieniono tych bibliotek wojewódzkich, które nie uległy połączeniu z miejskimi. Analogiczne informacje odnoszące się do bibliotek powiatowych szczegółowo omówiono w hasle „Biblioteki powiatowe”.

W hasle „Biblioteki gminne” nie wyjaśniono, od kiedy bezpośrednio nad nimi opiekę przejęły biblioteki stopnia wojewódzkiego, o czym zresztą hasło poświęcone bibliotekom wojewódzkim nic nie wspomina. Natomiast w hasle „Biblioteki powiatowe” sprawa opieki nad bibliotekami gminnymi przedstawiona została w czasie przeszłym, co jak można się domyślać, nastąpiło w wyniku reformy administracyjnej podziału kraju w 1975 r.

Szkoda, że dla haseł jednorodnych tematycznie nie dało się przyjąć jednolitej formy opracowania. Między innymi tylko hasła dla bibliotek powiatowych i miejskich zaopatrzone w literaturę przedmiotu. I jeszcze uwaga czysto formalna. Kryptonim Z.R. zamieszczony pod hasłem „Biblioteki powiatowe” nie figuruje w *Wykazie kryptonimów*. Może to tylko pomyłka korektorska?

Poważne wątpliwości budzi wprowadzenie do encyklopedii współczesnej haseł nieaktualnych, np. „Biblioteki domowe” i hasła o charakterze historycznym „Biblioteki prywatne”. W EWOK bibliotekom prywatnym poświęcono krótkie, zwięzłe i jasno sformułowane hasło, które odsyła do hasła „Biblioteki fundacyjne”, gdzie w aspekcie historycznym przedstawiono biblioteki tego rodzaju. Powtarzanie w EWBP hasła dotyczącego bibliotek prywatnych i to w formie skrótovej, a przez to zniekształconej, jest niecelowe. W dodatku zawiera ono błędną interpretację art. 36 ustawy o bibliotekach sugerując, że zbiory prywatne (osób fizycznych) mogą być w razie konieczności przejęte przez państwo. Faktycznie zaś postanowienia tego artykułu ustawy dotyczą bibliotek nie wchodzących w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, czyli niepaństwowych i nie odnoszą się do osób fizycznych. Taką samą błędną interpretację art. 36 zawiera hasło „Biblioteki domowe”. Hasło to prezentuje działalność społeczną, która w obecnej strukturze organizacyjnej naszego bibliotekarstwa nie ma już żadnego zastosowania, wobec objęcia kraju siecią bibliotek publicznych i związkowych. Przytoczona literatura przedmiotu z 1945 i 1947 r. wskazuje, że chodzi tu o tzw. akcję biblioteczną z okresu przed wejściem w życie dekretu o bibliotekach i z pierwszych lat wdrażania w życie jego postanowień.

Czytelnictwo reprezentuje 29 haseł zgromadzonych w dziale XIII *Indeksu rzeczowego*. Podstawowe tematy tj. „Czytelnictwo” i „Badania czytelnictwa” opracowane zostały jako obszerne hasła przeglądowe, zaopatrzone w bogatą literaturę przedmiotu. Pozostałe hasła dotyczą zagadnień szczegółowych podając zwięzłe informacje, w razie potrzeby uzupełniane dodatkowymi wyjaśnieniami. Przyjęcie takiego rozwiązania zwolniło, w zasadzie, autorkę haseł z przytaczania literatury przedmiotu. Znajdujemy ją tylko przy kilku hasłach, przeważnie jest to piśmiennictwo z lat sześćdziesiątych. Pochwalając zwięzłość haseł i klarowny tok wykładu, w paru przypadkach chciałoby się widzieć je nieco szerzej rozbudowane. Dotyczy to zwłaszcza takich haseł jak „Dni książki” i „Konkurs czytelniczy”.

W pierwszym przypadku nie wystarczy stwierdzenie, że „dni”, to forma po-

pularyzacji książek i bibliotek". W imprezach „dni książki” biblioteki wypełniają różne zadania, które aktywizują ich działalność. Rola ich zatem nie jest tylko pasywna. Szkoda też, że w hasle „Konkurs czytelniczy” nie wymieniono nazw konkursów o wieloletnich tradycjach i zasięgu ogólnokrajowym np. „Złoty kłos...”, „Blżej książki współczesnej”. Dokumentowanie pewnych zjawisk w określonym czasie ma swoje znaczenie.

Zastanowić się warto czy potrzebne było hasło „Rada czytelników”. Brak przykładów polskich bibliotek stosujących taką formę aktywizacji czytelników wskazuje, że włączanie tego hasła nie było uzasadnione.

W hasle „Koło przyjaciół biblioteki” zaktualizować trzeba cytowane tam zarządzenie z 1961 r. Tryb i zasady działania kół ustala nowe zarządzenie ministra kultury i sztuki z dn. 28.8.1970 r. w sprawie kół przyjaciół przy bibliotekach publicznych.

Problematyce kształcenia bibliotekarzy i dokumentalistów oraz zawodowi bibliotekarskiemu należy się na pewno osobna, szczegółowa recenzja. Pracownik biblioteki, jego kształcenie i sprawy bytowe odgrywają istotną rolę w kształtowaniu polityki bibliotecznej. Nie możemy jednak omawiać tu tych spraw, gdyż wkraczają one w zasadzie w problematykę ogólnego systemu kształcenia i wiążą się z polityką zatrudnienia, płac i spraw socjalnych. Trudno jednak nie zwrócić uwagi na występujące w *Encyklopedii* pomyłki i nieścisłości, zwłaszcza odnoszące się do kształcenia bibliotekarzy na poziomie średnim i na poziomie półwyższym (studium). Niektóre sprostowania zostały podane w recenzji *Encyklopedii*, zamieszczonej w *Poradniku Bibliotekarza*¹.

Na koniec parę uwag odnoszących się wyłącznie do budowy *Indeksu rzeczowego*.

Ważną sprawą dla realizowania przez bibliotekarzy głównych założeń polityki bibliotecznej jest ich doskonalenie zawodowe. Pomocą służą tu wydawnictwa zawodowe zwarte i ciągłe wydawane przez instytucje państwowe, społeczne oraz przez biblioteki, zwłaszcza naukowe i fachowe. Tej problematyce poświęca *Encyklopedia* sporo haseł, które w *Indeksie rzeczowym* zgrupowano w dziale XVI *Działalność wydawnicza bibliotek*. Tytuł tego działu nie w pełni jednak pokrywa się z jego zawartością. Znajdujemy tam tytuły czasopism (np.: *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji*, *Przegląd Piśmiennictwa Zagadnień Informacji*, *Bibliotekarz*, *Poradnik Bibliotekarza*, *Zagadnienia Informacji Naukowej*, *Roczniki Biblioteczne*, *Studia o Książce*), których wydawcami są: Centrum INTE, SBP, OIN PAN, Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Natomiast hasło „Działalność wydawnicza bibliotek” dotyczy rzeczywiście wydawnictw publikowanych przez biblioteki.

Nie znajduje również uzasadnienia umieszczenie w dziale *Działalność wydawnicza bibliotek* hasła „Podręczniki biblioteczne”. Wszak większość podręczników wydaje Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, niektóre wyszły z oficyn wydawniczych PWN, Ossolineum, „Śląsk”, MON. Wydaje się, że dla tematów zgrupowanych dotychczas w dziale XVI bardziej odpowiedni byłby np. tytuł *Czasopisma, podręczniki i inne wydawnictwa bibliotekarskie*. W tak zatytułowanym dziale znalazłoby swoje miejsce hasło „Encyklopedie i słowniki bibliotekarskie” (s. 122), którego w żadnym z 18 działów *Indeksu rzeczowego* nie udało się odszukać.

Dalsze kłopoty z klasyfikowaniem haseł występują w dziale XVII *Zawód bibliotekarza i pracownika informacji naukowej. Krajowe i międzynarodowe organizacje*. Ślusznie znalazło się w tym dziale hasło „Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich”. Przydzielono je jednak do poddziału *Organizacje międzynarodowe*. Dziwnie tam

¹ E. Pawlikowska: *Książka...*, s. 112.

ono wygląda. Chyba słuszniej było włączyć je do poddziału *Zawód*. Łączy się ono jak najściślej z naszym zawodem i skupia bibliotekarzy, a nie instytucje biblioteczne, jak np. Międzynarodowe Stowarzyszenie Bibliotek Muzycznych.

Trudna rola recenzenta polega na przedstawieniu subiektywnej opinii i zebraniu przykładowo koniecznych uzupełnień i sprostowań do dzieła, będącego owocem zbiorowego trudu specjalistów i znawców przedmiotu. Takie czy inne wykryte usterki nie umniejszają, rzecz prosta, ogólnej wartości naukowej i informacyjnej *Encyklopedii*, która będzie służyć z pożytkiem paru pokoleniom polskich bibliotekarzy.

Ewa Pawlikowska

BADANIE POTRZEB UŻYTKOWNIKÓW

Werner Kunz, Horst W.J. Rittel, Werner Schwuchow: *Methods of analysis and evaluation in information needs. A critical review*. München: Verlag Dokumentation 1977, 84 s.

Autorzy niniejszej pracy reprezentują Grupę Studyjną Badań Systemowych w Heidelbergu (prof. dr W. Kunz, W. Schwuchow) i Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley (prof. H. Rittel). Dwaj z nich — W. Kunz i H. Rittel — znani już są czytelnikowi polskiemu dzięki recenzji I. Szczepańskiej-Gołąbek z ich książki na temat nauk o informacji¹.

Autorzy omawianej pracy przeprowadzili badania nad metodami analizy i oceny potrzeb użytkowników, przydatnymi do planowania infrastruktury narodowych w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów. Opracowanie zostało wykonane dla FID-u, pod auspicjami UNESCO. Recenzowana książka jest autorskim streszczeniem tego studium.

Zadaniem pracy jest przegląd metod stosowanych przy analizie i ocenie potrzeb informacyjnych, zbadanie użyteczności tych metod dla planowania narodowych systemów informacyjnych i zaproponowanie określonego kierunku przyszłych badań użytkowników. Przedstawione zalecenia autorzy opierają na założeniu, że jedynym celem systemów informacyjnych jest stworzenie komunikacji między ludźmi poszukującymi rozwiązań podobnych problemów. Zidentyfikowanie i analiza rzeczywistych potrzeb użytkowników muszą być podstawą planowania, tworzenia i działania systemów i sieci informacji.

Kolejne rozdziały pracy omawiają teoretyczne podstawy badań, metody konwencjonalne, nowsze podejścia, w szczególności analizę systemową, wnioski i perspektywy; bibliografia obejmuje 124 pozycje.

Rozdział o pojęciach teoretycznych z zakresu potrzeb i zachowań informacyjnych² niewiele, niestety, wykracza poza przegląd stanu badań. Omówiono trzy grupy problemów: teoretyczne modele użytkowników, typy badań według ich zakresu oraz pojęcia podstawowe.

Modele teoretyczne użytkowników informacji wywodzą się z socjologii. Twórcą jednego z nich był W. Paisley. Umieszcza on użytkownika w centrum ośmiu koncentrycznych kręgów. Są to — poczynając od zewnętrznego: system kulturalny, system polityczny, grupa członkowska (organizacja zawodowa lub towarzystwo naukowe, którego członkiem jest użytkownik), grupa odniesienia³ (reference group),

¹ W. Kunz, H. Rittel: *Die Informationswissenschaften*. München 1972. Rec.: I. Szczepańska-Gołąbek, „Prz. Bibliot.” 1976 R. 44 z. 4 s. 453-455.

² Zachowanie informacyjne (information behavior) jest dogodnym terminem oznaczającym zachowania ludzi w procesie wyszukiwania, przyswajania i wykorzystywania informacji.

³ Grupa społeczna służąca jednostce jako wzór do samooceny.

„niewidzialny fakultet”⁴, organizacja formalna (której użytkownik jest np. pracownikiem), zespół roboczy, osobowość użytkownika. Wpływ tych kręgów rośnie w miarę zbliżania się do centrum.

Powstało następnie parę wariantów tej teorii (G. Bock, T. J. Allen), które jednak zasadniczych zmian nie wniosły. Autorzy podkreślają, że te skromne próby teorii usiłujących stworzyć aparat pojęciowy dla badań użytkowników informacji znacznie wybiegają poza większość badań empirycznych, dla których pojęcie użytkownika jest czymś oczywistym i nie wymagającym wyjaśnień.

Blizsza empirii jest typologia badań zaproponowana przez H. Menzla. Wyróżnił on:

- badania użytkowników (indywidualnych preferencji, potrzeb indywidualnych i grupowych itd.);
- badania użytkowania (np. częstotliwości wykorzystywania różnych kanałów informacji, przydatności różnych źródeł informacji w poszczególnych etapach programu badawczego);
- badania rozpowszechniania, tzn. procesów i mechanizmów komunikowania się;
- badania kompleksowe łączące wyżej wymienione typy.

Autorzy omawianej pracy proponują połączenie badań użytkowników i użytkowania, wyróżniają nadto — prócz badań rozpowszechniania — badania zachowań informacyjnych (czynników powodujących określone zachowania, modyfikujących je itd.) oraz badania wykorzystywania informacji.

W dalszym ciągu autorzy omawianej pracy proponują definicje następujących terminów:

- wymogi informacyjne (information requirements) — wymogi narzucone użytkownikowi przez rodzaj zadania i pozycję w organizacji, której jest on podporządkowany; wymogi te muszą być spełnione, jeżeli zadanie ma zostać wykonane;
- potrzeby informacyjne (information needs) — indywidualne potrzeby użytkowników;
- potrzeby użytkowników (user needs) — potrzeby informacyjne jednostki, które powinny być zaspokojone przez określone służby (facilities) informacyjne;
- zapotrzebowanie informacyjne (information demand) — całokształt potrzeb informacyjnych w danej dyscyplinie lub danej grupie użytkowników;
- zapotrzebowanie użytkowników (user demand) — całokształt potrzeb użytkowników.

W związku z powyższymi określeniami należy zaznaczyć, że trudno je nazwać definicjami sensu stricto; dostarczają one jedynie terminów roboczych dla badań empirycznych. Być może, aktualny stan teorii nie pozwalał na większą precyzję. Jednakże nawet w takiej sytuacji należało wprowadzić określenie terminu „potrzeba”. W języku potocznym jest on nieostry i wieloznaczny, natomiast w psychologii pojęcie potrzeby uwikłane jest w spory różnych szkół i kierunków, co wiąże się z kluczową rolą tego pojęcia w teoriach motywacji zachowań. A wyróżniono wszak — wśród innych pól badawczych — także dziedzinę zachowań informacyjnych wraz z motywującymi je czynnikami.

Należy podkreślić, że proponowane określenia różnią się od tych, które przedstawił G. Wersig i U. Neveling w najnowszym słowniku terminologicznym dokumentacji⁵. Wymogi informacyjne są tam określone jako świadome i wyrażone potrzeby informacyjne użytkownika; również nieco inaczej przeprowadzono rozróżnienie zapotrzebowań informacyjnych i zapotrzebowań użytkowników.

⁴ Niewidzialne fakultety (invisible colleges) to niezbyt liczne nieformalne grupy uczonych pracujących nad pokrewną problematyką, spotykających się na konferencjach, seminariach i kursach wakacyjnych, wymieniających nadbitki i preprinty swych prac. Por. D. J. Solla Price: *Mata nauka — wielka nauka*. Warszawa 1976 s. 80-83.

⁵ G. Wersig, U. Neveling: *Terminology of documentation*. Paris 1976 s. 172, 174.

Natomiast słownik MCNTI wprowadza jeden tylko termin: potrzeba informacyjna (informacionnaja potrebnost') z odpowiednikami angielskimi: information demand, information need, information requirement. Definicja tego terminu brzmi: „właściwość jednostki, grupy lub systemu odzwierciedlająca konieczność otrzymania informacji odpowiadającej charakterowi wykonywanych działań lub pracy”⁶. Rezygnując zatem z dodatkowych rozróżnień zaproponowano definicję pełniejszą, lepiej ujmującą istotę rzeczy.

Wróćmy do recenzowanej pracy. Po części teoretycznej następuje przegląd konwencjonalnych metod badania użytkowników. Są to metody (właściwie — metody i techniki badawcze; podziału tego jednak, niestety, nie wprowadzono) zaczerpnięte z socjologii. Podzielono je na trzy grupy: techniki oparte na pytaniach (questioning), obserwacja oraz badania pośrednie (indirect studies, secondary analysis). Pierwsze dwie grupy obejmują techniki gromadzenia materiałów i odpowiadają wprowadzonemu przez J. Lutyńskiego podziałowi na techniki obserwacyjne i techniki oparte na wzajemnym komunikowaniu się⁷, trzecia odnosi się do sposobów wykorzystania materiałów powstałych niezależnie od badacza (np. statystyka biblioteczna, pisemne kwerendy).

Najobszerniej potraktowano metody oparte na indagacji, do których należy wywiad (indagacja ustna) oraz formy pisemne: ankieta, dziennik (diary method — respondentą prosi się o periodyczne opisywanie swych zachowań informacyjnych). Rozróżniono dwie szczególne odmiany metody dziennika: a) studium pojedynczego przypadku (critical incident studies); b) opis stopniowego dochodzenia do rozwiązania zagadnienia (solution development records).

Prezentacja każdej metody ogranicza się do sformułowania jej istoty, zakresu jej stosowania, zalet i wad; po szczegóły odsyła się do literatury. Podkreślany jest walor łączenia kilku technik w jednym badaniu.

Autorzy przedstawiają przykłady badań kompleksowych przeprowadzonych przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, amerykańską Narodową Agencję Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej, a także przez kilka bibliotek. Badania te różniły się korzystnie od większości innych badań, w których: a) często brak precyzyjnej hipotezy roboczej, b) metody stosowane są bezkrytycznie, c) próbki są zbyt małe i źle dobrane, d) nieumiejętnie stosuje się metody statystyczne. Ilościowo przytłaczającą przewagę mają ankieta i wywiad, najczęściej jako metoda jedyna⁸. Autorzy omawianej pracy wskazują na nikłe efekty tych badań i stwierdzają potrzebę systemowego podejścia do problemu.

Traktujący o nim rozdział również nie jest podręcznikiem technik badawczych, lecz prezentuje ogólne założenia analizy systemowej, warunki oraz cele jej stosowania. Wprowadzono rozróżnienie podejścia systemowego pierwszej i drugiej generacji; drugie dotyczy trudnych do rozwiązania, „złośliwych” (wicked) problemów, wobec których zawodzą metody matematyczne oraz tradycyjna analiza systemowa. Podano przykłady takich badań.

Począwszy od tego rozdziału tytuł książki nie odpowiada już ściśle jej zawartości; użytkownicy i ich potrzeby są tylko jednym ze składników analizowanego systemu. Inaczej podchodząc do zagadnienia — zaspokajanie tych potrzeb stanowi cel systemu. Kategorią centralną staje się efektywność służb informacji, co ozna-

⁶ Terminologiczkiej słowar' po informatike. Moskwa 1975 s. 159. — Nadto wprowadzono pojęcia jawnych i ukrytych potrzeb informacyjnych oraz indywidualnych i grupowych użytkowników informacji.

⁷ J. Lutyński: *Ankieta i jej rodzaje na tle podziału technik otrzymywania materiałów. W: Analizy i próby technik badawczych w socjologii*. T. 2. Wrocław 1968 s. 10-56.

⁸ Według V. Smetačka ankieta posługuje się 29% badań, wywiadem — 12%. Por. V. Smetaček: *O badaniach użytkowników informacji na świecie*. „Akt. Probl. Inf. Dok.” 1976 R. 21 nr 4 s. 28.

cza, że potrzeby użytkowników są zaspokajane możliwie najlepiej przy danych środkach (finansowych, osobowych, technicznych) albo też że potrzeby użytkowników są zaspokajane najniższym możliwym kosztem.

Zaspokojenie potrzeb ocenia się ze względu na zakres informacji (właściwa dziedzina, przedmiot, problem), rodzaj służby (SDI, wypożyczanie, usługi reprograficzne, zestawienie danych faktograficznych lub literatury), formę informacji (rodzaj bibliografii, pełny tekst lub fragment, wydruk z komputera, mikrofiszka itd.), objętość (liczba stron tekstu, liczba pozycji bibliograficznych), szybkość, selektywność itd. Wymienione przykładowo mierniki nie wyczerpują oczywiście wszystkich aspektów oceny. Ich lista jest zależna od rodzaju badanego systemu i celu badania. Nie wszystkie elementy dają się mierzyć ilościowo; tam zaś, gdzie pomiar taki jest możliwy (np. czas, objętość), nie mówi nam on jeszcze nic bezpośrednio o wartości usługi informacyjnej. Odpowiednich przeliczników dostarcza szczegółowo zaprezentowana procedura oceny systemów informacji. Ocena ta polega na wieloetapowym dyskusowaniu i uzgadnianiu stanowisk w sprawie listy i mierników potrzeb. W procesie tym bierze udział grupa użytkowników analizowanego systemu, do której zalicza się również jego projektantów i pracowników.

Szczególnym rodzajem analizy systemowej jest analiza struktury rozwiązywanych przez użytkowników problemów, poprawności rozumowania (logic of research) i wynikającego stąd zachowania informacyjnego. Autorzy przytaczają przykład takiego badania w dziedzinie chemii.

Należy stwierdzić, że zaprezentowane stanowisko metodologiczne jest zgodne ze współczesnymi prądami w nauce i filozofii⁹. Analiza systemowa w niektórych dziedzinach (np. programy zbrojeniowe, ekonomika produkcji, marketing) ma istotne osiągnięcia. Wydaje się jednak wątpliwe, czy można mówić o niej jako o jedynej procedurze badawczej (formal procedure), wspólnej dla wszystkich zakresów zastosowań. Literatura przedmiotu przedstawia nader rozmaicie charakter i kolejność wyróżnianych etapów badania. Autorzy kwestionują zresztą wartość takiego podziału na etapy w analizie systemowej drugiej generacji; stwierdzają nierozdzielność analizy i syntezy systemu. To jednak tylko potęguje wątpliwość, czy istnieje już wypracowana metoda analizy systemowej w dziedzinie działalności informacyjnej; sądzę, że jest to jeszcze sfera postulatów¹⁰.

W ostatniej części pracy autorzy postulują:

- opracowanie teoretycznych podstaw badań użytkowników,
- stosowanie tradycyjnych metod socjologicznych,
- rozszerzenie ich o nowe metody i techniki, w szczególności o badania systemowe drugiej generacji,
- podporządkowanie badań użytkowników ich głównemu a często niedocenianemu celowi — podniesieniu efektywności służb i sieci informacyjnych.

Przeprowadzone dotąd badania mają wg autorów bardzo niewielką przydatność do planowania narodowych systemów informacyjnych. Co więcej, brak uniwersalnej, wypróbowanej metody planowania i realizacji takich systemów. Wynika to z kilku przyczyn:

- każda informacja jest tak ściśle związana z treściowym i strukturalnym kontekstem określonej dziedziny, że wprowadzona do systemu w oderwaniu od niego traci na przydatności;

⁹ I. V. Blauberg, E. G. Judin: *Stanowienie i sućności' sistemnogo podchoda*. Moskwa 1973, 269 s. — W. Gasparski, A. Lewicka: *Problematyka badań systemowych*. „Prakseologia” 1973 nr 2, s. 5-22. — A. K. Koźmiński: *Analiza systemowa organizacji*. Warszawa 1976, 359 s.

¹⁰ W jednym z zeszytów *Library Trends* (1973 Vol. 21 nr 4: *System design and analysis for libraries*) spotkać można następujące określenia analizy systemowej: narzędzie zarządzania (s. 466), narzędzie podejmowania decyzji (s. 483), zespół narzędzi i technik (s. 553), dyscyplina (s. 466), wreszcie „metodologia, technika lub obiecujące narzędzie” (J.W.). Ilustruje to znakomicie panujący chaos pojęciowy.

- ocena przydatności informacji wymaga uwzględnienia celu, do jakiego ma służyć: obecne procedury gromadzenia informacji nie biorą tego pod uwagę;
- każdy system informacji ma charakter selektywny, nie może więc zaspokoić potrzeb wszystkich użytkowników;
- na wymianę informacji wpływa ujemnie skomplikowane oddziaływanie różnych czynników, np. reakcje użytkowników, czemu mogłoby czasem zapobiec stopniowe wprowadzenie zmian do systemu informacji;
- każdy narodowy system informacji jest uwikłany w szersze struktury międzynarodowe w wyniku wymiany informacji z innymi systemami o zasięgu narodowym i międzynarodowym.

Strategię dalszego rozwoju wywodzą autorzy z przytoczonego już podstawowego swego założenia: celem systemów i sieci informacji jest stworzenie komunikacji między ludźmi, których łączy zainteresowanie podobnymi problemami. Dlatego najbardziej owocna będzie forma analizy systemowej, która oprze się na modelach rozumowania w procesie rozwiązywania problemów. Modele takie trzeba dopiero stworzyć. Będą one różne dla rozmaitych sytuacji problemowych, a zatem i dla różnych grup użytkowników. W konsekwencji zrezygnować trzeba z ideału uniwersalnej kompatybilności systemów informacyjnych; system „dla wszystkich” nie będzie nikomu w pełni odpowiadał. Rozwiązaniem wydają się służby i systemy stosunkowo autonomiczne, powiązane w sieć „punktami ogniskowymi” („focal points”). Te punkty tworzą systemy informacyjne wyższego rzędu: ich zadaniem nie jest dostarczenie użytkownikowi poszukiwanej informacji, lecz odesłanie go do właściwego źródła. Problem kompatybilności sprowadza się do języka porozumienia partnerów. Język ten musi m.in. posłużyć do swego rodzaju opisu rzeczowego, nie dokumentów jednak, lecz systemów i służb informacji. Jest to — jak się wydaje — pewien aspekt znanego skądinąd problemu klasyfikacji „przełącznikowej”, płytkiej, wiążącej różne klasyfikacje głęboko rozbudowane (Broad System Ordering FID-u, Rubrikator MCNTI, także opracowywana przez Instytut INTE Polska klasyfikacja tematyczno-dziedzina). Autorzy odrzucają jednak możliwość wykorzystania w tym celu hierarchicznej klasyfikacji lub teaurusu; postulują dynamiczną, stale korygowaną listę słów kluczowych. Są też przekonani, że nie istnieje definitywna recepta na dobry narodowy system informacji. Rzeczywistość jest zmienna, zatem i system musi być stale sprawdzany, dyskutowany, ulepszany. Użytkownicy winni być nie biernym przedmiotem tego procesu przemian, lecz aktywnymi jego uczestnikami. Należy wypracować metodologię takich badań, które — dostarczając wiedzy o użytkownikach informacji — jednocześnie będą zmieniać w pożądanym kierunku systemy informacyjne.

Jest to niewątpliwie wizja pociągająca. Jej realizacja nie wydaje się jednak nazbyt bliska. Praca Kunza, Rittla i Schwuchowa — dostarczając krytycznego obrazu stanu obecnego oraz wysuwając propozycje reorientowania polityki badań — na pewno nieco tę realizację przybliży.

Ewa Stępiakowa

PROBLEMY AUTORSTWA KORPORATYWNEGO

Eva Verona: *Corporate headings. Their use in library catalogues and national bibliographies. A comparative and critical study.* London: IFLA Committee on Cataloguing 1975, XIV, 224 s.

Dorothy Anderson, dyrektor IFLA International Office for UBC, w krótkiej przedmowie do studium E. Verony¹ informuje, że publikacja ta jest realizacją zadania, które autorka podjęła na Sesji Rady Głównej IFLA w Budapeszcie w 1972 r., bowiem problem autorstwa korporatywnego stanowi największą przeszkodę w dążeniach do międzynarodowego ujednoczenia przepisów katalogowania.

We wstępie do pracy autorka stwierdza, że stosowanie haseł korporatywnych opiera się w wielu krajach na własnych dawnych zwyczajach, mimo podjęcia w 1961 r. na Międzynarodowej konferencji na temat katalogowania (International Conference on Cataloguing Principles — ICCP) przez większość państw zobowiązań dotyczących ujednoczeń w tym zakresie oraz wzrastającego dążenia do normalizacji opisu katalogowego w skali ogólnoświatowej. Ponadto w formułowaniu haseł korporatywnych widoczny jest wpływ języka i terminologii macierzystego kraju oraz uwzględnianie jego organizacji administracji. Z punktu widzenia teorii katalogu podstawowe zagadnienia dotyczące haseł korporatywnych nie są jeszcze — zdaniem autorki — dostatecznie przebadane. Celem podjęcia przez nią pracy jest więc podanie krytycznej analizie tych zagadnień oraz przedstawienie sposobów ich rozwiązywania, stosowanych w różnych krajach.

Studium Verony składa się z dwóch części. Pierwsza zatytułowana *Wybór i sposób rozumienia hasła korporatywnego* traktuje w trzech rozdziałach: 1) o definicjach i różnych typach ciał zbiorowych, 2) o pojęciu autorstwa korporatywnego i różnym rozumieniu haseł korporatywnych, 3) o współautorach i współsprawcach korporatywnych. Część druga *Forma i budowa hasła korporatywnego* składa się z sześciu rozdziałów: 4) ogólne problemy dotyczące formy i struktury haseł korporatywnych, 5) władze terytorialne, 6) ciała zbiorowe podporządkowane, 7) organy władz państwowych oraz innych władz terytorialnych, 8) konferencje, 9) religijne ciała zbiorowe. Zakończenie pracy stanowią sformułowane przez Veronę, uszeregowane zgodnie z wyżej wymienionymi rozdziałami, zasady dotyczące autorstwa korporatywnego, które mogą być podstawą do przygotowania odpowiedniego porozumienia międzynarodowego.

Za punkt wyjścia do rozważań nad autorstwem korporatywnym autorka przyjęła ustalenia ICCP² oraz wyniki dyskusji prowadzonej w Kopenhadze na Międzynarodowym spotkaniu ekspertów ds. katalogowania (International Meeting of Cataloguing Experts — IMCE) w 1969 r. Uchwały ICCP zestawia Verona z odpowiednimi przepisami różnych krajów i ze zwyczajami przyjętymi w katalogach; cytuje też opinie wielu specjalistów na temat niektórych zagadnień teoretycznych katalogu alfabetycznego, zawarte w komentarzach do instrukcji, studiach lub artykułach poświęconych sprawie autorstwa korporatywnego. Drogą analizy dochodzi autorka do sprecyzowania różnic w badanych przez nią materiałach, w niektórych wypadkach wskazuje na brak uzasadnienia dla pewnych założeń czy na niekonsekwentne stosowanie się do nich. Wnioski wysnute z badań przeprowadzonych w ten sposób pozwalają jej na przedstawienie propozycji jednolitego rozwiązywania problemów traktowanych dotychczas różnorodnie.

Podstawowym zagadnieniem rozpatrywanym w rozdziale pierwszym jest analiza terminu „ciało zbiorowe”. Termin ten może oznaczać różne grupy w zależności od: 1) rodzaju i stopnia stosunków łączących członków grupy, 2) czasu jej trwania, 3) istnienia lub braku nazwy zbiorowej grupy. Verona stwierdza, że w wielu instrukcjach i studiach na ten temat nie rozróżniano pojęcia „ciało zbiorowe dla celów katalogowych” od pojęcia „autora korporatywnego” i zaznacza, że

¹ E. Verona jest od 1974 r. przewodniczącą IFLA Committee on Cataloguing. Jest autorką wielu prac o katalogu alfabetycznym m.in. publikacji *Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles* (London 1971) omówionej w *Prz. Bibliot.* 1973 R. 41 z. 1/2 s. 190-194.

² Tłumaczenie na jęz. pol. opublikowano w *Prz. Bibliot.* 1962 R. 30 z. 1 s. 81-89.

w pracy swej używa konsekwentnie omawianego terminu w znaczeniu „ciało zbiorowe dla celów katalogowych”.

Zasada ICCP § 9.1 wymaga, aby ciało zbiorowe miało wyróżniającą je nazwę zbiorową. Instrukcje różnych krajów na ogół w ten sam sposób określają ciało zbiorowe; różnice występują w zasięgu stosowania tego terminu. Jedną z najważniejszych różnic polega na różnym traktowaniu władz terytorialnych: w wielu instrukcjach władza terytorialna nie jest uznawana za ciało zbiorowe dla celów katalogowych. Analogicznie, instytucje handlowe również nie zawsze są uznawane za ciała zbiorowe dla celów katalogowych. Ponieważ jednak zarówno państwa i inne władze terytorialne, jak i przedsiębiorstwa przemysłowe czy handlowe stanowią grupy osób posiadających nazwy zbiorowe je identyfikujące, odmawianie im znaczenia ciał zbiorowych dla celów katalogowych jest sprzeczne z wymienioną uchwałą ICCP.

Drugie ważne zagadnienie stanowi uznanie za ciała zbiorowe dla celów katalogowych takich ciał zbiorowych, które istnieją chwilowo lub są powoływane doraźnie dla wypełnienia określonych zadań (konferencje, wyprawy, wystawy itp.). Niektóre z nich posiadają nazwy, inne ich nie mają. Większość przebadanych przez autorkę instrukcji uznaje konferencje i wyprawy za ciała zbiorowe dla celów katalogowych; jest to jej zdaniem słuszne. Inaczej natomiast przedstawia się zagadnienie wystaw. Jeżeli są organizowane przez ciała zbiorowe istniejące stale (np. muzea, galerie, biblioteki), to nazwa wystawy pokrywa się z nazwą organizującego ją ciała zbiorowego. Problem stanowią wystawy eksponatów pochodzących od wielu instytucji lub od wielu osób. Takie wystawy są traktowane różnie i dlatego sprawa wystaw, podobnie jak i festiwal, turniejów itp. wymaga dalszych badań.

Rozważania na temat pojęcia „ciało zbiorowe dla celów katalogowych” kończy Verona analizą stosunku tego pojęcia do pojęcia „osoba prawna”. Stwierdza, że oba te pojęcia powstały z podobnych przesłanek teoretycznych i praktycznych. Pojęcie osoby prawnej weszło do teorii prawa, ponieważ umożliwiło to stosowanie przepisów prawnych do grup osób indywidualnych, a zatem włączenie tych grup do normalnego życia prawnego. Również pojęcie „ciało zbiorowe dla celów katalogowych” wprowadzono do teorii katalogu w celu zastosowania do grup osób przepisów odnoszących się do autorów indywidualnych; umożliwiło to używanie nazw tych grup jako haseł w katalogu alfabetycznym. Natomiast z punktu widzenia teorii i praktyki katalogu status prawny tych grup jest bez znaczenia, toteż w definicjach większości instrukcji katalogowych stan prawny ciała zbiorowego nie jest brany pod uwagę.

Przy omawianiu pojęcia autorstwa korporatywnego (rozdział drugi) autorka opiera się na założeniu, że opisy główne tak pod hasłem korporatywnym, jak i indywidualnym zachowały nadal w poszukiwaniach katalogowych swą tradycyjną wartość, chociaż już po ICCP zaczęto kwestionować słuszność poglądów, że nazwa autora jest elementem bardziej wyróżniającym niż tytuł; tak więc to podstawowe założenie wymaga dalszej dyskusji międzynarodowej. Największą jednak trudność stanowi problem zakresu stosowania autorstwa korporatywnego. Pod tym względem występują duże różnice w instrukcjach katalogowych i w praktyce bibliograficznej różnych krajów. Gdy jedno z nich stosuje autorstwo korporatywne w bardzo szerokim zakresie (np. AACR), w innych krajach interpretuje się je wężej; Węgry i Polska ograniczają jego stosowanie tylko do dzieł dotyczących danego ciała zbiorowego, a Holandia używa haseł korporatywnych wyłącznie w opisach dodatkowych. Dlatego tak ważne jest ustalenie pojęcia autorstwa korporatywnego w formie możliwej do przyjęcia przez wszystkich.

W dyskusjach toczonych w Komisji Katalogowania na Sesji IFLA w 1973 r. w Grenoble proponowano, aby pojęcie autorstwa korporatywnego oprzeć na ustaleniach Konwencji Berneńskiej, dotyczącej własności, copyright, czyli ochrony praw autorskich. Ale przyjęcie tej propozycji stanowiłoby wprowadzenie pojęć prawnych

do teorii katalogu; ponadto byłoby mało przydatne, ponieważ Konwencja Berneńska nie określa, kogo uważa się za autora dzieła. Toteż jedyna droga do porozumienia prowadzi przez ograniczenie zakresu stosowania autorstwa korporatywnego w jednych instrukcjach i rozszerzenie tego zakresu w innych. Autorka przytacza zdania specjalistów wypowiadających się za pierwszym rozwiązaniem, ale wyjście kompromisowe widzi w takim pojęciu autorstwa korporatywnego, które byłoby odpowiednikiem autorstwa indywidualnego. Stwierdza, że dotychczas brak jest uznanych na terenie międzynarodowym definicji obu typów autorstwa. Na podstawie uchwał ICCP autora indywidualnego można określić jako osobę, która jest intelektualnym lub artystycznym twórcą dzieła. Natomiast w § 9.12 tychże uchwał w związku z terminem „autorstwo korporatywne” występuje warunek „odpowiedzialności ciała zbiorowego za dzieło”. Określenie to jako zbyt ogólnikowe spotkało się z krytyką wielu specjalistów, których argumenty Verona przytacza stwierdzając, że w definicji autorstwa korporatywnego jest ono zbędne. Proponuje więc definicję następującą: „za dzieło o autorstwie korporatywnym należy uważać takie dzieło, które jest z konieczności, ze względu na jego charakter i rodzaj, rezultatem twórczej i organizacyjnej działalności ciała zbiorowego jako całości, a nie rezultatem niezależnej, twórczej działalności osoby indywidualnej, która je opracowała”. Autorka przyznaje, że nie jest to definicja idealna, w pewnych bowiem przypadkach można na jej podstawie przyjmować różne rozwiązania. W dalszym ciągu Verona omawia takie stanowiska, które — nie uznając pojęcia autorstwa korporatywnego — przyjmują stosowanie haseł korporatywnych według kryteriów formalnych ze względu na ułatwienie poszukiwań w katalogach. Stanowisko pośrednie między przyjęciem pojęcia autorstwa korporatywnego na podstawie przesłanek logicznych a stosowaniem haseł korporatywnych na podstawie kryteriów formalnych widzi Verona w rozwiązaniu tego problemu przez instrukcję dla obszaru językowego niemieckiego. Według tej instrukcji ciało zbiorowe nie jest autorem dzieła, bowiem termin „autor” (Verfasser) odnosi się w języku niemieckim tylko do autora indywidualnego. Natomiast ciało zbiorowe może być sprawcą dzieła (Urheber), może je opłacać, wydawać, inspirować i w tym charakterze może w ściśle określonych przypadkach występować w haśle opisu.

Przedstawivszy te trzy metody podejścia do autorstwa korporatywnego Verona stwierdza, że są one nie tylko różne, ale nawet sprzeczne ze sobą. Metoda ściśle formalistyczna jest obecnie coraz mniej stosowana i nie ma przyszłości. Drogę do porozumienia międzynarodowego widzi więc autorka w kompromisie między dwiema pozostałymi metodami, w takiej interpretacji przepisów, która by w praktyce prowadziła do takich samych rozwiązań.

W dążeniu do znalezienia rozwiązań kompromisowych autorka przedstawia w dalszych wywodach, jak obecnie są katalogowane poszczególne rodzaje wydawnictw. Omawia kolejno: wydawnictwa o charakterze administracyjnym, dzieła (z zakresu nauki, techniki itp.) opracowane przez jedną osobę lub zespół i to niekoniecznie związane z instytucją sprawcą, dokumenty pochodzące od dygnitarzy świeckich i kościelnych (przemówienia, mowy, proklamacje itp.).

Na szczególną uwagę zasługują rozważania o stosowaniu autorstwa korporatywnego do wydawnictw ciągłych, przy czym autorka zaznacza, że bierze pod uwagę jedynie takie wydawnictwa, które są wydawane przez ciało zbiorowe lub w jego imieniu, nie zaś takie, w których ciało zbiorowe występuje w roli handlowego wydawcy. Źródło rozbieżności, jaka istnieje w wyborze hasła dla wydawnictw ciągłych (pod tytułem czy pod nazwą ciała zbiorowego) tkwi w samym pojęciu „wydawnictwa ciągłe”, które obejmuje: gazety, czasopisma, studia, rozprawy, sprawozdania, wydawnictwa seryjne. Opinie na temat wyboru hasła dla tych wydawnictw dotyczą następujących zagadnień: 1) jest sprawą sporną, czy wydawnictwo periodyczne może

mieć w ogóle autora; 2) najlepszy sposób identyfikacji wydawnictwa polega na katalogowaniu go pod tytułem; 3) opisywanie wydawnictw ciągłych pod tytułem może stwarzać użytkownikowi wiele trudności, gdyż tytuły wielu wydawnictw rozpoczynają się od nazw rodzajowych (np. sprawozdania, studia, rozprawy itp.); 4) wydawnictwa związane z działalnością ciała zbiorowego i takie, w których tytuły występuje jego nazwa, należy traktować odmiennie od wypadków, gdy ciało zbiorowe pełni rolę wydawcy, inspiratora itp.; 5) pod nazwą ciała zbiorowego należy opisywać wydawnictwa, których tytuł stanowi nazwa rodzajowa. Zagadnienia te zahażają i o pojęcie autorstwa i o kryteria formalne. Autorka stwierdza, że te różne podejścia do zagadnienia katalogowania wydawnictw ciągłych nie zostały w uchwałach ICCP ujęte jasno i wyczerpująco i dlatego nie są uwzględnione w instrukcjach opracowanych już po ICCP. Główny powód rozbieżności występujących w przebadanych przez autorkę materiałach widzi ona w braku powszechnie przyjętego pojęcia autorstwa korporatywnego. Uważa, że ponieważ proponowana przez nią definicja tego pojęcia jest oparta na twórczej lub organizacyjnej działalności ciała zbiorowego i nie uwzględnia żadnego kryterium formalnego, nie może ona mieć z reguły zastosowania do wszystkich wydawnictw ciągłych. Można zgodnie z nią opisywać sprawozdania administracyjne itp. publikacje zwarte i ciągłe, które są dziełem ciała zbiorowego, natomiast większość wydawnictw ciągłych winno się opisywać pod tytułem. Zasada ta jest jej zdaniem łatwa, nie wymaga interpretacji i jest stosowana przez wiele bibliotek specjalnych. Przemawia za nią i to, że w literaturze zawodowej wydawnictwa ciągle, szczególnie czasopisma, cytuje się pod tytułami oraz że stosuje się tę zasadę także w wielu pomocach informacyjnych dla wydawnictw ciągłych (np. *World List of Scientific Periodicals*). Niestety, wyniki przeprowadzonej przez autorkę analizy nie wróżą, aby w praktyce istniała możliwość kompromisowego pogodzenia różnych tradycji.

Autorka stosuje proponowaną przez siebie definicję autorstwa korporatywnego w katalogowaniu konstytucji i statutów państwowych (charter) uznając władze terytorialne za autora tych dokumentów mimo braku po temu mocnej podstawy teoretycznej. Zaznacza, że stosowanie tej zasady nie może dotyczyć wszystkich władz terytorialnych bez względu na tło historyczne. Pod nazwą władzy terytorialnej można opisywać tylko takie konstytucje, które są ogłaszane dla terytorium rządzonego przez tę władzę. Dla uzgodnienia przepisów międzynarodowych, uznając państwo jako autora konstytucji, należałoby zalecić stosowanie tytułów formalnych w języku danej władzy terytorialnej.

Takie samo rozwiązanie jak dla konstytucji widzi Verona w wyborze hasła dla budżetów itp. aktów finansowych. A więc hasło powinno zawierać nazwę władzy terytorialnej oraz tytuł formalny.

W odróżnieniu od wielu instrukcji i bibliografii narodowych, które w taki sam sposób jak konstytucje traktowały ustawy itp. akty prawne, przyjmując za hasło nazwę władzy terytorialnej, opowiada się autorka za opisywaniem tego rodzaju dokumentów pod tytułem właściwym. Biorąc bowiem za punkt wyjścia proponowaną definicję uważa, że istnieją uzasadnione różnice w traktowaniu konstytucji w porównaniu z innymi prawami. Autorstwo aktów prawnych jest złożone: stanowi rezultat procesu ustawodawczego, w którym trudno jest odszukać rzeczywistego autora. Może nim być człowiek, komisja albo urzędnik organu wykonawczego. W przeciwnieństwie do konstytucji większość ustaw jest dyskutowana i poprawiana przez znawców przedmiotu, a nie przez szerokie kręgi społeczeństwa. Ponadto ustawa obowiązująca na danym terytorium może też być przyjęta dla innego. Czy należałoby wówczas przyjąć autorstwo oryginału? Wystąpiłyby też trudności w opisywaniu ustaw państw, które w procesie historycznym powstały z rozpadu innych, np. w przypadku Austro-Węgier; to samo dotyczy wielu świeżo powstałych krajów

Azji czy Afryki. Opisywanie ustaw pod tytułem właściwym eliminuje tego rodzaju trudności.

Wobec różnorodności praktyk stosowanych w różnych krajach w katalogowaniu traktatów, autorka nie widzi możliwości, aby w celu międzynarodowego ujednoczenia przepisów można było dla tego rodzaju dokumentów zaproponować hasła korporatywne. Pozostaje jako jedyny sposób katalogowanie ich pod tytułem właściwym.

W rozważaniach nad katalogowaniem dzieł liturgicznych autorka stwierdza, że różnorodność metod stosowanych przy ich opisywaniu ma prawdopodobnie źródło w pochodzeniu tych dzieł. Ponieważ do dzieł liturgicznych nie można zastosować definicji autorstwa korporatywnego, Verona uważa, że należy je opisywać pod tytułem. Dla międzynarodowego ujednoczenia przepisów byłoby to rozwiązanie najwłaściwsze. Przy tytułach homonimicznych, w celu ułatwienia identyfikacji, można by dodawać do hasła jako dopowiedzenie nazwę odnośnego kościoła.

Rozdział trzeci poświęcony jest zagadnieniu współautorstwa dokumentu sporządzonego przez kilka ciał zbiorowych. Zdaniem Verony, uchwała ICCP § 10.2 odnosząca się do autorów indywidualnych (opis pod nazwą pierwszego autora, jeśli jest ich dwóch lub trzech, powyżej tej liczby — pod tytułem) powinna mieć zastosowanie i do ciał zbiorowych.

Część drugą swej pracy rozpoczyna autorka ogólnymi uwagami o formie hasła korporatywnego. Zajmuje się najpierw zagadnieniem, czy hasłem ujednoczonym powinna być nazwa oficjalna ciała zbiorowego, czy też nazwa najczęściej występująca w jego wydawnictwach. Opowiada się za uchwałą ICCP § 9.4, a więc za nazwą spotykaną najczęściej, ponieważ ułatwi to pracę katalogującemu, który nie będzie musiał szukać w źródłach informacyjnych nazwy oficjalnej.

Najbardziej złożone jest zagadnienie, w jakim języku powinno się podawać hasło korporatywne. W praktyce stosuje się bowiem oryginalny język danego ciała zbiorowego bądź tłumaczenie na język kraju ośrodka katalogującego. Uchwały ICCP nie wypowiadają się w tej kwestii wyraźnie. Za sformułowanie § 9.4 można jedynie wnosić, że chodzi tu o język oryginalny, jakim się ciało zbiorowe posługuje. Dla porozumienia międzynarodowego jest to jedyne, zdaniem Verony, właściwe rozwiązanie, które jednak nie usunie wszystkich trudności (np. gdy w katalogowanym dziele nazwa ciała zbiorowego występuje w tłumaczeniu czy przy też nazwach instytucji międzynarodowych lub ciał zbiorowych krajów wielojęzycznych. Autorka sygnalizuje także trudności, jakie wystąpią w katalogach sporządzanych w innych alfabetach niż łaciński. Wtedy tłumaczenie nazwy jest konieczne. Zwykle jednak biblioteki krajów używających takich alfabetów prowadzą oddzielne katalogi dla dzieł pisanych różnymi alfabetami.

Trzecim zagadnieniem ogólnym dotyczącym formy hasła korporatywnego jest metoda stosowania zamiast nazwy ciała zbiorowego występującej najczęściej w jego wydawnictwach, różnej od niej nazwy konwencjonalnej (jako najbardziej znanej) lub zmodyfikowanej (jako łatwiejszej do zapamiętania). Uchwała ICCP § 9.43 aprobuje w drodze wyjątku używanie takich nazw. Na podstawie przykładów zaczerpniętych z różnych instrukcji autorka wykazuje, jakie trudności dla użytkownika międzynarodowego stwarza posługiwanie się nazwami konwencjonalnymi, które w różnych krajach powstają w rozmaity sposób. Na przykład na początku hasła umieszcza się w jednych krajach nazwę rodzajową ciała zbiorowego (np. uniwersytet), a w innych krajach — nazwę jego siedziby. Podobne trudności występują przy stosowaniu wszelkiego rodzaju zmian, np. inwersji lub skracania nazwy.

Doświadczenie dowodzi, że różne instrukcje przyznają walor mnemotechniczny różnym wyrazom; zależy to nie tylko od zwyczajów przyjętych w katalogowaniu, ale i od języka. Toteż jedyną drogą do międzynarodowego ujednoczenia przepisów

jest — zdaniem autorki — podawanie nazw ciał zbiorowych w ich pełnej najczęściej używanej formie z zachowaniem oryginalnego porządku ich elementów. Powinno się jedynie opuszczać rodzajniki rozpoczynające nazwę oraz przymiotniki odnoszące się do przywilejów królewskich, o ile tego rodzaju opuszczenia są możliwe ze względów gramatycznych i nie powodują zredukowania nazwy ciała zbiorowego do nazwy rodzajowej. W zupełności nie da się uniknąć akronimów, ale ich używanie powinno się ograniczyć tylko do takich, które są lepiej znane od pełnych nazw.

Za słuszne uznaje autorka zalecenie ICCP § 9.45, aby przy zmianach nazwy ciała zbiorowego w następujących po sobie okresach hasło ujednolicone dla danego ciała stanowiły jego kolejne nazwy. Uchwała ta jest wprawdzie przeciwieństwem zasady obowiązującej przy zmianach nazwy autora indywidualnego, ale ten sposób katalogowania jest stosowany przez wiele instrukcji. Powinno się go przyjąć i w praktyce międzynarodowej.

Rozróżnianie za pomocą okreśników kilku ciał zbiorowych o takich samych nazwach stanowi przedmiot zalecenia ICCP § 9.46. W praktyce, spośród takich okreśników, którymi mogą być nazwy państw lub prowincji, data założenia ciała zbiorowego lub nazwa jego siedziby, najczęściej występuje ostatnia. Bywa ona traktowana jako niezbędny element nazwy, ważny dla identyfikacji ciała zbiorowego lub jako okreśnik charakteryzujący przy nazwach homonimicznych. Występuje w różnych formach: przymiotnikowej lub rzeczownikowej, a wtedy w różnych miejscach nazwy ciała zbiorowego: na jej początku, w środku lub na końcu. Ponieważ trudno jest stwierdzić, czy nazwa siedziby występująca na końcu nazwy ciała zbiorowego stanowi jej integralną część, czy też została dodana dla celów identyfikacyjnych w formie okreśnika, w praktyce międzynarodowej byłoby pożądane — zdaniem autorki — traktować ją zawsze jako określenie.

Wśród spraw wymagających rozwiązania międzynarodowego wyróżnia Verona: 1) znormalizowanie sposobu przestankowania w obrębie hasła ujednoliconego, gdyż stosowane obecnie różne znaki i symbole dla oddzielenia takich samych elementów hasła sprawiają trudności przy szeregowaniu opisów i nieraz mylą użytkownika, 2) opracowanie międzynarodowego systemu zamiany znaków różnych alfabetów; z istniejących dwóch systemów takiej zamiany — transkrypcji i transliteracji — autorka opowiada się za drugą, która umożliwia konwersję znaków przetransliterowanych. Podkreśla, że potrzeba powszechnie uznanego systemu transliteracji występuje nawet w takich bibliotekach, które prowadzą oddzielne katalogi dla dzieł pisanych różnymi alfabetami.

Przechodząc do zagadnień szczegółowych dotyczących formy hasła korporatywnego Verona omawia najpierw problemy występujące w nazwach władz terytorialnych. Przyjmuje dla nich definicję z instrukcji dla obszaru językowego niemieckiego: władze terytorialne to: a) ciała zbiorowe pełniące na pewnym terytorium funkcje rządowe pełne lub ograniczone bądź pretendujące do ich pełnienia (państwa, państwa federalne, kantony), b) regionalne lub lokalne jednostki administracyjne tych państw: prowincje, dystrykty, departamenty, obwody, gminy.

Autorka wykazuje sprzeczności w ICCP (§§ 9.44, 9.4, 9.43) w postanowieniach dotyczących wyboru właściwej formy nazwy terytorium (oficjalnej, najczęściej występującej lub konwencjonalnej).

Odrębny problem stanowi forma językowa nazwy terytorium. Zalecenia ICCP § 9.43 (o języku normalnie używanym w katalogu) i § 9.44 (o języku najlepiej odpowiadającym użytkownikom katalogu) godzą w dążenie do ujednolicenia haseł w katalogach. Na IMCE podkreślano potrzebę używania oryginalnej formy językowej dla wszystkich władz terytorialnych. I słuszności tej zasady nie obala fakt, że wobec różnych systemów transliteracji przyjęcie form oryginalnych nie doprowadzi do kompletnego międzynarodowego ujednolicenia.

Innych jeszcze trudności w katalogowaniu przysparzają nazwy władz terytorialnych rozpoczynające się od przymiotników. Autorka uważa, że dla celów międzynarodowych byłoby wskazane używanie w hasłach pełnej nazwy oficjalnej. Natomiast w wypadkach, gdy nazwa oficjalna rozpoczyna się od nazwy rodzajowej określającej typ władzy, należałoby stosować inwersję, np. Katowickie, Województwo. Zaznacza przy tym, że sposób ten nie powinien dotyczyć nazw geograficznych złożonych z wielu słów.

W wyborze hasła korporatywnego dla wydawnictw ciał podporządkowanych występują według autorki następujące problemy: 1) jakie ciało zbiorowe uważa się za podporządkowane a jakie za niezależne; 2) czy o wyborze hasła ma decydować rodzaj funkcji, jaką ciało podporządkowane pełni w strukturze ciała zbiorowego, czy też charakter jego nazwy. Od rozwiązania tych zagadnień zależy, czy hasłem będzie nazwa ciała nadrzędnego, czy też nazwa ciała podporządkowanego. Autorka stwierdza, że uchwały ICCP w tej dziedzinie spotkały się w praktyce z bardzo różną interpretacją. Zdaniem Verony zawsze, gdy jest to tylko możliwe, należy dla ciał podporządkowanych wybierać hasła bezpośrednie. W wypadkach wątpliwych do nazwy ciała podporządkowanego można dodawać w formie dopowiedzenia nazwę ciała nadrzędnego, co — chociaż niezgodne z uchwałą ICCP § 9.61 — byłoby pożyteczne, zwłaszcza w nazwach homonimicznych.

W wypadkach wielostopniowej struktury ciała zbiorowego (gdym autorem wydawnictwa jest ciało podporządkowane niższego stopnia, zależne od innego ciała podporządkowanego), opowiada się autorka przeciw hierarchicznej budowie hasła korporatywnego (uwzględniającej wszystkie kolejne ciała podporządkowane). Uważa, że bardziej właściwa jest prostsza budowa hasła, które powinno się składać z nazwy ciała nadrzędnego i z nazwy ciała podporządkowanego najniższego stopnia.

Wiele uwagi poświęca autorka organom władz terytorialnych, które sprawują wiele trudności przy wyborze hasła. Istnieją organy władzy, za których pośrednictwem władza państwowa pełni swe funkcje, ale istnieją również instytucje zależne od tej władzy, przez nią finansowane i kontrolowane, np. instytucje naukowe, banki, szpitale. O ile dla pierwszych właściwe są hasła pośrednie, o tyle dla drugich — raczej bezpośrednie. Autorka wykazuje jednak trudności w przyjęciu jednoznacznego kryterium różnicowania tych dwóch rodzajów organów. Przewidziane w ICCP kryteria: funkcji i formy nazwy są niewystarczające w tych przypadkach. Wobec tego należy wybrać jedno z rozwiązań: albo wszystkie ciała zbiorowe zależne od władzy terytorialnej, bez względu na funkcję jaką pełnią, będą otrzymywały hasła pośrednie (nazwy ich wystąpią jako podhasła obok nazwy władzy terytorialnej), albo wszystkie będą otrzymywały hasła bezpośrednie. Verona wypowiada się za drugim rozwiązaniem. Organy władz terytorialnych nie różnią się od innych ciał podporządkowanych i powinno się je traktować podobnie. Tę propozycję należy poddać dyskusji na forum międzynarodowym.

Terminem „konferencja” określa autorka wszelkiego rodzaju spotkania, kongresy, sympozja, niezależnie od terminu użytego w nazwie spotkania. Za ciało zbiorowe jest uważana konferencja wtedy, gdy ma nazwę zbiorową. Pod tą nazwą są na ogół zawsze opisywane jej sprawozdania. W celu ujednolicenia przepisów byłoby pożądane, aby cechy charakterystyczne dodawane do nazwy konferencji (liczba, rok, miejsce, nazwa ciała zbiorowego) były podawane w tej samej kolejności.

W sposobach opracowania materiałów z konferencji występują następujące zagadnienia kolejno omawiane przez autorkę:

1) Traktowanie konferencji jako ciał podporządkowanych w przypadkach, gdy konferencja nie ma własnej nazwy wyróżniającej i konieczne jest dodanie nazwy ciała zbiorowego organizującego konferencję;

- 2) Zagadnienie konferencji, które obok własnej nazwy mają drugą nazwę odnoszącą się do serii konferencji. Autorka opowiada się za opisywaniem ich pod poszczególnymi nazwami konferencji;
- 3) Sprawa konferencji dyplomatycznych, nie mających własnych nazw i opisywanych pod hasłami konwencjonalnymi formułowanymi w języku, którym posługuje się ośrodek katalogujący. Chociaż godzi to w dążenie do międzynarodowego ujednoczenia przepisów, autorka sądzi, że hasel konwencjonalnych nie da się w tym przypadku uniknąć;
- 4) Tworzenie sztucznych nazw dla takich konferencji, które nie mają własnych nazw. Verona uważa, że stosowanie takiej metody byłoby sprzeczne z uchwałą ICCP § 9.1 wymagającą, aby ciało zbiorowe dla celów katalogowych miało nazwę zbiorową.

Autorka stwierdza, że dla ujednoczenia katalogowania sprawozdań z konferencji dużą przeszkodę stanowią rozmaite sposoby ich opisywania: pod tytułem właściwym, pod nazwą organizującego ciała zbiorowego, pod hasłami formalnymi (jak np. kongresy, konferencje). Najlepsze rozwiązanie wg Verony to przyjęcie zasady autorstwa korporatywnego dla tych konferencji, które mają własną nazwę.

Omówiono tutaj tylko ogólnie najważniejsze problemy autorstwa korporatywnego, które Verona w swej pracy traktuje szczegółowo i bardzo wnikliwie. Studium jej powstało w intencji stworzenia podstaw dla międzynarodowego ujednoczenia przepisów w tej dziedzinie i w większości przypadków wskazuje drogę, która do tego celu prowadzi. Autorka nie pomija jednak problemów, dla których nie widzi właściwego rozwiązania, gdyż na przeszkodzie stoją różnice w podejściu do teorii katalogu alfabetycznego, dawne zakorzenione tradycje, bariery językowe. Ponadto wykazuje, jak wiele jeszcze zagadnień wymaga badań w zespołach różnych specjalistów. Praca Verony — będąc bogatym źródłem wiedzy o problemach autorstwa korporatywnego — stanowić może wielką pomoc dla wszystkich pracujących nad zagadnieniami katalogu alfabetycznego.

Wanda Sokołowska

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA I WYDAWNICTW INFORMACYJNYCH KRAJOWYCH

Ukazał się trzeci numer z serii *Prace Instytutu INTE*. Jest to publikacja pt. *Uniwersalny format zapisu danych bibliograficznych na nośniku maszynowym* [1]. Przedstawia ona projekt uniwersalnego formatu zapisu danych bibliograficznych oparty na amerykańskim formacie MARC i dostosowany do wymagań krajowych. Może być wykorzystany dla zapisu następujących typów dokumentów: wydawnictw zwartych i ciągłych, patentów, norm, map i planów oraz literatury firmowej. W opublikowanym projekcie przedstawiono założenia ogólne pracy, definicje terminów użytych w książce oraz zasady rozmieszczenia danych na nośniku maszynowym wraz ze szczegółowymi opisami wszystkich pól rekordu. Projekt formatu posłuży też jako podstawa prac nad polską normą na format do wymiany danych bibliograficznych na taśmie magnetycznej.

W Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej opracowano nowe wydanie *Poradnika pracownika informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej* [2]. Składa się on z trzech części. Pierwsza, którą można by nazwać teoretyczną, zawiera 6 artykułów. Są to prace na temat: zadań i perspektyw rozwoju inte (Euge-

niusz Zwolański), organizacji systemu inte w Polsce (Andrzej Pietrzak, Henryk Barczak, Tadeusz Kelus, Jerzy Klauze, Mirosława Kocięcka, Anna Lech i Antoni Sawicki), kształcenia kadr dla informacji inte (Janina Czaplińska, stan informacji w wybranych krajach socjalistycznych i kapitalistycznych (Edmund Szubert), współpracy międzynarodowej w dziedzinie inte (Florian Atkonis). Część druga poświęcono organizacji i technice działalności informacyjnej, a więc: pierwotnym i pochodnym źródłom informacji (artykuły Kazimierza Podhorskiego i Elżbiety Brandalskiej), językom informacyjno-wyszukiwawczym (Eugeniusz Scibor), automatyzacji i mechanizacji procesów informacyjnych (Stanisław Kalisiak i Ludomir Sawicki), reprografii (Zbigniew Klawender), potrzebom użytkowników informacji (Helena Zeglicka) oraz celom i formom rozpowszechniania informacji (Zygmunt Majewski). W części trzeciej zamieszczono wykazy: 1) instytucji posiadających ośrodki inte, 2) najważniejszych aktów normatywnych dotyczących inte, 3) placówek zajmujących się opracowywaniem i rozpowszechnianiem informacji patentowej.

Materiał zgromadzony w skrypcie opracowanym przez Annę Czekajewską-Jędrusik i Annę Sitarą [3] ma przede wszystkim stanowić pomoc dla studentów kierunku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Skrypt zawiera 12 prac dotyczących współczesnych zagadnień teorii bibliografii, przetłumaczonych z literatury fachowej siedmiu krajów. Czechosłowację reprezentują trzy prace; dwie z nich — Jaroslava Drtiny i Jiřígo Kábrta odnoszą się do terminologii i miejsca bibliografii w klasyfikacji nauk, trzecia — Andreja Riško — omawia stan i perspektywy bibliografii słowackiej. Louise-Noëlle Malclès (Francja) definiuje pojęcie i określa zakres bibliografii. Na temat bibliografii w systemie informacji piszą Gerhard Pomassl i Gottfried Rost (NRD). Kształtowanie się pojęcia bibliografii w ważniejszych ośrodkach europejskich i amerykańskich na przestrzeni XIX i XX w. jest tematem artykułu Rudolfa Bluma (RFN). Roger Greer ze Stanów Zjednoczonych daje charakterystykę bibliografii narodowych i księgarskich. Dokumentacją i jej użytkownikami zajmuje się Jesse H. Shera — również Amerykanin, a definicją bibliografii — Roy Stokes z Anglii. Najliczniejszą grupę w omawianej publikacji stanowią prace autorów radzieckich; każda z tych prac przedstawia zagadnienia bibliografii w innym aspekcie, i tak: Ja. V. Buchsztab daje definicję pojęcia; o związkach bibliografii, bibliotekarstwa i informacji naukowej pisze G. P. Fonotow, a I. W. Gudowszczykowa o korelacjach bibliografii „patriotyków”, bibliografii narodowej i krajoznawczej. Problemem periodyzacji historii bibliografii zajmuje się Konstantin R. Simon. Dobór tekstów dokonany przez A. Czekajewską-Jędrusik i A. Sitarą stanowił ma prezentację charakterystycznych w świecie poglądów i prowadzić do uwidocznienia aktualnego stanu i kierunków rozwoju bibliografii jako nauki.

Praca Józefa Szockiego [4] zamieszczona w dziele zbiorowym pt. *Kultura na Dolnym Śląsku* przedstawia rozwój bibliotek publicznych i czytelnictwa na tym terenie w trzydziestoleciu powojennym. W działalności bibliotek autor wyodrębnił trzy etapy rozwojowe: lata 1945-1948, 1949-1958 i 1959-1974. W tych ramach omówił sieć bibliotek, strukturę księgozbiorów, udostępnianie i formy upowszechniania czytelnictwa, krąg użytkowników i wykorzystanie zbiorów. Uzupełnienie tekstu stanowią liczne tablice statystyczne.

Po piętnastoletniej przerwie ukazał się kolejny tom *Drukarzy dawnej Polski od XV do XVIII wieku* [5] pod redakcją Alodii Kaweckiej-Gryczowej. Jest to część pierwsza tomu trzeciego. Obejmuje zasięgiem terytorialnym Wielkopolskę. Tomy wydane poprzednio dotyczyły: Pomorza (t. 4 wydany w 1962 r.), Wielkiego Księstwa Litewskiego (z. 5 wydany w 1959 r.) oraz Małopolski — Ziemi Ruskich (z. 6 wydany w 1960 r.). W pierwotnym zamiśle wspomniany tom miał obejmować oprócz

Wielkopolski także Mazowsze z Podlasiem, jednak ze względu na ogrom materiału postanowiono rozdzielić tom na dwie części. Omawiana część uwzględni ponad 200 haseł: nazw drukarń, nazwisk właścicieli i pracowników oficyn, ośrodków drukarskich (miejscowości). W kompozycji treściowej poszczególnych opracowań autorzy: Alodia Kawecka-Gryczowa, Krystyna Korotajowa i Jan Sójka trzymają się wcześniej ustalonego schematu (nakreślonego w zeszycie 5 *Drukarzy*); równie konsekwentnie w stosunku do poprzednich tomów stosują układ abecadłowy haseł. Zrząd właściwy poprzedzony jest wykazem artykułów oraz chronologicznym wykazem drukarń wielkopolskich. Na końcu każdego hasła podano wykaz źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. Bogaty materiał ilustracyjny obrazuje osiągnięcia oficyn działających na terenie Wielkopolski. Czekamy teraz na opublikowanie części drugiej tomu 3 — poświęconej drukarstwu mazowieckiemu oraz opracowanie tomów 1 i 2 mających obejmować Małopolskę i Śląsk.

Zeszyt 3/4 za 1976 r. *Roczników Bibliotecznych* [6] otwiera obszerna rozprawa Anny Lewickiej-Kamińskiej na temat XV-wiecznej oficyny drukarza znanego jako typograf *Kazań* papieża Leona I, z katalogiem druków tej oficyny i reprodukcjami inkunabułów. Janina Czerniatowicz zajmuje się, jak zawsze, drukarstwem greckim; tym razem pisze o ośrodkach tego drukarstwa z XVI i XVII w. na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej. Józef Mandziuk kontynuuje badania nad historią biblioteki parafialnej w Nysie, analizując zawartość jej księgozbioru. W tym samym zeszycie Stefan Rosołowski omawia kulturę umysłową wojska polskiego l. 1832-1864. Historią bibliotek więziennych zajmuje się Aleksandra Chwastek. Czytelnictwo ludowe w Wielkim Księstwie Poznańskim w I połowie XIX w. to temat artykułu Haliny i Szymona Molendów oraz Mieczysława Sierackiego. Fachowe czasopismo drukarskie *Praca*, wychodzące we Lwowie w 1878 r., omawia Hanna Tadeusiewicz. O współpracy bibliotek w zakresie wypożyczania międzybibliotecznego w okresie międzywojennym pisze Maria Eljasz. Hanna Maciejewska ukazuje historię i działalność Biblioteki Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Problemy ochrony ksiązek przed kradzieżą porusza praca Zofii Walczy. Polonica rękopiśmienne z bibliotek włoskich przedstawia Jerzy Starnawski. Adam Wróblewski opracował materiały dotyczące bibliotek szkół wyższych za rok 1974. Zeszyt zawiera też oprócz recenzji obszernie sprawozdanie z Międzynarodowej sesji naukowej zorganizowanej w Warszawie i Krakowie z okazji 500-lecia sztuki drukarskiej w Polsce, pióra Marii Scieborą. Do zeszytu dołączono w postaci wkładki bibliografię zawartości *Roczników Bibliotecznych* za l. 1957-1976, opracowaną przez Marię Rotterową. Spis obejmuje 696 pozycji w układzie działowym z indeksami: autorów i recenzentów; osób, instytucji i miejscowości; dzieł recenzowanych.

W 13 zeszycie *Pamiętnika Biblioteki Kórnickiego* [7] znajdziemy m.in. artykuł Marceliego Kosmana przedstawiający genezę powstania tego czasopisma, analizę materiału zawartego w dotychczas wydanych zeszytach oraz dalsze plany wydawnicze. Następnie Ryszard Marciniak i Jacek Wiesiołowski omawiają zasoby rękopiśmienne Biblioteki Kórnickiej i ich wykorzystanie. O bibliotekarzu kórnickim — Janie Nepomucenie Romanowskim pisze Stanisław Kazimierz Potocki. Recepcję twórczości Stanisława Orzechowskiego w drugiej połowie XVIII i pierwszej połowie XIX wieku przedstawia Bogumiła Kosmanowa. Sylwetkę Mieczysława Leitgebęra, księgarza i wydawcy poznańskiego prezentuje Irena Kandulska. W dziale materiałów Dobrochna Bołewska przedstawiła listy Tytusa Działyńskiego do Friedricha Adolfa Eberta, a Michał Muszyński opublikował zbiór proveniencji poloników XVI w. ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej, stanowiący cenne uzupełnienie do *Katalogu Biblioteki Kórnickiej* Kazimierza Piekarskiego.

Czterotomowa *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami kraju*, opracowana przez Jana Kowalika [8] notuje 3902 tytuły poloników z 60 krajów, opublikowane w l. 1939-1973. Układ bibliografii jest alfabetyczny, opis — szczegółowy. Na końcu każdego tomu umieszczono po 3 indeksy: rzeczowy, nazwisk redaktorów i miejsc wydania, zredagowane przez Stanisława Draganowskiego. Nie wydaje się to rozwiązaniem najszcześniejszym; dogodniejsze dla użytkownika byłyby indeksy zbiorcze dla wszystkich tomów.

Od lipca 1977 r. obowiązuje stosowanie kilku nowych norm. Dwie z nich opracowano w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Przedmiotem PN-76/N-01207 [9] jest międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN) nadawany wydawnictwom ciągłym publikowanym w Polsce. Do przestrzegania normy są zobowiązane m.in. ośrodki działalności bibliograficznej, bibliotecznej i informacyjnej. Norma przedstawia części składowe ISSN i umiejscowienie ISSN w wydawnictwie ciągłym. Druga norma — PN-76/N-01220 [10] dotyczy zasad opracowywania informatorów o bibliotekach i ośrodkach informacji. Norma określa kryteria doboru materiałów, budowę informatora, elementy opisu oraz rodzaje indeksów. Kolejne trzy omówione poniżej normy powstały w Instytucie Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. PN-76/N-09010 [11] dotyczy dwuliterowych i trzyliterowych kodów stosowanych do oznaczania nazw krajów przy opracowywaniu i wymianie informacji, zwłaszcza na nośnikach maszynowych. Załącznikiem do normy jest *Wykaz alfabetyczny nazw krajów w języku polskim i angielskim wraz z kodem dwuliterowym i trzyliterowym*. Następne normy PN-76/N-01175 [12] i PN-76/N-01184 [13] dotyczą techniki mikrofilmowej. Pierwsza poświęcona jest pakowaniu i przechowywaniu mikrofilmów czarno-białych zwojowych i odcinkowych na błonach 16 i 35 mm. Druga dotyczy podziałek odwzorowania, stosowanych przy wykonywaniu mikroform i powiększeń z mikroform.

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. *Uniwersalny format zapisu danych bibliograficznych na nośniku maszynowym. Projekt dla potrzeb SINTO*. Warszawa: Instytut INTE 1977, 266 s.
2. *Poradnik pracownika informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1977, 418 s. Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej.
3. *Teoretyczne problemy bibliografii współczesnej. (Wybór tekstów z literatury obcej)*. [Oprac.] Anna Czekańska-Jędrusik, Anna Sitarska. Warszawa: Wydawnictwa UW 1977, 226 s. Uniwersytet Warszawski. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej.
4. Józef Szocki: *Tendencje i kierunki w działalności bibliotek Dolnego Śląska w latach 1945-1974*. W: *Kultura na Dolnym Śląsku*. Warszawa 1977, s. 379-419.
5. *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. T. 3 cz. 1: *Wielkopolska*. Oprac. Alodia Kawecka-Gryczowa, Krystyna Korotajowa, Jan Sójka. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN 1977, XV, 305 s.
6. *Roczniki Biblioteczne*. 1976 R. 20 z. 3/4. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1977 s. 495-1005.
7. *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*. Z. 13. Poznań: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN 1977, 275 s.
8. Jan Kowalik: *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami Kraju od września 1939 roku*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski 1976, 4 †

9. PN-76/N-01207 *Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN).*
10. PN-76/N-01220 *Informatory o bibliotekach i ośrodkach informacji.*
11. PN-76/N-09010 *Kody nazw krajów. Kody literowe.*
12. PN-76/N-01175 *Technika mikrofilmowa. Mikrofilm czarno-biały 16 mm i 35 mm. Pakowanie i przechowywanie.*
13. PN-76/N-01184 *Technika mikrofilmowa. Podziałki odwzorowania.*

Alicja Olejnik

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1978 1

KRONIKA KRAJOWA

PAŃSTWOWA RADA BIBLIOTECZNA

Dnia 27.10.1977 r. odbyło się posiedzenie plenum a następnie Prezydium Państwowej Rady Bibliotecznej. Porządek dzienny obrad PRB obejmował: Stan aktualny i perspektywy rozwojowe bibliotek naukowych resortu rolnictwa ze specjalnym uwzględnieniem Centralnej Biblioteki Rolniczej oraz działalności bibliotek w PGR-ach; sytuacja bibliotekarzy bibliotek publicznych; stosowanie instrukcji o ewidencji zbiorów materiałów bibliotecznych; projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie dalszego rozwoju bibliotek; ogólne założenia programowe i organizacyjne narodowego zasobu bibliotecznego.

WSPÓLPRACA MIĘDZYNARODOWA

Dnia 29.4.1977 r. podpisano w Berlinie umowę o współpracy między Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich i Stowarzyszeniem Bibliotek Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Bibliotheksverband der Deutschen Demokratischen Republik). Umowa przewiduje kontakty o charakterze naukowym i fachowym, udział w zjazdach i konferencjach, wymianę doświadczeń, materiałów informacyjnych itp. Zarządy Główne zobowiązały się do stworzenia optymalnych warunków dla bezpośredniego współdziałania bibliotek oraz organów terenowych obydwu stowarzyszeń.

I OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA BIBLIOTEKARZY-KARTOGRAFÓW

W dniach 7-8.10.1977 r. odbyła się w sali ZAIKS-u w Warszawie I Ogólnopolska konferencja bibliotekarzy-kartografów, na której przedstawiono następujące referaty: Ogólnopolski zbiór kartograficzny (dr Bogusław Krassowski); Uwagi w sprawie centralnego zbioru kartograficznego (dr Konrad Zawadzki); Problemy gromadzenia zbiorów kartograficznych w Bibliotece Narodowej (mgr Wanda Piusińska); Zbiory kartograficzne Centralnej Biblioteki Wojskowej (mgr Anna Stawska); Automatyzacja katalogów polskich zbiorów kartograficznych (mgr Edward Schnayder); Komunikat o rejestracji wydawnictw kartograficznych w bibliografii narodowej (mgr Helena Grabowska-Warzecha). Następnego dnia odbyło się zebranie Sekcji Bibliotek Kartograficznych przy Zarządzie Głównym SBP, podczas którego wybrano zarząd Sekcji. Odbyło się też otwarcie wystawy pt. „Polska na starych mapach”.

SESJA NAUKOWA INSTYTUTU BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UW

W dniach 28-29.10.1977 r. odbyła się sesja naukowa nt. „Główne kierunki prac naukowych i dydaktycznych Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego”. Została ona zorganizowana z okazji 25-lecia działal-

ności Instytutu oraz 10-tej rocznicy śmierci prof. dra Aleksandra Birkenmajera, pierwszego kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa UW. Podczas sesji wygłoszono następujące referaty: Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej — 25 lat historii, kierunki rozwoju (doc. dr Anna Czekańska-Jędrusiak); Założenia systemowych badań funkcjonalnych i strukturalnych odrębności bibliotek a plany realizacji SINTO (dr Anna Sitarska); Funkcja biblioteki szkolnej we współczesnej dydaktyce (dr Aleksandra Niemczykowa); Z problematyki potrzeb czytelniczych (dr Zdzisława Brzozowska); Badania nad dziejami książki XIX i XX w. w działalności Instytutu (dr Marianna Mlekicka); Aleksandra Birkenmajera koncepcja historii książki (doc. dr hab. Barbara Bieńkowska); Wkład Aleksandra Birkenmajera do nowoczesnego bibliotekarstwa (dr Józef Wojakowski); Aleksander Birkenmajer jako historyk nauki (prof. dr hab. Jerzy Dobrzycki); Profesor Aleksander Birkenmajer — ze wspomnień ucznia (dr Janusz Kapuściak). O udziale prof. dra A. Birkenmajera w pracach IFLA mówiła prof. dr Helena Więckowska. Na zakończenie obrad głos zabrali jego uczniowie: dr Jan Sójka i mgr Tadeusz Zarzębski.

SESJA NAUKOWA BIBLIOTEK EKONOMICZNYCH

W dniach 19-20.9.1977 r. odbyła się w Poznaniu sesja naukowa bibliotek ekonomicznych. Organizatorami były: Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej w Poznaniu i Komisja Informacji Naukowej przy Oddziale PAN w Poznaniu. Otwarcia sesji dokonał prof. dr hab. Ryszard Domański. Wygłoszono następujące referaty: Krajowy system informacji w naukach społecznych (doc. dr Bronisław Ługowski); Rola centralnych bibliotek naukowych w systemie SINTO (mgr inż. Leszek Dec); Biblioteka SGPIS jako biblioteka centralna w dziedzinie nauk ekonomicznych (dr Hanna Uniejewska); System informacyjny sieci polskich bibliotek ekonomicznych (mgr Aleksandra Zabielska-Helle); Udział bibliotek specjalnych spoza sieci bibliotek głównych wyższych uczelni ekonomicznych w systemie informacyjnym tej sieci (mgr Małgorzata Klossowska); Organizacja informacji naukowej w zakresie nauk ekonomicznych w NRD (Hartmut Beyer, Lipsk); Optymalizacja organizacji informacji naukowej w bibliotece głównej wyższej uczelni ekonomicznej (dr Jan Sójka); Założenia polityki gromadzenia dokumentów w sieci bibliotek głównych wyższych szkół ekonomicznych (mgr Wilhelm Michniewicz); Polityka gromadzenia dokumentów w bibliotece specjalnej spoza sieci bibliotek głównych wyższych uczelni ekonomicznych. Na przykładzie Centralnej Biblioteki Statystycznej (mgr Andrzej Jopkiewicz); Organizacja informacji naukowej w sieci uczelnianej bibliotek specjalnych szkół wyższych środowiska krakowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem struktury filialnej sieci bibliotecznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie (mgr Teresa Jaskuła, mgr Maria Pęczalska); Obsługa informacyjna badań prowadzonych w wyższych uczelniach ekonomicznych (mgr Jolanta Marcinkowska, mgr Barbara Sobala); Automatyzacja ośrodka informacji naukowej z wykorzystaniem systemu wyszukiwania informacji SINFO 1300 (mgr inż. Janusz Rolecki).

PÓLSKO-RADZIECKIE SEMINARIUM

W dniach 19-21.10.1977 r. w Bibliotece Narodowej odbyło się polsko-radzieckie seminarium nt. „Badania literatury fachowej oraz form jej rozpowszechniania. Problemy — doświadczenia — wyniki”. Podczas obrad wygłoszono następujące referaty: Niektóre aspekty intensyfikacji wykorzystania literatury specjalistycznej (I. K. Kirpiczowa, ZSRR); Problemy czytelnictwa literatury fachowej i czynniki je warunkujące (G. Strausowa, Polska); Metody propagowania literatury specja-

litycznej w procesie pracy informacyjno-bibliograficznej bibliotek (E. W. Jenisz, ZSRR); Miejsce literatury fachowej w kształtowaniu wiedzy rolniczej wśród młodzieży wiejskiej (L. Wolff, S. Siekierski, Polska). Organizatorami seminarium były: Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej oraz Dział Bibliotekoznawstwa Państwowej Biblioteki Publicznej im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie.

KONFERENCJA NT. ROLI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH W UPOWSZECHNIANIU MUZYKI

W dniach 7-8.10.1977 r. odbyła się w Szczecinie ogólnopolska konferencja bibliotek publicznych. Organizatorami były: Sekcja Bibliotek Muzycznych SBP oraz Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Szczecinie. Tematem konferencji była rola biblioteki publicznej w wychowaniu estetycznym społeczeństwa poprzez muzykę. Wygłoszono następujące referaty: Główne problemy wychowania estetycznego w świecie współczesnym (Irena Wojnar); Upowszechnianie muzyki przez biblioteki publiczne PRL (Wiesława Dziechciowska); Z doświadczeń filii muzycznej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. E. Raczyńskiego w Poznaniu (Krzysztof Krawczyński); Doświadczenia i dorobek bibliotek publicznych NRD w upowszechnianiu muzyki (Isolde Unger, Berlin). Komunikaty o stanie pracy w zakresie popularyzacji muzyki podali przedstawiciele bibliotek wojewódzkich: Stanisława Giecwicz (Opole), Helena Krużycka (Zielona Góra), Bogumiła Perdeus (Rzeszów), Kazimierz Wodzyński (Łódź). Podczas konferencji przeprowadzono pokazową audycję umuzykalniającą (klasyki wiedeńscy — W. A. Mozart) jako jedną z form upowszechniania muzyki przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Szczecinie. Dorobek polskich bibliotek w dziedzinie popularyzacji muzyki ukazała wystawa. W konferencji uczestniczyło ok. 70 osób.

KONFERENCJA NT. SYSTEMU INFORMACJI O PRACACH NAUKOWOBADAWCZYCH

Dnia 17.10.1977 r. odbyła się w Częstochowie konferencja nt. „Problemy wdrożenia centralnego specjalistycznego systemu informacji o pracach naukowobadawczych i rozwojowych”. Konferencję zorganizowała Naczelna Organizacja Techniczna — Oddział Wojewódzki w Częstochowie oraz Centrum INTE w Warszawie. Wygłoszono następujące referaty: Specjalistyczny system informacji o pracach naukowobadawczych i rozwojowych jako element zarządzania sferą zaplecza naukowobadawczego kraju oraz jako pomoc w procesie programowania i realizacji planów rozwoju nauki i techniki (Lesław Górny); Problemy automatyzacji procesów informacyjnych w specjalistycznym systemie informacji o pracach naukowobadawczych i rozwojowych (mgr inż. Jarosław Dobosz); Miejsce międzynarodowego wyspecjalizowanego systemu informacji o pracach naukowobadawczych w procesie integracji gospodarczej państw-członków RWPG (Szczegolew — przedstawiciel Międzynarodowego Centrum Informacji Naukowej i Technicznej w Moskwie).

KURS DLA BIBLIOTEKARZY POLONIJNYCH

W dniach 17.7-16.8.1977 r. odbył się w Warszawie kurs dla bibliotekarzy polonijnych i pracowników działów slawistycznych bibliotek zagranicznych. Organizatorami kursu były: Biblioteka Narodowa i Towarzystwo Łączności z Polonią Zagra-

niczną „Polonia”. Program zajęć obejmował historię i współczesne zagadnienia polskiej kultury, literatury i sztuki oraz sprawy organizacji i działalności bibliotek polskich. Uczestnicy kursu, obok udziału w wykładach, zwiedzali biblioteki i muzea, spotykali się z pisarzami, bibliotekarzami i księgarzami oraz oglądali filmy i sztuki teatralne. Dla gości zorganizowano wycieczki do Krakowa, Poznania, Częstochowy i Torunia. W kursie uczestniczyły 32 osoby z różnych krajów: Stanów Zjednoczonych, Kanady, RFN, Szwecji, Włoch i Finlandii. Ponad połowę uczestników stanowili bibliotekarze.

70-LECIE BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W LUBLINIE

Dnia 10.10.1977 r. odbyło się w Lublinie spotkanie z okazji 70-lecia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego. Doc. dr hab. Jadwiga Kołodziejska wygłosiła referat pt. Współczesne problemy organizacyjne bibliotek. Otwarto 2 wystawy: „Biblioteka im. H. Łopacińskiego — początki i rozwój” oraz „Drukarstwo lubelskie w latach 1630-1964”. Bibliotece przyznano dyplomy honorowe i odznaczenia Ministerstwa Kultury i Sztuki, Ministerstwa Oświaty i Wychowania, ZG Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki, ZG TPPR. M.in. został jej przyznany Medal Komisji Edukacji Narodowej. Wielu zasłużonych bibliotekarzy otrzymało odznaczenia i wyróżnienia.

BIBLIOTEKA IM. IGNACEGO ŁYSKOWSKIEGO

Dnia 10.10.1977 r. w Pałacu Kultury w Brodnicy, podczas uroczystej inauguracji roku działalności kulturalnej 1977/78, tamtejszej Miejskiej i Rejonowej Bibliotece Publicznej nadano imię Ignacego Łyskowskiego (1820-1886, organizator bibliotek na Pomorzu). Doc. dr hab. Jan Wróblewski wygłosił referat pt. Działalność biblioteczarska Ignacego Łyskowskiego. Została odsłonięta tablica pamiątkowa na gmachu Pałacu Kultury w Brodnicy i dokonano otwarcia wystawy poświęconej Ignacemu Łyskowskiemu.

KRONIKA ZAGRANICZNA

ŚWIATOWY KONGRES BIBLIOTEKARZY Z OKAZJI 50-LECIA IFLA ORAZ 43 SESJA IFLA

Kongres połączony z doroczną Sesją IFLA odbył się w Brukseli w dn. 3-10.9. 1977 r. pod protektoratem króla Belgów Baudouina. Wśród honorowych gości znajdowali się: dyrektor generalny UNESCO A. M. M'Bow, dyrektor Biblioteki Kongresu D. Boorstin, W. Tierieszkowa i C. N. Parkinson. Temat przewodni Konkresu brzmiał: „Biblioteki dla wszystkich — jeden świat informacji, kultury i nauki”. Tematami poszczególnych posiedzeń zgrupowanych pod wspólnym hasłem „Bibliotekarze spotykają się ze swymi użytkownikami i kolegami” były: Świat książki, Rząd, prawo i polityka, Oświata i nauka, Handel i przemysł, Nauka i technika, Czytanie dla przyjemności. Poza tym odbywały się posiedzenia otwarte poszczególnych sekcji i grup roboczych oraz zebrania zamknięte komitetów kierujących i doradczych.

W skład delegacji polskiej wchodził: doc. dr hab. W. Stankiewicz (przewodniczący), doc. dr R. Cybulski, prof. dr K. Głombowski, doc. dr hab. J. Kołodziejska,

dr E. Paliński i dr H. Uniejewska. K. Głombowski i J. Kołodziejska wygłosili referaty podczas obrad Sekcji Teorii i Badań, a w Sekcji Bibliograficznej został złożony referat R. Cybulskiego.

International Federation of Library Associations and Institutions. 50th anniversary 1927-1977. Program. September 3-10.1977 Brussels, Belgium. [1977]

MIEDZYNARODOWY KONGRES NA TEMAT BIBLIOGRAFII NARODOWYCH

International Congress on National Bibliographies, zorganizowany przez UNESCO przy współpracy IFLA, odbył się w Paryżu w dn. 12-15.9.1977 r. Tematem Kongresu był program Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej (UBC) mający na celu stworzenie ogólnosiwiatowego systemu rejestracji i wymiany informacji. Eksperti przygotowujący Kongres przyjęli założenie, że program UBC może być zrealizowany stopniowo, a pierwszym krokiem powinno być porozumienie w sprawie przyjęcia minimum obowiązujących zasad i norm stosowanych w bibliografiach narodowych.

W referacie programowym „Bibliografia narodowa — stan aktualny i perspektywy rozwoju”, przygotowanym przez grupę ekspertów, wyeksponowano rolę narodowych central bibliograficznych, od których zależy szybkość sporządzania i jakość opisów bibliograficznych przekazywanych do obiegu międzynarodowego. Dużo uwagi poświęcono problemom znormalizowanego opisu ISBD, podkreślano znaczenie jasno sprecyzowanego prawa o egzemplarzu obowiązkowym, określono minimum danych bibliograficznych, strukturę bibliografii narodowej i niektóre problemy edytorskie.

Z ramienia Biblioteki Narodowej uczestniczył w Kongresie zastępca dyrektora BN doc. dr R. Cybulski, który przedstawił w imieniu grupy roboczej krajów socjalistycznych (K. Zotowa, W. Bergmann, R. Cybulski) opracowanie *Zasady selekcji dokumentów w bibliografii narodowej* wraz z tablicami charakterystyki dokumentów.

Informacja doc. dra R. Cybulskiego

MIEDZYNARODOWY KOD IDENTYFIKACYJNY DLA BIBLIOTEK I NARODOWYCH AGENCJI BIBLIOGRAFICZNYCH

Międzynarodowe Biuro IFLA/UBC proponuje wprowadzenie stałych kodów, którymi posługiwałyby się poszczególne biblioteki i agencje bibliograficzne, a które istnieją już obecnie w niektórych państwach. Kody te stanowiłyby podstawę do ustalenia międzynarodowego kodu identyfikacyjnego, ułatwiającego wymianę danych bibliograficznych i publikacji, prowadzenie katalogów retrospektywnych, utworzenie narodowych baz danych itp. Biuro IFLA/UBC proponuje poprzedzanie kodów symbolami narodowymi według normy ISO 3166-1974 (*Code for the representation of names of countries*). Tak np. kod Biblioteki Narodowej Australii brzmiałby: AU — ANL.

Propozycja została przedstawiona podczas otwartego posiedzenia na temat Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej w Lozannie i przyjęta przychylnie.

Information Hotline 1977 Vol. 9 nr 6 s. 2-3

51 DOROCZNA KONFERENCJA ASLIB

Odbyła się ona w Lancaster (W. Brytania) w dn. 20-23.9.1977 r. Jej temat przewodni brzmiał „Zasoby informacji w Wielkiej Brytanii — ich wkład do narodowego systemu informacyjnego”. Podczas konferencji odbyły się 4 sesje. Na pierwszej,

pt. „Zasoby informacji gromadzone publicznie”, wygłoszono następujące referaty: Zasoby informacji gromadzone przez rząd — krytyka polityki rządu dotyczącej prowadzenia i koordynacji informacji (A. J. Meadows); Wkład władz lokalnych (R. G. Charlesworth); Zasoby zamorskie gromadzone przez rząd — tworzenie systemu światowego (P. Judge). Podczas sesji drugiej nt. „Serwisy prowadzone na zasadach komercyjnych” przedstawiono następujące referaty: Serwisy informacyjne on-line — przeszłość, terażniejszość i przyszłość (C. A. Cuadra); Zasady długoterminowej ekonomiki serwisów on-line i ich stosunek do wydawców konwencjonalnych z punktu widzenia producenta bazy danych (H. R. Collier); Serwisy tworzone w celach komercyjnych — ocena z punktu widzenia zwykłego użytkownika (J. A. Pickup); Zmiana zasad korzystania i dostarczania informacji (C. Offer).

Sesja 3 zatytułowana była „Pośrednicy”. Wygłoszono na niej następujące referaty: Instytucje i towarzystwa naukowe jako źródła informacji (R. J. Millson); Stowarzyszenia naukowe, ich wkład do narodowego zasobu informacji (A. B. Davey, J. MacLachlan); Zasoby informacji dotyczące przemysłu (J. B. Wilkinson).

Tematem sesji 4 były „Plany narodowe”. Wygłoszono następujące referaty: Ku planowi narodowemu służb bibliotecznych i informacyjnych — postęp i problemy (A. F. Trezza); Mozaika kanadyjska — planowanie dla wspólnego partnerstwa w sieci narodowej (G. H. Wright).

Handbook to the 51 st Annual Conference of Aslib. Tuesday to Friday, 20-23 September 1977. University of Lancaster. London [1977]

POWSTANIE STOWARZYSZENIA DO SPRAW KLASYFIKACJI

Dnia 12.2.1977 r. zostało założone we Frankfurcie nad Menem Stowarzyszenie do Spraw Klasyfikacji (Gesellschaft für Klassifikation eV). Zadaniem Stowarzyszenia jest opracowywanie naukowych podstaw systemów klasyfikacyjnych, popieranie ich stosowania w praktyce oraz rozpowszechnianie odpowiednich informacji. Organem Stowarzyszenia będzie wydawane od 1974 r. pismo *International Classification*. Sekretarzem Stowarzyszenia jest W. Dahlberg.

Pierwsze spotkanie robocze Stowarzyszenia odbyło się w Münster dn. 4.6.1977 r. W 1978 r. planuje się zorganizowanie we Frankfurcie nad Menem konferencji na temat: „Współpraca w zakresie klasyfikacji”.

FID News Bulletin 1977 Vol. 27 nr 7 s. 73

LOUISE-NOËLLE MALCLÉS (1899-1977)

Dnia 27.3.1977 r. zmarła L. N. Malclés, bibliograf, autorka monumentalnych wydawnictw bibliograficznych i podręczników dla bibliografów. Urodzona w Konstantynopolu w 1899 r., w 1928 r. rozpoczęła pracę w Bibliotece Uniwersytetu w Lyonie, a po kilku miesiącach przeniosła się do Biblioteki Sorbony. Zorganizowała tam salę bibliograficzną, w której zgromadziła wspaniały zbiór bibliografii ogólnych i specjalnych.

Już od lat trzydziestych pracowała nad swoim głównym dziełem *Les sources du travail bibliographique*. W 1950 r. ukazał się jego tom 1 zatytułowany *Bibliographies générales*, w 1952 r. — tom 2 (w 2 wol.) *Bibliographies spécialisées. Sciences humaines*, a w 1958 — t. 3 *Bibliographies spécialisées. Sciences exactes et techniques*. L. Malclés pracowała jednocześnie nad podręcznikiem dla bibliotekarzy i studentów. W 1954 r. ukazał się *Cours de bibliographie*, podstawowa pomoc dla wszystkich zajmujących się pracami bibliograficznymi.

W 1950 r. L. Malclès weszła w skład Międzynarodowego Komitetu Konsultacyjnego do Spraw Bibliografii UNESCO i odbyła podróże do stolic głównych państw europejskich. Ich wynikiem była praca *Les services bibliographiques dans le monde*, raporty za l. 1951-1952 i 1952-1953.

W l. 1964-1966 prowadziła wykłady z bibliografii w wyższej szkole dla bibliotekarzy i wydała *Manuel de bibliographie* (1963; wyd. 2, 1969). W 1969 r. L. Malclès przeszła na emeryturę i zamieszkała w Awinionie. Najnowsze, trzecie wydanie *Manuel de bibliographie* (1976) zostało już przygotowane przez jej uczennicę, kustosz Biblioteki Narodowej w Paryżu Andrée Lhéritier.

Bibliographie de la France. Biblio 1977 nr 33/35 s. 1388-1390

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

- Bibliografia publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1944-1974. Cz. 3: Wydział Architektury. Wydział Geodezji i Kartografii. Wydział Inżynierii Sanitarnej i Wodnej. Instytut Transportu. Wydział Inżynierii Lądowej.* Oprac. B. Kutszyńska, W. Płomińska, L. Regulska pod red. W. Płomińskiej. Warszawa: Biblioteka Główna PW 1977.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke.* Hrsg. von der deutschen Staatsbibliothek zu Berlin. Bd 8 Lfg 4. Stuttgart: A. Hiersemann; Berlin: Akademie-Verlag; New York: H. P. Kraus 1976.
- Howell John Bruce: *Tanganyika African National Union. A guide to publications by and about TANU.* Washington: Library of Congress 1976. Maktaba Africana Series.
- Wojewódzki system centralizacji prac bibliotecznych „System 60” realizowany na zasadach eksperymentu w bibliotekach publicznych województwa rzeszowskiego. Rzeszów: Wojewódzka Biblioteka Publiczna 1977.
- Zoghby Samir M.: *Arab-African relations. 1973-1975. A guide.* Washington: Library of Congress 1976. Maktaba Africana Series.

Wydawnictwa ciągłe

- Citateľ* 1977 R. 26 čís. 6-10.
- Informace Technického Ústředí Knihoven* 1977 čís. 1.
- Knižnice a Vedecké Informácie* 1977. R. 9 čís. 3-5.
- Mitteilungen aus dem wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik* 1976 Jg. 14 H. 11/12, 1977 Jg. 15 H. 1-6.

AUTORZY

Alicja ALTENBERGER, mgr
Leon ŁOŚ, dr

Alicja OLEJNIK, mgr
Ewa PAWLIKOWSKA, mgr

Janina PELCOWA, dr

Anna ROMANSKA, mgr

Teresa SŁUŻAŁEK, mgr

Wanda SOKOŁOWSKA, dr

Ewa STĘPNIAKOWA, mgr

Krystyna TITTENBRUN, mgr

Tadeusz WALICHNOWSKI, prof. dr hab. — Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

Kronikę krajową oprac.

Jadwiga KRAJEWSKA, dr

Kronikę zagraniczną oprac.

Mirosława KOCIĘCKA, mgr

Tłumaczenia angielskie:

Anna TROMBALA, mgr

— Biblioteka Wydziału Chemii UW

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

— Biblioteka Śląska

— Biblioteka Narodowa

— Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

— Biblioteka Narodowa

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Cena prenumeraty rocznej zł 120.—

Cena prenumeraty półrocznej zł 60.—

Prenumeratę na kraj przyjmują Oddziały RSW „Prasa-Książka-Ruch” oraz urzędy pocztowe i doręczyciele — w terminach:

- do 25 listopada na styczeń, I kwartał, I półrocze roku następnego i na cały rok następny,
- do dnia 10 miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty na pozostałe okresy roku bieżącego.

Jednostki gospodarki społecznej, instytucje i organizacje społeczno-polityczne składają zamówienia w miejscowych oddziałach RSW „Prasa-Książka-Ruch”.

Zakłady pracy i instytucje w miejscowościach, w których nie ma oddziałów RSW oraz prenumeratory indywidualni zamawiają prenumeratę w urzędach pocztowych lub u doręczycieli.

Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę, która jest o 50% droższa od prenumeraty krajowej, przyjmuje RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw, ul. Towarowa 28, 00-958 Warszawa, konto PKO nr 1531-71 w terminach podanych dla prenumeraty krajowej.

Sprzedaż numerów bieżących i archiwalnych:

- w Księgarni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN sprzedaż gotówkowa i wysyłkowa numerów bieżących i archiwalnych; płatność gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.
- Adres: OR PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa, konto PKO 1531-912 I Oddział Warszawa.

Orders for this periodical from abroad can be placed with „Ars Polona” Krakowskie Przedmieście 7, 00-068 Warszawa, Poland or with:

- Kubon & Sagner, Inhaber Otto Sagner, D8 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland,
- Earls Court Publications Ltd., 130 Shepherd's Bush Centre, London W12, Great Britain,
- Licosa Commissionaria Sansoni, Via Lamarmora 45, 50 121 Firenze, Italy.

Zakład Narodowy Im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1978.
Nakład: 5000 egz. Objętość: ark. wyd. 12, ark. druk. 8,25 + wkładka
ark. druk. 2, ark. AI-II. Papier druk. sat. kl. IV, 70 g, 70 × 100.
Oddano do składu 29 XI 1977. Podpisano do druku 6 III 1978. Druk
ukończono w marcu 1978. Wrocławskie Zakłady Graficzne, Wrocław,
ul. Oławska 11. Zam. 714/77 M-12 Cena zł 30.—